

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor: Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

Coeditor: Editura Național
Redactor-șef
Violeta Borzea

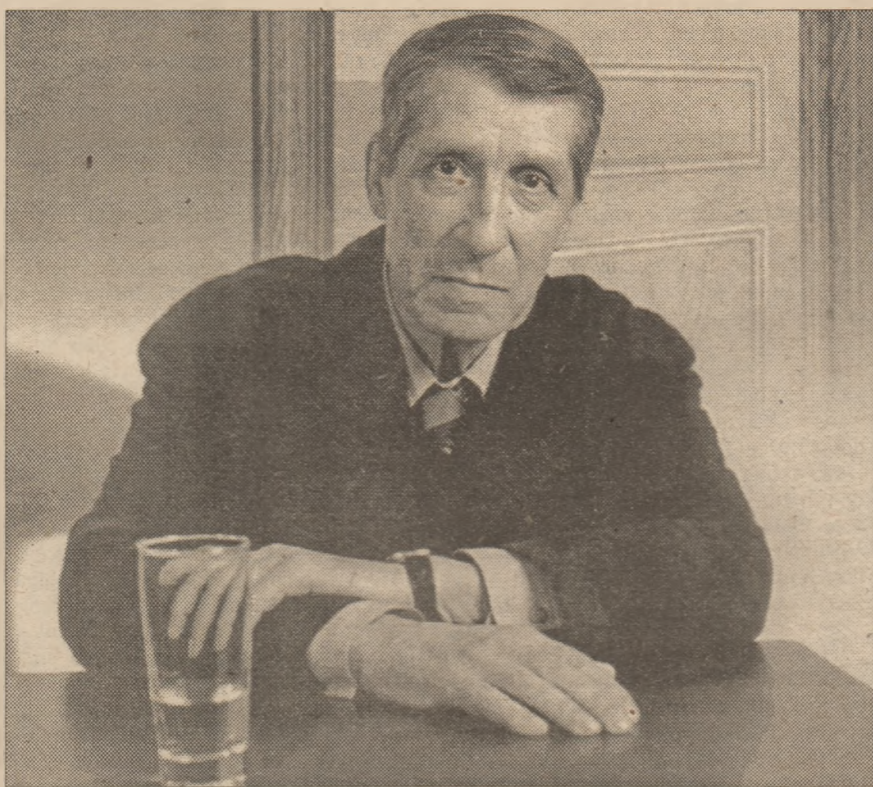
10 - 16 octombrie 2001
(Anul XXXIV)

40

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

IN MEMORIAM

GELLU NAUM

(pag. 12-13)

DIAGONALE de Monica Lovinescu

(pag. 7)

Postumitate
prematură -
**IUSTIN
PANTA**

(pag. 11)

Intellectualii lumii contra terorismului

(pag. 20-21)

CENTENAR
Nina Berberova

(pag. 22)

Günter Grass și cîinii polițiști

O STIRE de săptămîna trecută de la New York: cîinii folosiți pentru descoperirea eventualilor supraviețuitori de sub dărîmăturile Gemenilor au făcut o puternică depresie din cauza maldărului de rămășițe umane; ca să-și vadă mai departe de treabă, ei au fost "mințiți", determinați adică să creadă că, printre afte cadavre sfîrtecate, se mai află și oameni întregi și vii. Chiar dacă nu se știe exact numărul celor uciși, vorbindu-se de cîteva mii, americanii sînt șocați și, iată, șocați sînt și cîinii dresați să caute viața sub tonele de fier și de beton.

Altă știre, tot de săptămîna trecută, din Germania: un grup de intelectuali și scriitori, în frunte cu Günter Grass, consideră că datoria țărilor civilizate atacate de barbaria teroristă este de a răspunde civilizat, nu barbar. Pînă aici, nimic de zis. În afară, poate, de faptul că sugestia lui Dario Fo sau a Nadinei Gordimer, laureați ai Premiului Nobel, aflați printre semnatarii apelului, ține de o retorică bine cunoscută a sfîngii politice din deceniile trecute. O analizează remarcabil François Revel în *Cunoașterea inutilă*, carte tradusă și la noi, și apărută la Humanitas, pe care însă nu par s-o fi citit tocmai cei la care ea se referă. În esență, retorica sfîngii a constatat mereu în a invoca valorile umaniste drept unic scut împotriva agresiunilor antiumane de orice fel, a crimelor contra umanității, în definitiv. Cît despre eficiența practică a unui refuz rațional și civilizat al iraționalei ucidere în masă, ce ar fi de spus? Cum ar putea statele democratice să se apere de dușmanii democrației recurgînd exclusiv la armele umanismului și toleranței?

Apelul pus la cale de scriitorii germani, simpatizanți ai Partidului Verzilor (dacă am înțeles bine, fiindcă nici mass-media, nici presa scrisă occidentală sau românească nu s-au grăbit să-l popularizeze, cu excepția lui *The Guardian* și a lui *Berliner Zeitung*, primul preluat succint de *B.B.C.*-ul românesc, de unde provine știrea) merge însă mai departe în comentarea tragediei americane. Unul dintre semnatori găsește nimerit să afirme că nu e o mare nenorocire dărîmarea Gemenilor, căre n-ar fi fost altceva decît niște simboluri falice, meriîndu-și soarta. Iar altul nu consideră că aproape șapte mii de morți (cifra oficială la acea dată) ar fi un motiv suficient pentru SUA și pentru aliații lor să declanșeze cruciada antiteroristă.

Mărturisesc că nu m-am putut împiedica să mă gîndesc la melancolia de care au fost cuprinși cîinii polițiști de la New York, atunci cînd am înregistrat reacția mai sus menționată a scriitorilor germani (și nu numai). Mi-au revenit în minte zeci de astfel de apeluri ale intelectualilor europeni de sfînga (era de *bon ton* să fii de sfînga în deceniile ante- și postbelice) rod al manipulării de către serviciile secrete sovietice. Istoria pare a nu-l fi învățat mare lucru pe Günter Grass. Tristește experiențe ale unor André Gide (spre onoarea lui, și-a dat singur și repede seama de greșala comisă), Malraux, Romain Roland, Aragon, Eluard, Heinrich Mann, Feuchtwanger, Hemingway și alții alții) n-au lăsat nici o urmă în memoria lui Grass ori a Nadinei Gordimer (ilustru exemplu de Nobel acordat în funcție de alte criterii decît cele literare). Antiamericanismul primar al unor scriitori contemporani seamănă foarte bine cu prosovietismul primar al generațiilor anterioare. Lupteala cu care unii dintre ei au semnat un apel în favoarea eliberării lui Miloșevici ține de aceeași mentalitate pseudodemocratică și pseudoumanistă care-l împinge astăzi pe autorul *Tobei de tinichea* să nu vadă riscul enorm al politicii de tolerare a terorismului pe care au dus-o multe state civilizate. Grass nu e la primul acces de acest fel. O polemică de acum cîțiva ani cu Llosa îl găsea de aceeași parte - rea! - a baricadei. Grass se numără printre cei care, trăindu-și întreaga viață la adăpostul civilizației occidentale, delirează pe tema ororilor acestei civilizații și a victimelor ei din rîndul țărilor foste comuniste ori din lumea a treia. Cînd s-a dus o dată la Gdansk, pe vremea regimului comunist polonez, n-a putut consuma carnea conservată de pui pe care regimul cu pricina, ca și cel din restul lagărului, o servea cotidian cetățenilor lui. S-a întors repede la fosta RFG la hrana ecologică și la securitatea stomacului său burghez. Astăzi, luînd partea ecologiștilor, clamează contra imperialismului american și deplînge soarta care-i așteaptă pe talibani. La poporul afgan, oprimat de talibani, nici că se gîndește. Identifică talibanismul cu islamul și cu afganii. Tot așa ne identifica, ieri, pe noi, cu comunismul și cu Ceaușescu. Sigur, Grass nu spune aceste lucruri afit de limpede cum o fac eu acum. Dar ele formează subtextul atitudinii sale, *grund-ul* roșu pe care se aplică vopseala verde a unui ecologism politic iresponsabil.

Dacă ar fi să aleg între cîinii șocați de cadavrele miilor de inocenți de sub Gemeni și Günter Grass, i-aș alege pe cei dinții. Sub impresia declarațiilor de ultimă oră ale romancierului german, geniul lui mi se pare aproape derizoriu.

CONTRAFORTde *Mircea
Mihăilescu*

Nesimțirea tunde electric

DUPĂ 1990, învățământul superior a devenit una dintre puținele afaceri rentabile din România. Ivite asemeni ciupercilor după ploaie, universitățile — de stat și particulare — au fost privite cu simpatie în numele rolului pe care urmau să-l joace în modernizarea țării. În doar câțiva ani, numărul studenților a crescut vertiginos, astfel încât te-ai fi așteptat ca la zece ani după deschiderea largă a ușii facultăților economia românească să beneficieze de puternicul suvoi de aer proaspăt. Lucrurile stau cu totul altfel. Pe șleau spus, catastrofal.

Da, învățământul superior a fost și a rămas o afacere, însă nu pentru studenți și nu pentru profesori. S.r.l.-uri conduse, adesea, de analfabeți venali, care-au călcat pentru prima oară într-o universitate direct în biroul de rector („patroni” incapabili și neinteresați să opereze distincția între o langoserie și un institut de cercetare) scot profituri de miliarde din neșlefuitul înjositor cu diplome. Excepțiile sunt rarissime — și cu atât mai mult trebuie salutate. Însă media „investitorilor” în învățământul particular e alcătuită din sinistri ciubucari și din obsedați de câștig cu mentalitate de chelner.

Să nu se înțeleagă din cele spuse până aici că mă refer doar la universitățile particulare. La fel de jalnică — dacă nu chiar mai jalnică — e situația în destule unități de învățământ superior de stat create după 1990. Create, evident, în numele clientelismului de partid. Ion Iliescu a simțit nevoia, într-o perioadă când puterea sa trebuia consolidată, să instituie astfel de celule de sprijin pe termen lung. Așa s-au născut „universități” (ghilimelele sunt obligatorii!) unde vrei și unde nu vrei, de obicei în jurul unui șogun local credincios magului de la Cotroceni: orice târg posesor de stradă principală a fost, musai, echipat cu lectori, conferențieri și profesori care până atunci nu arătau aptitudini decât în creșterea viermilor de mătase, în producerea la cazan a țuicii și în ridicarea cuminte a salariului de două ori pe lună.

Impostura a devenit atât de sufocantă, încât ajunge să-ți fie rușine că pozezi și tu un grad didactic oarecare. Nulități incapabile să explice acordul între subiect și predicat, dușmani ireductibili ai gramaticii și ai limbii române, gângavi potriviți cu saloanele din casele de nebuni își flutură, după impertinență și capacitate de-a penetra sistemul, grade și funcții menite să te facă praf. Dintre toate, cea mai odioasă e expunerea făloasă a stării (că altfel nu-i pot spune!) de „doctorand”. Nulități care într-o țară normală n-ar depăși nivelul șaibe și-al maturii își trântesc semeț cărți de vizită care, sub numele ipochimenului, sancționează starea sa de indeterminare — că tot suntem în tranziție: „drd.”!

Că majoritatea chiar vor ajunge doctori, e indiscutabil. Constrânși la jalnice improvizații pentru a-și duce zilele, conducătorii de doctorate nu ezită să închida un ochi în fața calamităților reprezentate de „doctoranzii” plini de fumuri și abordând aere de cuceritori transcontinentali. Că totul e o farsă, o dovedește statutul clasei universitarilor: cu sau fără doctorat, doctoranzi sau simple loaze pierdute în interstițiile facultăților, sunt plătiți în bătaie de joc. La una din universitățile de prestigiu din țară, la o facultate și ea prestigioasă, salariul unui asistent universitar (cu vechime!) nu depășește două milioane și jumătate, al unui conferențiar ajunge, la sfârșitul carierei, la trei mili-

oane șase sute, iar un profesor (conducător de doctorate!) saltă, în pragul pensiei, la amănitoarea sumă de patru milioane două sute de mii de lei. Adică, la cursul zilei de azi, o sută patruzeci de dolari!

Acestea sunt cifrele, acesta e felul în care România își gândește viitorul. Va închipuiți cu ce avânt se îndreaptă savantul spre catedră (pentru că unii dintre universitarii României sunt, în ciuda situației catastrofale descrise, veritabili savanți!), cât de concentrați sunt în transmiterea cunoștințelor greu dobândite! Când din munca sa abia își poate plăti întreținerea la bloc, când despre hrană decentă și îmbrăcăminte nici nu poate fi vorba, e un adevărat cinism să li se ceară performanță. Nu e de mirare că mulți acceptă să-și vândă numele unor fantomatice universități particulare unde chiar dacă salariul e simțitor mai mare condițiile sunt, în cel mai bun caz, de școală profesională (din nou, cinstite excepțiilor!)

A început un nou an universitar iar problemele enunțate mai sus s-au agravat. Sindicatele au inițiat un protest în stil „japonez”. La sfârșitul lui octombrie va avea loc o grevă de avertisment, apoi una generală. Nu știu dacă ele vor impresiona guvernul, deja bătut în luptele cotidiene cu greviști mai hotărâți (și mai violenți) decât fameliicii universitari. Însă e de notat că avem de-a face cu prima mișcare de amploare a profesorilor de facultate, după doisprezece ani de batjocură și insultă din partea foștilor colegi ajunși mari politicieni — de la Petre Roman la Radu Vasile și de la Mugur Isărescu la Adrian Năstase.

În contextul eternei lipse de bani, ne punem problema: există prea multe sau prea puține universități în România? După standardele europene, avem prea puțini studenți. Dacă evaluăm situația reală, dacă observăm ce se întâmplă cu majoritatea absolvenților, ajungem la concluzia că sunt prea mulți. Un paradox ce descrie, mai bine decât oricare altul, starea de înapoiere a țării: cu peste jumătate din populație rămasă (impinsă) în mediul rural, vom ajunge Occidentul la kalendele grecești! Cele vreo cincisprezece mii de sate și comune ale României abia dacă absorb vreo șaptezeci-optzeci de mii de oameni cu diplome, în timp ce facultățile au ajuns să livreze anual între două și trei sute de mii de absolvenți. Din această dilemă nu vom ieși prea curând: închidem universitățile sau dezvoltăm economia? O simplă privire înspre viața reală arată că procedăm anapoda: în timp ce economia e căzută într-o rână, așteptându-și obștescul sfârșit, universitățile prosperă într-o veselie. N-a trecut nici o săptămână de când guvernul a autorizat — călcând în picioare cu brutalitate legea! — opt mai mult sau mai puțin dubioase universități particulare. Întâmplător, tocmai cele în care s-au ilustrat mulți oameni de vază ai actualei puteri, de la dl. Hrebenciuc, la senatorul Filipaș și, Doamne iartă-mă, însuși premierul Năstase!

În aceste condiții, ce să mai comentezi? Că minciuna, lăcomia și cinismul au ajuns să altereze până și ceea ce-ar trebui să constituie libertatea spirituală a unui popor? Sunt cuvinte prea greu de priceput de banda de bișnițari grosieri ce-au împărțit țara în carouri mărunte, încât să nu scape ne(s)muls nici un centimetru pătrat din iarbă păscută cândva de Miorița și cosită azi cu mașina electrică a lăcomiei și a nesimțirii.

POST-RESTANTde *Constanța
Buzea*

RĂMANE să cauți și să găsești în colecție numărul cu pricina. S-ar putea ca memoria să-mi fi jucat feste? Și totuși, poemele soseau tot din Sighișoara, grafia era aceeași, stilul inconfundabil, foile pliate la jumătate, aceleași textele. Mă atrăseseră atunci câteva lucruri între care fastul frazelor, fantezia, logica impecabilă în desfășurarea lucrurilor și, mai ales, o poftă nesecată de a conversa cu aproapele într-un limbaj fără inhibiții despre orice. Nu exagerez. Nimic nu m-a iritat vreodată în ceea ce vă privește. Dacă mai există o persoană care are textele, ea trebuie întrebată dacă fără știrea dvs. mi le-a trimis, cu cele mai nevinovate intenții, desigur, cândva. Indiferent de ce vă va răspunde, atmosfera între noi rămâne senină în așteptare. (Julia Corb, Sighișoara) ☒ Este trist dar adevărat că primesc alarmant de multe mesaje de la veleitari. Texte agramate ale unor autori opaci care nici măcar nu realizează ridicolul la care se expun. Cu pretenții enorme însă, cu ifos și proastă creștere. Oricine are rabdare să citească rubrica, înțelege ce iarmaroc straniu e post-restantul, ce gureș amestec de lume vine cu marfă aici, și cât curaj îi trebuie celui ce contemplă, atinge, ridică și pune repede la locul cuvenit obiectele expuse. Speranța, totuși, că va găsi și ce caută de fapt, ceva deosebit, o promisiune cu viitorul intact, îl ține în alertă pe poștaş. Iar când găsește, sufletul lui se umple de o firească recunoștință. ☒ V-am citit, domnule col. dr. ing., textul în versuri (compus la data de 14 mai 1988), text însoțit de următoarea recomandare: „Pentru cultivarea spiritului patriotic prin intermediul revistei *România literară*. Cu ocazia sărbătoririi a 500 de ani de la moartea primului întemeietor de neam M. V.”. Dacă chiar sunteți convins că se poate inflama spiritul patriotic cu un text insalubru și care batjocorește până la caricatură limba română, este nu numai trist, va asigur, dar și periculos. Nu-mi rămâne decât să vă divulg aici aiuritoarea ignoranță și să vă resping demersul pompos didactic, transcriind cu punctuația dvs. defecuoasă cu tot, câteva strofe numai, din cele 25 câte are poemul intitulat *Visul lui Mihai Viteazul*: „Pe malul Jiului într-o seară/ Mihai Viteazul se plimba/ Pe doamna Stanca a doua oară/ Cu glas de domn, o întreba./ Doamnă dragă-ți spun acum/ Cu voce mult mai tare/ Vreau să fauresc oricum/ O Românie Mare./ Azi noapte eu am visat/ Pe regele Decebal călare/ Spunându-mi că eu sunt destinat/ Să refac țara noastră mare./ Tu ești sfetnicul meu drag/ Aștept al tău răspuns/ Ca să refac acest meleag/ Un an mi-ar fi de ajuns./ O Românie cât a fost/ Dacia în timpul său/ De la Nistru peste apuseni la vest/ De la Dunăre la Maramureș peste Ceahlău./ Căci Mureșul frate cu Oltul/ Sunt două râuri mari/ Alături Prutul/ Sunt moștenirea Daciei; milenari./.../ Maria Ta; ești soțul meu/ Te-am sprijinit într-una/ Și la bine și la greu/ Te voi sprijini întotdeauna./.../ Visul tău este real/ Cei ce vorbesc limba română/ Să facă ce-a spus Decebal/ Să joace-n horă împreună./.../ Mihai Viteazul merge-n Ardeal/ Călare cu buzduganu-n mână Încoronându-se la 01.11.1599, triumfal/ În Alba Iulia străbună./ După-aceia (sic!) trece-n Moldova/ Prin munții Ceahlăului cu fanfare/ Încoronându-se la Iași, Suceava/ Faurind astfel România Mare/ La 01.05.1600”. (Filip Patru, București) ☒ Îngerii sunt, pentru vecie, imateriali, intransigenți, imposibil de atins, imposibil de corupt, imposibil de abătut de la rostul lor etern, de la condiția lor spirituală, apariții strălucitoare, fără sex, și cei mai mulți fără nume, mesageri perfecți și luptători tari în ostirile lui Dumnezeu pe pământ și în cer. Despre îngerul nostru păzitor pe care-l primim fiecare la sfântul botez, se poate spune numai lucruri bune. Nu numai în copilărie, dar pe tot parcursul vieții noastre simțim prezența lui discretă, eficientă, intervenind la nevoie și activând decisiv spre bine resorturile proprii conștiințe. Despre îngeri, despre rostul și rânduiala lor ar trebui să vrem să știm mai multe. Adevărul lor nu trebuie să rămână străin ființei poetului, nu trebuie să ne scape și mai ales nu trebuie să alunecăm din el, oricâtă fantezie naucitoare ne-ar munci. Totuși, povestea pe care o sugerați dvs. în poemul *A cincilea anotimp*, dincolo de confuzia enormă în care vă complaceți, periculoasă și cu lacune de logică, adună visul, spovedania și căința, chiar dacă total anapoda, ale unei muritoare care crede că și-a ispitit cu succes propriul înger. Nu ne spune *cum* și *ce* a făcut. Marturisindu-și ciudatul păcat, căindu-se cu lacrimi se roagă lui Dumnezeu pentru iertarea îngerului vinovat, luând asupra-și toată vina, insistând în rugăciune în speranța că va avea câștig de cauză. Din multe poeme trimise, care mi-au plăcut mai mult sau mai puțin, l-am ales pe acesta pentru că există în el două momente de splendoare. Unul, când vă rugați să fiți, în pledoarie, îngerul propriului înger, și al doilea când spuneți: „Am să mă așez pe pământ/ Într-un culcuș de frunze/ Și-am să-mi desfac bluza/ Apoi pielea, apoi coastele./ Am să-i scot din mine aripile./ Am să le spăl cu lacrimi./ Am să-i spun că m-am marturisit./ Că m-am auzit, că m-am ascultat, că m-am iertat./ Că poate să mă parăsească liniștit”. Și, totuși, trecând peste orice duioșie, nu vi se pare insuportabilă, chiar dacă inventată, atâta lășitate la un înger păcătos? Viclean și lăș îngerul care, din ascunzătoare, vă și învață cum să vă rugați pentru scăparea lui, miroase de la o poștă a șarpe ispititor. (Marina Samoilă, București)

România literară

Director:
Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Nina Pruteanu, Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan, Ionela Stanciu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația „România literară”, Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Mihai Minulescu.

e-mail: romlit@romlit.ro

http://www.romlit.ro

Revista „România literară” este editată de Fundația „România literară” cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România și Ministerul Culturii și Cultelor.

Coeditor: Editura Național - Director general: Dan Chiriac

Revizuirii și... revizuirii

DACĂ ar fi să reamintesc niște truisme, în condițiile în care discuțiile despre revizuirii fac încă destule "victime", atunci ar trebui să spun, înainte de toate, că literatura este un fenomen în mișcare. Orice imagine definitivă și orice interpretare apodictică, având drept cauză inerția, echilibrul sau disperarea, este, prin urmare, supusă greșelii. Care sînt cauzele acestei mișcări care înseamnă nu nesiguranța, ci, dimpotrivă, certitudine?!

În primul rînd, fenomene considerate multă vreme marginale sau subterane pot fi așezate într-un alt context axiologic prin legitimarea lor posterioară de către devenirea literaturii. Dacă vreți, aceasta este, în fond, singura judecată de valoare care contează. Participarea fiecărui scriitor și a fiecărui moment la un anumit metabolism al literaturii, în fragilitatea căruia trebuie descoperită chiar rezistența sa, rămîne un mister.

Mai mult decît atît, receptarea literaturii, indiferent dacă este vorba despre o receptare globală sau despre una fragmentară, e dependentă de factori extrem de diferiți, care țin de contextul ideologic și cultural, de sensibilitatea și cultura, de tradiția și forța fiecăruia de a rezista conformisului.

Firește că a invoca aceste argumente, extrem de importante în înțelegerea literaturii ca fenomen, poate părea nu subversiv, ci, dimpotrivă, evazionist. În bună măsură, a revizui înseamnă în acest moment... istoric a reface o ierarhie, după alte criterii decît acelea care funcționau înainte de 1990. După zece ani de la momentul în care s-a instituționalizat chiar libertatea de gândire, continuăm să ne punem, în fond, această falsă problemă. Zic falsă, pentru că nu mi se pare că e productiv să transformăm în obsesie un proces care are gradul său de necesitate și firesc și care ține și de o anume spontanitate a receptării. Revizuirea ține, dar nu în sensul acesta restrîns ideologic, de chiar esența artei și de ceea ce numeam odată *maștile* criticului literar. Sigur că există momente în care firescul acesta este forțat și dublat de o voință de a fi care, vrînd să se impună, își caută o anumită legitimitate și dislocă "tradiția". Fie ea mai veche sau mai nouă.

În aceste condiții, ce sens mai are să continuăm invocarea justițiară a unei lumi pe dos, luptîndu-ne cu I.D. Balan și Mihai Beniuc, cu Maria Bănuș și Nina Cassian, cu Titus Popovici sau cu Dan Deșliu?! Nu cred (nu vreau să cred) că prin anii '80, exista vreo voce serioasă care să jure pe destinul acestor scriitori sau al altora, în fine, în destinul acelor scriitori propulsați din motive extraliterare în fruntea ierarhiei. Ierarhia aceasta oficială nu era

validată de nimeni, deși pentru publicul larg putea fi un punct de reper și prin urmare un extraordinar instrument de manipulare. Ierarhia aceasta era o simplă butaforie, și nu trebuie ignorat meritul unor critici, precum Nicolae Manolescu, Marin Mincu, Laurențiu Ulici și al altora, care reușeau să impună punctul de vedere al specialistului, făcînd din cuvînt un instrument al puterii alternative. Astăzi, dacă am fi serioși cu adevărat, ar trebui să ne întoarcem chiar la scrierile autorilor invocați ceva mai devreme, cu răceala și bisturiul chirurgului, cu lipsa de idiosincrazie specifică tocmai specialistului, pentru a constata ce anume din creația lor rezistă. S-ar putea să avem surprize, cel puțin în cazul unor autori precum Jebeleanu, Zaharia Stancu și cu siguranță în acela al lui A. E. Baconski.

Veți spune, poate, că, totuși, nu despre aceasta categorie - conform prejudecății, de departe anacronică - e vorba, ci despre scriitori precum Sadoveanu, Călinescu, Vianu. A discuta cu superbie și nenuanțat despre "colaboraționismul" acestor scriitori și despre păcatele lor omenesti începe să mi se pară acum consecința unei furii distructive. Mai exact, a unei *uri de sine* devenite, de la o vreme încoace, semnul distinctiv al românilor, consecința a unei *identități* periclitată și alterate. Dacă, totuși, vorbim de revizuirii literare, atunci ar trebui să reinterpretăm opera acestor scriitori prin prisma scrierilor lor, multe dintre ele capitale, de după 1947. E singurul lucru care contează. Poate părea surprinzător, dar la distanță, oarecum pe aceeași poziție, l-am putea include aici pe Eminescu. Mitizați, într-o epocă în care era interzis și mortificat spiritul

critic, acești scriitori au fost speculați atît de naționaliști de ocazie, cît și de răzvrătiții restauratori, uitîndu-se că singura formă de revizuire este... *recitirea*. Trebuie să știm că nu *demitizarea* publicistică, făcută, cu mult zgomot, în raport cu ferventul naționalist sau cu simplul profesor plin de clișee, contează - miza, cu consecințe de durată în plan sociologic, este totuși prea mică -, ci în raport cu exegetul de ținută. Or, dacă este să ne întoarcem la Eminescu, atunci iată *exemplarele* revizuirii, de exemplu, propuse de Pompiliu Crăciunescu (*Eminescu - Paradisul infernal și transcoscologia*, Junimea), de Ioan Stanomir (*Reacțiune și conservatorism. Eseu asupra imaginii politice eminesciane*, Nemira) și de Nicolae Balotă (*Eminescu, poet al inițierii în poezie*, Cartea Românească) în anul 2000. Sigur, s-ar putea spune ușor că elitismul acesta este o nouă formă de evazionism și de ocolire a problemei. Pur și simplu nu cred că este așa - și nu mai caut nici un fel de argumente.

Dacă în discuție se aduc, totuși, nume precum Nichita Stănescu sau Cezar Baltag, Marin Preda sau Eugen Barbu, problema este, oarecum, de altă natură. Li se reproșează acestor scriitori oficializarea rapidă și tăcerea, dacă nu cumva chiar complicitatea cu puterea. Sigur că sînt lucruri care trebuie discutate. Dar, din păcate, nimeni nu stă să privească fiecare situație izolat și să alcătuiască niște "dosare de existență", care să includă *zile albe* și *negre*. De fapt, în cazul acestor scriitori, și al unor întregi generații, intră în discuție o problemă cu adevărat importantă, privitoare la "paradigma" contemporană a literaturii române, sau, dacă vreți mai exact, la "canonul"

contemporan care oglindește *altfel* întreaga tradiție. Are dreptate Corin Braga să vorbească într-un număr din "Familia" dedicat canonului că, peste ani, cînd lucrurile se vor fi schimbat foarte mult, bătăliile acestea dintre promoții sau generații ar putea părea derizorii. Oricum, lupta dintre nou și vechi nu trebuie să însemne neapărat exterminare. Istoria are, pînă la urmă, un sens conciliant. Ce va mai conta peste 500 de ani, să zicem (iertăți-mi nebunia!), dacă poezia unui Nichita Stănescu, care reia tiparul modernității interbelice, rămîne prin ea însăși, dincolo de context, dincolo de metabolismul poeziei românești, de care puțini vor mai ști, iar aceștia vor fi profesorașii din bibliotecă, vie? Cu toate acestea, "avansarea" discursului rămîne, totuși, o problemă de maximă importanță, și este posibil ca ceea ce rezistă peste ani să nu fie, de fapt, decît ceea ce impune prin *alteritate*.

Oricum, în acest caz, revizuirea redevine procesul organic al receptării unei întregi istorii prin prisma prezentului, lucru la care se gîdea într-o vreme chiar G. Călinescu. Contemporanii, ca să zic așa, nu mai cred în autoritatea unor judecăți oficializate și anihilante, intrate în rutină. Ei pun totul la îndoială, și nu din necredință, nici din dorința de a avea certitudini, ci din nevoia (re)autentificării de sine. Re-citirea devine, în acest caz, o re-scriere și, prin urmare, o re-întemeiere, atît a trecutului, cît și a viitorului.

Care este rostul criticii? În acest din urmă sens, mă îndoiesc că demersul critic are prea mari șanse prospective, deși el trebuie să se angajeze solitar și cu orice risc în susținerea valorilor, al căror semn este tocmai rezistența și forța germinativă în timp. Cu toate astea, și cu toate că, în ultima vreme, mutațiile firești ale literaturii sînt susținute de eforturi mari de provocare teoretică a dislocărilor, nu prea cred în ceea ce aș numi *militantism critic*. Asta nu înseamnă că acest militantism nu are efectul său imediat, și, în zona criticii de poezie, exemplele ar putea merge de la Marin Mincu la Al. Cistelean. În fond, o astfel de critică, mai pragmatică și mai virilă, este în consens cu o întreagă mentalitate contemporană. Mă întreb eu însumi dacă e posibil să faci critică fără să te angajezi și într-o altă bătălie decît aceea a simplei plăceri gratuite, care-i pune alături, dincolo de modă și timp, pe Eminescu, pe Ion Barbu, pe Nichita Stănescu, sau pe Virgil Mazilescu, pe Mihai Ursachi și Mircea Ivănescu? Mă întreb, de altfel, dacă nu cumva cele două tipuri de critică sugerate aici nu sînt complementare, între ele stabilindu-se o serie extrem de variată de opțiuni individuale.

Mircea A. Diaconu

LA ORDINEA ZILEI: LITERATURA

LA ONEȘTI și Tescani au avut loc, în perioada 28-30 septembrie 2001, colocviile, lansările de cărți, întâlnirile cu publicul și recitalurile de poezie din cadrul *Zilelor culturii călinesciene*. Organizatorul principal al acestui complex program cultural (care a ajuns la a 33-a ediție) a fost, ca de fiecare dată, Fundația Națională "George Călinescu", condusă de scriitorul Constantin Th. Ciobanu. I s-au asociat Centrul de Cultură "Rosetti Tescanu - George Enescu" și Primăria Municipiului Onești.

Publicul a fost atras, ca de obicei, de discuțiile la scenă deschisă, pe teme de larg interes: *Actualitatea lui George Călinescu, Elegie pentru estetic, Globalizare și cultura națională*. Printre participanții la dezbateri s-au numărat Elena Bulai, Al. Călinescu, Constantin Th. Ciobanu, Ioan Constantinescu, Gabriel Dimisianu, Nicolae Manolescu, Vasile Parizescu, Alex. Ștefănescu, Mihai Zamfir.

A fost vizitată clădirea - admirabilă din punct de vedere arhitectonic - pusă de curînd la dispoziția Bibliotecii Municipale "Radu Rosetti".

Toate manifestările au atras numeroși iubitori de cultură - intelectuali, elevi, studenți - care s-au transformat în interlocutori ai invitaților. S-a remarcat totodată sprijinul susținut pe care reprezentanții autorităților și oamenii de afaceri din partea locului îl dau Fundației Naționale "George Călinescu" în tot ceea ce întreprinde pentru animarea vieții culturale. Timp de câteva zile, în Onești și în împrejurimi, literatura a fost la ordinea zilei. Morala ar putea fi următoarea: cine nu are un Constantin Th. Ciobanu, să și-l cumpere! (Al. Șt.)

LECTURI LA ZI

de *Cristina Ionica*

Exil cu variante

CORNEL Ungureanu a început să publice seria de articole, studii, eseuri despre exil în 1990. Primul volum din *La vest de Eden* a apărut în 1995, iar al doilea, publicat anul trecut, îl continuă cu o serie de nume importante pentru o înțelegere cât mai nuanțată a fenomenului. Scriitorilor români care au părăsit, în perioada comunistă, țara li se adaugă cei din zona "exilului interior", autori ca Lucian Blaga, Vasile Voiculescu sau mai puțin cunoscuții Marc-Mihail Avramescu, Sandu Tudor. În mica notă introductivă, Cornel Ungureanu promite și un al treilea volum, "preocupat cu prioritate de perioada 1990-2000 a spațiilor culturale".

Partea despre scriitorii români care au părăsit țara se numește *Exilul ca evadare*. Primul autor tratat este Const.-Virgil Gheorghiu, al cărui roman *Ora Ha* a fost deosebit de bine primit de critica franceză la publicare, în 1949; "punerea la colț" a acestui scriitor care, în-

inte de a părăsi țara, "comisese" volumul *Ard malurile Nistrului* (prost ca volum de reportaj, în plus presărat cu perle antisemite) se face cu vervă și metodă. Mica punere în scenă (citarea unor declarații laudative, dar și a altora care desființează) îi oferă lui Cornel Ungureanu prilejul să explice, pe scurt, unele mecanisme ale câmpului cultural al perioadei, din România cea încă situată de partea Germaniei și apoi din Franța proaspăt ieșită din război. Una dintre posibilele explicații ale succesului european al romanului pe care Monica Lovinescu, traducându-l în franceză, se străduise să-l "cosmetizeze" reducându-l de la 800 la 2-300 de pagini ar putea fi, crede Cornel Ungureanu, următoarea: Const.-Virgil Gheorghiu "vulgarizează cioranisme" - înainte ca Cioran să fi devenit celebru în Franța...

Interesante sînt și paginile despre Leonid Arcade (mai bine cunoscut, pentru cenaclul pe care l-a condus decît ca scriitor, totuși autor al cel puțin unei cărți foarte interesante, *Poveste cu țigani*, apărută în deceniul al șaptelea), despre Paul Miron, cronicar al exilului care, spre deosebire de ceilalți (care propuneau, spune Cornel Ungureanu, o "partitură eroică"), face haz, evocă fețele necunoscute ale unor întîmplări/ indivizi, *dezeroizează*. Din aceste capitole, ca și din acelea consacrate lui Ion Caration, Ștefan Baciu, Ioan Petru Culianu, Petru Popescu nu e greu de observat cum Cornel Ungureanu încearcă să aducă în prim-plan *personajul*, în aceeași măsură cu o-

pera sa literară/ culturală; *indivizul*, cu mulțimea de condiții care i-au marcat deciziile; volumul lui Cornel Ungureanu este, lucru care face plăcută lectura, unul cu oameni vii.

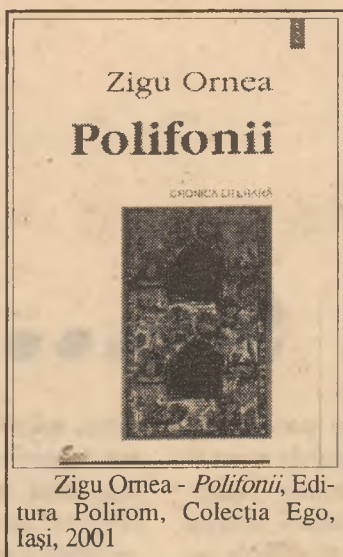
În cuvîntul introductiv, Cornel Ungureanu promite o privire de istoric literar, deci una care pune ordine după consumarea evenimentelor. Dacă tonul relaxat și preocuparea pentru toate fațetele lucrurilor discutate confirmă promisiunea, se poate identifica o atitudine de fond care o infirmă. Premisa de la care pornește Cornel Ungureanu în discutarea destinului literar al acestor scriitori este aceea că, evadînd din închisoarea culturală comunistă, ei au fost, într-un fel, deturnați de la destinul care li se rezervase, deci au rămas toată viața, indiferent de realizări, indivizi *exilați* - cu mulțimea de complexe aferente - și acesta este un lucru bun, reconfortant în orice caz pentru cei rămași acasă. Ideea nu este desigur exprimată direct, dar se observă de exemplu, în capitolul despre Virgil Nemoianu, mai multă admirație și mai puțină simpatie față de acest *cetățean american* care e drept că vorbește foarte mult despre literatura română în cărțile sale, dar fără uşoara exaltare a exilatului în Europa (e. fără nostalgia rădăcinilor). Date pentru o mai bună conturare a premisei identificate se pot culege și din capitolele despre "exilați interior".

Și pentru că Gabriela Melinescu este singura femeie căreia i se dedică un capitol în acest volum, nu putem evita să menționăm că prima parte poartă titlul *Zeita și genul* și conține incredibile rînduri (deloc ironice!) "Era, la dreapta zeului (i.e. Nichita Stănescu - n.C.I.), inspiratoarea, muza, personajul care guverna istoria personală a marelui scriitor." - iar din *Jurnalul suedez* e selectată reacția la moartea Zeului și comentată astfel: "Este aici unul dintre bocetele cele mai frumoase ale literaturii române. *Jurnalul suedez* este, în întregul său, un legământ de sărăcie, castitate și supunere - un gest de femeie care se supune, cu mîndrie, Eroului pe care îl divinizează. În fond, Gabriela Melinescu își asumă condiția de femeie cu mîndrie, cu orgoliul pe care doar universul tradițional îl poate realiza."

Dacă facem abstracție de admirația pentru femeile care își cunosc locul și de uşoara antipatie față de româno-americanii prea relaxați, *La vest de Eden* se poate dovedi o lectură plăcută. Numai că milenul s-a schimbat de ceva timp, și asemenea atitudini sînt cel puțin nepotrivite.

Un cronicar european

LECTURĂ plăcută este și aceea a volumului *Polifonii*, ce cuprinde o selecție din cronicile publicate în revista *România literară*. În ultimii ani, de criticul literar Zigu Ornea. Sînt de fapt studii și eseuri care au drept pretext un volum de literatură sau de memorialistică, de exegeză sau de (spre) filosofie etc. Lejeritatea stilului, claritatea argumentelor, firescul evaluării sînt caracteristici cu care cititorii *României literare* sînt desigur obișnuiți. La fel, *construcția* cronicii: un *înveliș* în care este urmărit destinul scriitorului/ scrierilor care constituie subiectul cărții analizate și se schitează un profil al autorului cărții/ al realizatorului ediției; și un *miez* în care este analizat cu rigoare și obiectivitate conținutul volumului, ne-lipsind scurta trecere în revistă a punctelor bune și slabe ale ediției.

Informațiile ținînd de istoria literară (sau culturală) sînt oferite în doze concentrate și într-o formă dinamizată, atrăgătoare; nu se simte nici o clipă praful adunat pe documente, impresia este că fațetele literare evocate sînt vii, prezente. Iar argumentația din structura *miezului* este atentă, fără scăpări, clară și concisă. Ostentativă obiectivitate prezintă uneori breșe care lasă să respire liber, vreme de cîteva rînduri, personalitatea autorului, opțiunile, convingerile.

Zigu Ornea apără "românul" lui Caragiale (orășeanul) - "zeflemitor, ironic, sceptic, inteligent, bonom, acomodant, fără convingeri adînci, nemistic, petrecăreț, volubil" - în fața "românului" lui Eminescu (și aici cititorul, complice, adaugă un "și nu numai"), cu felul lui opus de a fi - în cronică la I.L. Caragiale, *Momente. Momente, schițe, amintiri*, ediție realizată de Ion Vartic, Biblioteca Apostrof. Cercetează cu calm și moderație motivele pentru care un scriitor și eseist ca Norman Manea este mai cunoscut în Occident decît în țara din care a plecat, în cronică la *Despre clovni: dictatorul și artistul*, carte apărută în 1992 în SUA, publicată în 1997 și la noi, care cuprinde și controversatul eseu despre episodul legionar, de tinerețe, al lui Mircea Eliade. Numește jurnalul semnat de Alice Voinescu *Jurnalul unei ființe rare*. Adaugă la obiectivitatea obișnuită o doză de ironie atunci cînd realizatorul unei ediții se contaminează nepermis de ideile autorului și se transformă într-un apărător necritic al acestuia, fie că este vorba de scrierile cu evident caracter reacționar, retrograd chiar și la publicarea din 1910, semnate de Aurel C. Popovici *Naționalism sau democrație. O critică a civilizațiunii moderne* (ediție de Constantin Schifmet, 1997) sau de publicistica lui Mihail Eminescu de la *Timpul* (în cronică despre cartea lui D. Vata-maniuc, de la Editura Minerva, 1996). Prezența tuturor acestor luări de atitudine între copertele unui volum permite, cum spunem, conturarea profilului autorului de cronici Zigu Ornea, un individ european, un moderat, susținător al idealurilor democratice, insensibil la exagerări polemice balcanice sau la entuziasme mistice, un profesionist de o corectitudine ireproșabilă. Caracteristici care lipsesc, dacă ne putem exprima așa, cu prisosință prin anumite puncte (de influență) ale peisajului culturii românești.

Amintirile-s varză

PRIMA poezie din *Studii pe viață și pe moarte* vorbește despre un alt fel de refugiu în Vest decît aceea a scriitorilor din volumul lui Cornel Ungureanu. Un perfect banal, neforțat de amenințarea unui regim criminal, neinspirat de dorința de a realiza mari proiecte, născută din cea mai pură și mai onestă lehamite: "«Am rămas puțini majoritatea/ se cară» a zis Serpente și-a/ sorbit îndelung dintr-o bere// «as

fi cazul s-o tăiem și noi» a/ zis Boieru' și a lovit cu halba tablia/ mesei.// Începuse să plouă pe terasă cădeau/ Frunzele ca-n mijlocul toamnei// «am început să urască și/ praful de pe frunze» a zis Jean/ plini de draci ne-am ridicat de la masă.// «Ploaia asta poa' să țin-o/ săptămîna» a zis Serpente./ Dacă ține-o săptămîna/ mă car." (*Ultimii pionieri ai Estului*) Lucrul de care fug ultimii pionieri este o devitalizare excesivă, o cumplită lipsă de entuziasm care transformă viața în umor negru sau sec sau într-o mîna de imagini de expoziție fotografică de artă; genul de lucruri pe care nu le-ai putea uita niciodată, dar pe care preferi să le privești în ramă, pentru că a le trăi este insuportabil. În această cheie pot fi vizualizate cearșafurile albe pe care personajul Vasile se temea să nu le murdărească atunci cînd își va tăia venele (*11 și 32 de minute*), inima bătrînului cu un rucsac soios lăsată "să zvicnească/ înfipă-ntr rafturi" cînd acesta părăsește un anticariat (*Eu cu Mihail Ignat discutînd despre Thomas Wolfe în anticariat*), chipul Prințesei Diana pe o foaie de ziar călcată de un trecător cu "talpă 45" (*Curriculum vitae*), agresiuneacumularea de tensiuni sexuale cvasiagresive în autobuz sau pe stradă (*Ard cozile de rachetă, 8 iulie '98*) etc. Celui care consemnează, parcă alcătuiindu-și o colecție de amintiri ("amintirile-s varză", spune *studenta Alina* din poemul cu același nume), îi lipsește energia de reacție: "Am doar un atenuat/ simț al morții" (*28 mai '99*).

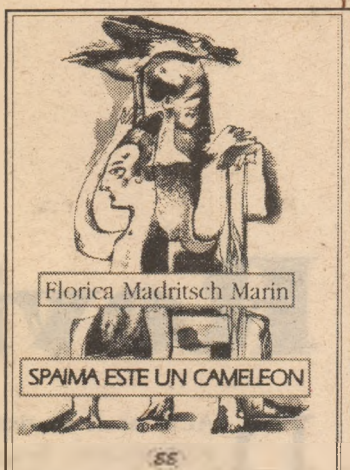
Consumatorului de poezie americană nu îi va scăpa apropierea dintre titlul acestui volum care a obținut premiul ASPRO pentru poezie pe 2000, *Studii pe viață și*

pe moarte, și titlul celui al lui Frank O'Hara, *Meditations in a State of Emergency*. Poetul american este de astfel amintit într-un poem (*Ultramarină*) - mai precis, e evocat episodul morții acestuia ("...te/ întreb cu ce-o fi fost îmbrăcat Frank O'Hara/ cînd l-a izbit grapa"). Accidentul, sinistru în banalitatea lui, devine efigia acestei lumi care, pregătindu-se să "se care", se trezește într-o bună zi golită de viață. Sub pasta groasă de umor rece, sec, sub aparenta lipsă de miză a acestor "fragmente de concret" se află mereu încă ceva. Anxietatea lipsei de greutate a evenimentelor vieții, bagaj clandestin de care nu mai scapi niciodată, nici dacă te cheamă Serpente și la sfîrșitul săptămîinii "te cari", nici dacă te lupți pe viață și pe moarte.

Amintiri perfide

FLORICA Madritsch Marin trăiește, din 1992, în Austria. A mai publicat, de cînd a părăsit țara, încă șase cărți, în română sau în germană și este membră a Uniunii Scriitorilor din Austria (1993) și din România. Țara din care a plecat supraviețuiește în textele din volumul de față, *Spaima este un cameleon*, prin cîteva imagini puternice, dar încărcate cu nimic altceva decît cu

Florica Madritsch Marin - *Spaima este un cameleon*, Editura Eminescu, București, 2001.

farmecul perfid al amintirii ("mușc din amintire ca dintr-o pîine mucegăită" - *Mama duce paharul cu apă la gură*); nu există, cum ar constata Cornel Ungureanu, un *sentiment al exilului*, ferestrele casei de la Brăila, gutuile înșirate pe sifonier, o imagine a mamei care bea apă dintr-un pahar, toate acestea nu fac decît să dea greutate, substanță, silueta precisă fantasmagoriilor spațiului oniric, în a doua secțiune a cărții (*Creierul care nu uită nimic*), de altfel cea mai reușită. Micile povești-din-vis sînt impecabile; logica aberantă a visului, mecanica selecțiilor aparent nemotivate sînt fără cusur: "încui ușile una după alta. Îmi strecur mîinile subțiri sub pielea de lemn a obiectelor. Le pipai. Să nu se ascundă căpșăunul borșos pe undeva. Aud căriile nopții săpînd galerii de rumeguș în și- f... ierul tatei. [...] lîngurita de alpaca în paharul cu apă. [...] căpșăunul cu fruntea în perna mea". În locul semnificației visului este împinsă în față forma "populară" de interpretare, cu o ironie rece care trădează neîncrederea în posibilitatea de a face inteligibil un tărîm al celor mai ascunse obsesii și (*cameleonice*) spaima: "luni înseamnă iubire, marți declarație de dragoste, miercuri trădare, joi cadou, vineri lacrimi, sîmbătă bucurie, duminică onoare". Secvențele onirice din această a doua parte a volumului se bucură de un firesc al expresiei care lipsește multor poeme din prima parte (*Sabia din care curge dezastul*). Aici, *spaima* este evocată explicit la tot pasul, probabil într-o încercare de a asigura unitatea tematică, singurul efect fiind însă obosirea cititorului. Imaginile sînt convenționale ("Singurătatea duce la piept botul umed al înserării/ înainte de căderea soarelui. În mare" - *Timp ascuns sub aripi de înger*), după doar cîteva pagini mecanica construirii secvenelor devine previzibilă, iar cele cîteva cuvinte-obsesie (*spaimă, cameleon, șoarece/ șobolan* etc.) apar cu o frecvență nejustificată; în loc să încarce cu valoare obsesională (cum era desigur intenția autoarei), ele banalizează în plus. Versurile sună artificial, nefiresc, iar pe post de tensiune descoperim un fel de dramatism adolescentin, în sensul rău (dacă există și unul bun) al cuvîntului ("învăț coborîrea în picaj, ca o pasăre cu penajul zdrențuit/ de întrebări albe" - *Timp ascuns sub aripi de înger*, "te odihneai lîngă berregata sîngerîndă a toamnei/ pasăre ținînd o spînzurătoare/ vinovat cu față de înger" - *Pasăre ținînd o spînzurătoare*). Singurele poeme reușite sînt cele în care Florica Madritsch Marin își descoperă sursele de cinism și ironie și renunță la metaforismul pretențios și păgubos: "lumea stă răsturnată pe spate ca un gîdac și dă nepuțincoasă/ din picioare/ ne mai scuipam din cînd în cînd cîte o amintire, încercînd/ să ne elibereze de ceea ce am fost/ ne mai smulgem cîte un fir de păr alb, crezînd/ că așa se înmulțesc firele negre" (*Ceea ce am fost*). ■

CEALALTĂ FAȚĂ A POEZIEI

ÎN ULTIMUL timp, te poți apropia foarte greu de o carte de poezie. Din diverse motive: tiraje confidențiale, prețul cărților, inflația de poeți etc. Pe lângă aceste motive mereu invocate mai există unul, subtil, dar foarte important: intoleranța acestui "gen" în literatura noastră contemporană. A fost perpetuat modelul poeziei frumos așezate într-o plachetă, modelul poetului rupt de realitate, cu capul în nori. Desigur, mulți vor ironiza această perspectivă simplistă și superficială asupra profunde noastre poezii.

Se știe că poezia nu se vinde (chiar deloc, în comparație cu proza). Da, poezia în plachete, cu un portret mare al poetului nemuritor și rece pe a patra copertă, nu are cum să se vîndă. Poetul zilelor noastre nu trebuie doar să știe să scrie, trebuie să știe să se vîndă pe sine. Și nu e vorba doar despre bani – el trebuie să-și creeze o imagine care să-l individualizeze clar pentru că textul singur este insuficient într-o lume în care timpul lecturii s-a cam scurtat. Nu că poezia ar fi murit sau că poetul ar fi "copleșit de capitalism" – însă poezia nu mai poate exista singură, nu mai poate rezista fără reclamă, fără performance, fără ca poetul (sau, de ce nu?, managerul său) să-și bată capul cum să iasă în față. Să ne amintim doar că, în anii '80, un poet visa să-și editeze poemele pe o bandă magnetică. Trebuie cumva recuperată o latură "populară" a poeziei. Să ne gândim că o generație a fredonat pe versurile lui Foartă (trupa Phoenix a făcut furori la vremea ei), că la sfîrșitul anilor '90 tinerii cîntau, printre manele, și versuri bune de Florin Dumitrescu (Sarmalele reci), că în '98 au apărut "poetii străzii", nici extraordinari, dar nici sub orice critică, cum au fost imediat catalogați – oricum, de departe cel mai interesant fenomen "poetic" din ultimii ani.

Aici intervine o altă problemă pe care o constituie așa-numita "critică de poezie" care a promovat segregacionismul între genuri (avînd ca efect secundar o despărțire radicală a poetului de lume – în înțelesul propriu al expresiei), care a dezvoltat un anume discurs, extrem de perisabil, incapabil să încadreze poezia într-un context mai larg. Discuția este infinită, merită o

dezbateră în toată regula. Tocmai de aceea apropierea de acest gen devine din ce în ce mai grea; pentru că n-ar mai trebui să fie un simplu gen, ci un fenomen literar, ca oricare altul, a cărui valoare să poată fi calculată în funcție de impact asupra unui public (nu stabilită de un grup de "specialiști"). Critica de poezie este deja nocivă, nu doar ineficientă, în cazul noii poezii. Pentru că instrumentele sînt complet desuete. Pentru că au apărut destui poeți care nu mai pot fi comentați prin intermediul unor parafraze critico-poetice. Și o ultimă filozofare: cînd cineva din afara cîmpului literar îmi cere să-i recomand o carte bună, niciodată nu pomenesc un volum de poezie. Pentru că atunci aș semăna cu un predicator care ar scoate fulgerător Biblia din buzunar și ar începe să predice vertiginos, după ce, cu o clipă înainte, vorbea ca un om normal. Ar fi ca și cum aș încerca să-l aduc cu forța în secta ocultă a literaților fundamentaliști.

POEZIA Marianeii Marin contrazice și susține, în același timp, ipotezele de mai sus. Pe de o parte ea rămîne blocată într-un cadru tradițional, este o poetă care se exprimă public doar prin "plachete". Totuși, textele sale se zbat (deocamdată neputincioase) să "iasă dintre coperti". Nu este simplă poezie – textul său are o puternică bătaie socială. Și o ultimă contradicție ar fi tocmai faptul că, anul acesta editura a suplimentat tirajul volumului *Mutilarea artistului la tinerețe* – așadar, o anumită poezie încă se vinde.

Mariana Marin este un caz. Acum cîteva săptămîni, într-un cotidian a apărut un interviu șocant. Poeta își mărturisește experiențele radicale prin care trece. Se autoproclamă o "cerșetoare". Altfel spus, își preamărește condiția de outsider, de om aflat în afara societății. Interesant este că acest interviu este o modalitate de a "ieși în lume" – biografia poetului poate intra sau ieși din poezie, însă întotdeauna va fi un punct greu în favoarea lui. O biografie bună poate ridica și un poet slab, ce să mai vorbim de unul bun. Mariana Marin vorbește și, se pare, trăiește așa cum scrie – așa se poate afla

din poveștile care circulă în jurul său, așa dorește ea însăși să se știe. Indiferent de aceste date, rămîne, în ceea ce o privește, o incredibilă coerență a conduitei poetice.

Discurs direct, atac poetic, imagini puternice. Cam toți comentatorii au observat aceste caracteristici. În plus, după 1990 au fost subliniate valențele politice ale unui astfel de discurs, mai ales la apariția volumului *Atelierele (1980-1984)*. Astăzi acea forță a sincerității rămîne valabilă tocmai pentru aciditatea ei, pentru lipsa disimulării. Mariana Marin a găsit un ritm al pateticului, al disperării, valabil oricînd – ea nu și-a "datat" textele cu un curaj legitimat cumva de o modă poetică, de o modă a subversiunii. Politicul rămîne în plan secund, pentru atestarea activității subversive a unei generații (despre generația '80 este vorba). Interpretarea rolului politic al unei astfel de poezii nu prea mai are sens. Greutatea politicului și-a găsit compensația într-o reușită mult mai simplă și mai importantă: poezia Marianeii Marin poate fi citită de la un capăt la altul fără a simți ruptura – nici de stil, nici tematică. Dacă greutatea, directetea poemelor ar fi fost exclusiv politice, acum s-ar fi simțit nevoia contextualizării – or, nici nu poate fi vorba de așa ceva. Protestul împotriva unui regim se estompează – rămîne un protest la fel de puternic împotriva compromisului, împotriva oricărui pact social necondiționat.

Și atunci trebuie identificate coordonatele autenticității teribile a textelor poetei. Biografismul pe care și l-au adjudecat mulți poeți ai perioadei capătă la Mariana Marin un accent complet diferit. Ironia (din biografismul altor optzeciști) este înlocuită de duritate în stare pură. "Felia de viață" nu mai este programatică – nu mai avem de-a face cu un pact metonimic: "felie" pentru întreg. Ar fi vorba mai mult despre o aducere la același numitor a celor două dimensiuni, biografică și poetică. Paradoxul apare clar în unele versuri: "Dar mai presus de toate/ întreaga lume e dezamăgită/ pentru că nu sînt la înălțimea ficțiunii/ pe care o scriu./ Nimeni însă nu mă întreabă/ cum arată o zi din viața mea/ și, în ge-

Mariana Marin, *Mutilarea artistului la tinerețe*, Editura Muzeului Literaturii Române, 1999, 82p., f.p.

neral, /cu mâțele chiorăind, /cu minte amputată" (*Filipică*). Este o lecție foarte importantă pe care poeta mărturisese indirect că a învățat-o de la Sylvia Plath. Biografismul este o sursă a imaginii dure, mai mult decît a autoironiei. Confesiunea dură exprima stagnare: încăpățînată într-o singură stare (o confesiune care nu dorește absolve) – pentru poeta noastră înseamnă eliminare: "evoluției" poetice, eliminarea "etapelor" ("E greu să fii copilul pocit al lui Darwin"). Poemele Marianeii Marin sînt extraordinare de la debut pînă acum, fără sincope.

O altă sursă importantă a durității este distrugerea imaginii tradiționale a feminității: "De-aș avea și eu o traumă ca pojarul, / o răpaială de ploaie de vară, / o nevroză ca o mătase, / după care ești și mai iubită; / o nevroză ca un a bur de mușetel, / după care ești și mai buimacă, / după care fluxul feminității tale asaltează lumea, / o vindecă, îi dă frisoanele unei comori numai de ea cunoscută" (*Elegie*). Confesiunea poetei implică o luptă acerbă cu toate locurile comune impuse de așa-numita "scriitură feminină". Toată latură suavă liniștită nu este decît o liniște nevrotică. Pauzele din violența imagistică nu reprezintă nici o renunțare la "sine".

Versuri care nu mai suportă "placheta": "Fără să-i invidiezi, privești fascinat oamenii echilibrați; / te miri la nesfîrșit cum de mai pot surîde (desigur să fie?), / cum de mai pot da sfaturi, rețete de rezistență, / cît de civilizat îmbina ei ziua cu noaptea, / halucinant de civilizat. / Nu, nu-i invidiezi / doar că nu prea mai sînt reali" etc. Critica trebuie să-și iasă oarecum din matcă pentru a digera aceste versuri. De ce? Pentru că deși e o adunătură de locuri comune, despre alienarea omului contemporan, versurile rămîn bune. Nu prea mai sînt note stilistice care să indice acest lucru. Le poți aprecia doar dacă identifici un anume curaj a stereotipiei, doar dacă încerci să intuiești un posibil impact al versului, în condițiile în care există o paradigmă "outsiderului" bine configurată.

Mariana Marin scrie simulînd un mare public virtual – percutanța poemelor sale este percutanța unui fenomen cultural contemporan mare amplu (reprezentat în film, în muzică etc.). Rămîne să apară și un interes pentru cititori concreți, ceva mai mult decît cei pe care i-a cucerit poezia "pură" în ultimii ani.

Cărți primite la redacție

- Al Alexianu, *Istoria poeziei culte românești (1570-1830)*, vol. I-IV, ediție alcătuită de Mircea Colosenco, copertă de Lucian Popa, București, Ed. Majadahonda, 2001. 480+496+494+498 pag.
- Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine (23 august 1944 - 22 decembrie 1989)*, vol. I-II, București, Fundația Luceafărul, 2001. 1500+1500 pag.
- Nae Antonescu, *Reviste literare interbelice*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. "Discobolul", 2001. 296 pag.
- Nae Antonescu, *Reviste din Transilvania*, Oradea, Biblioteca revistei *Familia*, col. "Istorie literară", 2001. 352 pag.
- Iancu Grama, *Noctălia*, versuri, Iași, Ed. Cronica, 2001. 90 pag.
- Silvia Colfescu, *București - ghid turistic, istoric, artistic*, fotografii de Silvia Colfescu și Titus Munteanu, București, Ed. Vremea, col. "În jurul lumii", 2001. 208 pag.

- Bogdan Ulmu, *Ion Creangă, dramaturg fără voie (cinci scenarii destinate teatrelor)*, carte editată de Centrul Județean de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Vaslui, Ed. Panfilius, 2001. 128 pag.
- Sever Negrescu, *Respirația ploilor*, versuri, prezentare de Alex. Ștefănescu, Drobeta Turnu-Severin, Ed. Decebal, 2001. 64 pag.
- Lidija Dimkovska, *Meta-spânzurare de meta-tei*, versuri, trad. din macedoneană: Constantin Abăluță, Lidija Dimkovska, prefață de Constantin Abăluță, București, Ed. Vineia, col. "Orfeu", 86 pag.
- Dan Sandu, *Albînd de-atîtea primăveri*, versuri, prezentare de Cezar Ivănescu, Iași, Ed. Junimea, 2001. 66 pag.
- Alexandru Dumitru, *Poemul manechin/ The puppet poem*, versuri, ediție bilingvă româno-engleză, versiune engleză de Anca Dascălu, cu un cuvînt înainte al editorului, Iași, Ed. Timpul, 2001. 120 pag.
- Taras Șevcenko, *Poeme*, trad. din limba ucraineană de Ion Cozmei, București, Ed. Mustang, 2001. 260 pag.

Un disident autentic

ÎN 2 OCTOMBRIE Miron-Radu Paraschivescu ar fi împlinit 90 de ani. Găsim potrivit prilejul pentru a face cunoscute cititorilor două scrisori ale poetului adresate unuia din pontifii ideologici ai anilor '70, secretar al C.C. al P.C.R. Publicăm scrisorile (de fapt ciornile lor) cu acordul dlui Andrei Paraschivescu, căruia îi mulțumim.

Scrisorile aduc mărturia disidenței lui Miron-Radu Paraschivescu, împinsă până la decizia înapoierii carnetului de partid. Calitatea de disident a fost deseori incorect atribuită, extinsă asupra tuturor acelor care, într-un fel sau altul, au comis acte de insubordonare față de puterea constituită. Or, disidența presupune acțiune *din interior*, despărțirea politică a cuiva de linia oficială a formațiunii din care face parte.

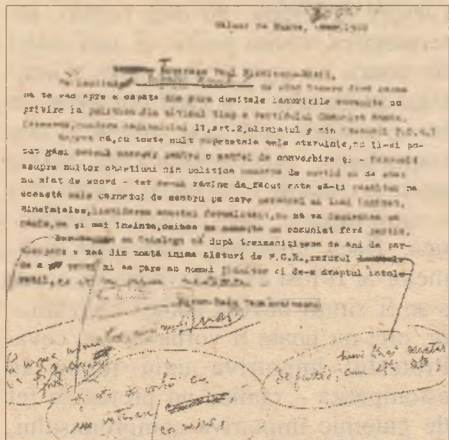
Este chiar cazul lui Miron-Radu Paraschivescu, aflat în dezacord, cum îi notifică lui Paul Niculescu-Mizil, cu "multe chestiuni din politica noastră de partid și de stat". Nu renunță la convingerile comuniste, după ce treizeci și șase de ani fusese "din toată inima alături de P.C.R.", dar ar fi vrut să-i fie ascultate părerile despre ce se întâmplă în partid și să primească "lamuririle cuvenite". Reiese din prima scrisoare că mai făcuse demersuri de a se întâlni cu "tânărul secretar de partid", că-i mai trimisese mesaje ("mult repetatele mele stăruințe"), la care nu primise răspuns. Contrariat și ofensat, "veteranul" M. R. Paraschivescu ia hotărârea de gravitate maximă de a părăsi partidul.

A doua scrisoare, din 1970, privește suprimarea revistei "Povestea vorbei", supliment al revistei "Ramuri" din care M.-R. Paraschivescu făcuse un laborator de creație și o rampă de lansare puse la dispoziția scriitorilor tineri cei mai îndrăzneți. Autoritatea numelui său îi proteja, le gira actele de insurgență literară, într-un climat ideologic indecis, contradictoriu, alternând liberalizarea cu măsuri de constrângere. Interzicerea revistei lui M.-R. P. era de altfel unul din semnele ce anunțau, ne dam acum

seama, noul val de îngheț declanșat de nefastele Teze din iulie ale lui N. Ceaușescu, lansate nu peste multă vreme. Revolta de care a fost cuprins îi smulge lui M. R. Paraschivescu comparația cu Mihai Antonescu, omul politic fascist, să zicem, care îngăduie în timpul războiului "o presă literară complet liberă și chiar comunistă", spre deosebire de destinatarul scrisorii pe care poetul mândru nu ezită să-l califice drept "un călău al poeziei și literaturii moderne de astăzi".

Nu știm ce soarta au avut scrisorile, dacă au ajuns sau nu la destinatar, dacă i s-a dat trimitătorului vreun răspuns. Până vom afla, ele rămân un document care mărturisește despre poziția unui disident autentic și despre faptul că nonconformismul lui M.-R. Paraschivescu nu era o poză, cum unii au susținut, ci o condiție asumată.

Gabriel Dimisianu

Valeni de Munte, 30 Oct., 1969

Tovarășe Paul Niculescu-Mizil,

Se va împlini îndată anul de când încerc fără răgaz să te văd spre a căpăta din gura dumitale lamuririle cuvenite cu privire la politică a din ultimul timp a Partidului Comunist Român. (Aceasta, conform capitolului II, art. 2, aliniatul e din Statutul P.C.R.)

Regret că, cu toate mult repetatele mele stăruințe, nu ți-ai putut găsi ceasul necesar pentru a astfel de convorbire și - întrucât asupra multor chestiuni din poli-

tica noastră de partid și de stat nu sînt de acord - tot ce-mi rămîne de făcut este să-ți restitui pe această cale carnetul de membru pe care personal mi l-ai înmînat. Bineînțeles, lichidarea acestei formalități, nu mă va împiedica să rămîn, ca și mai înainte, ceea ce se numește un comunist fără partid.

La urma urmelor, nici nu-ți va fi prea greu, cred, să înțelegi că după treizeci și șase de ani de participare a mea din toată inima alături de P.C.R., refuzul unui tînar secretar de partid, cum ești Dta, de a primi și sta de vorba cu un veteran ca mine, mi se pare nu numai jignitor ci de-a dreptul intolerabil, ca să nu fiu formalist și să spun: nestatutar -

Miron-Radu Paraschivescu

Valeni, 9 martie 1970

Tovarășe Paul Niculescu,

Aflu cu mare întîrziere și uimire că Dumneata ai fi autorul suprimării revistei mele, "Povestea vorbii". Dacă lucrul este adevărat și nu o simplă calomnie din partea inamicilor Dumitale, - atunci te rog să rupi fără întîrziere filele cu dedicații manuscrite ce ți le-am adresat pe volumele "Tristele" și "Scrieri". E de la

sine înțeles că pot omagia într-un autograf pe Mihai Antonescu, cel care în plin război hitlerist îmi îngăduia o presă literară complet liberă și chiar comunistă, dar sub nici un cuvînt n-aș putea califica drept "frate mai tînar" pe un călău al poeziei și literaturii moderne de astăzi.

În speranța că totul nu e decît calomnie în ce te privește și pînă la o explicație orală cu care te socotesc dator, salutări.

Valeni, 9 martie 1970

Tovarășe Paul Niculescu,

Aflu cu mare întîrziere și uimire că Dumneata ai fi autorul suprimării revistei mele, "Povestea vorbii". Dacă lucrul este adevărat și nu o simplă calomnie din partea inamicilor Dumitale, - atunci te rog să rupi fără întîrziere filele cu dedicații manuscrite ce ți le-am adresat pe volumele "Tristele" și "Scrieri". E de la sine înțeles că pot omagia într-un autograf pe Mihai Antonescu, cel care în plin război hitlerist îmi îngăduia o presă literară complet liberă și chiar comunistă, dar sub nici un cuvînt n-aș putea califica drept "frate mai tînar" pe un călău al poeziei și literaturii moderne de astăzi.

În speranța că totul nu e decît calomnie în ce te privește și pînă la o explicație orală cu care te socotesc dator, salutări,

CALENDAR

12.10.1860 - s-a născut
Constanța Hodoș (m. 1934)
12.10.1934 - s-a născut
Alexandru Zub
12.10.1937 - s-a născut
George Coandă
12.10.1946 - s-a născut
Aurelian Munteanu
12.10.1981 - a murit
Agatha Grigorescu-Bacovia
(n. 1895)
13.10.1843 - s-a născut
Ștefan G. Virgolic (m. 1897)
13.10.1884 - s-a născut
Vasile Voiculescu (m. 1963)
13.10.1898 - s-a născut
George Mihail Zamfirescu
(m. 1939)
13.10.1911 - s-a născut
Theodor Al. Munteanu
13.10.1944 - s-a născut
Vasile Petre Fat (m. 1996)
13.10.1977 - a murit Ion
Stoia-Udrea (n. 1901)

14.10.1872 - s-a născut
P.P. Negulescu (m. 1951)
14.10.1893 - s-a născut
Titus T. Stoika (m. 1983)
14.10.1908 - s-a născut
Nicolae Rădulescu-Lemnaru
14.10.1908 - s-a născut
Lascăr Sebastian (m. 1976)
14.10.1917 - s-a născut
Viorel Alecu (m. 2000)
14.10.1919 - s-a născut
Mircea Șerbănescu
14.10.1920 - s-a născut
Sándor Salamon Sombori
14.10.1923 - s-a născut
Victor Kernbach (m. 1995)
14.10.1929 - s-a născut
Nicolae Gheran
14.10.1948 - s-a născut
Marian Papahagi (m. 1999)
14.10.1983 - a murit
Horia Stancu (n. 1926)
14.10.1994 - a murit
Aurel Tita (n. 1915)

15.10.1896 - s-a născut
Dumitru Gafițeanu (m. 1979)
15.10.1976 - a murit
Traian Lalescu (n. 1920)
15.10.1982 - a murit
Nicolae Jianu (n. 1916)
16.10.1836 - a murit
Nicolae Dimache (n. 1777)
16.10.1907 - s-a născut
Moldov (m. 1966)
16.10.1924 - s-a născut
Lidia Bote
16.10.1930 - s-a născut
Theodor Mănescu (m. 1990)
16.10.1935 - a murit Gib
I. Mihaescu (n. 1894)
16.10.1939 - s-a născut
Nicolae Damian (m. 1997)
16.10.1962 - a murit Al.
Claudian (n. 1898)
16.10.1991 - a murit
Leon Levițchi (n. 1918)
16.10.1996 - a murit
Stelian Gruia (n. 1937)

Comandați aceste cărți și alte apariții Humanitas — cu 10% reducere / titlu și taxe postale gratuite — serviciul CARTE HUMANITAS PRIN POȘTĂ:
Ed. Humanitas, Piața Presel Libere 1, 79734 București;
tel. 01/223 15 01; e-mail: cpp@agora.humanitas.ro

HUMANITAS

Cartea care dăinuie

75 000 lei

În seria Humanitas Practic
IRINA NICOLAU
Ghidul sărbătorilor românești

129 000 lei

În seria Humanitas Practic
TIME-LIFE BOOKS (ed.)
Mică enciclopedie a sănătății familiei

DIAGONALE

de Monica
Lovinescu

Un document fără precedent: *Ultima carte*

NU POT începe această diagonală fără o mărturisire prealabilă. Nu admir doar truda exemplară a Sandei Golopenția pentru a reda de-a lungul declarațiilor (tuturor declarațiilor) adevărul asupra arestării și anchetării tatălui său, Anton Golopenția care urma să fie implicat în procesul Pătrășcanu¹. Merită toate laudele nu doar caracterul științific pe care-l dobândește, prin acribia ei, un material sfâșiat de durere, dar și curajul de a lucra trei ani de zile la o astfel de mărturie a coboririi în infern. Obiectivitatea ei, lipsa de epite, înăbușirea reacțiilor afective, suprimarea indignării și a semnelor de exclamație, reprezintă supremul omagiu adus unui om pentru care știința reprezenta un scop în viață și care a fost nevoit în plină ascensiune să renunțe la o opera ale cărei principale trăsături se și desenasera. Mort, la 41 de ani, de pe urma anchetei fără să ajungă nici la condamnare, nici la proces, Anton Golopenția n-avea cum să spere că opera-i ciuntită va fi completată de fiica lui cu această carte capitală, fără precedent atât prin proporții cât și prin metodă.

Admirația îmi este cu atât mai deplină cu cât pusă în fața unei situații cvasi-similare (moartea mamei mele în închisorile comuniste), aflându-mă în posesia dosarului ei de urmărire am fost incapabil să-i suport simpla lectură, cu atât mai puțin să-l studiez. Există în limbajul securistic un atare amestec de vulgaritate, improprietate a termenilor, incultura, aberație pură încât te apucă (în orice caz, așa mi s-a întâmplat mie) un fel de greață a minții, dominând impresia că dacă vei continua vei mânji tocmai memoria celei pe care vrei s-o cinstești. De cinstit a cinstit-o Doina Jela, dacă n-ar fi fost ea, amintirea mamei ar fi rămas pierdută în groapa comună unde i-au fost aruncate rămășițele.

Pe 800 de pagini, în schimb, Sanda Golopenția reconstituie doar prin declarațiile tatălui său în anchete, un parcurs și mai dureros, deoarece, torturat de singurătate, neputând crede în absurditatea acestei situații, obsedat de grija pentru familia rămasă fără rost, Anton Golopenția, spirit rațional, om de știință și de carte, pare incapabil să-și joace rolul în această farsă macabră și după luni de anchetă grea, în culisele căreia se strecoară și Nikolski inițiatorul experimentului Pitești, se lasă oarecum "reeducat" cu o naivitate ce aduce a agonie. "Oare-

cum" fiindcă se "denunță" doar pe el nu și pe colegii de la Institutul de statistică pe care l-a condus cu un simț al organizării și al cinstei pe care toți subordonații și colegii i l-au recunoscut. Naivitatea cu care pare a se lăsa convins în cele din urmă că anchetatorul "cel bun" îi vrea binele și reabilitarea îl duce până pe tărâmul minat al increderei. Deși la început a prevăzut că Pătrășcanu va fi condamnat la moarte, deși lucrând în medii majoritar de stângă suficient de la curent cu marile procese de la Moscova el rostește - sau lasă să se declare în numele sau - aceste incredibile cuvinte:

"Dacă se știe, cum mi s-a spus, că pedeapsa corporală readuce în amintire faptele uitate, rog să mi se aplice acest remediu, ca să ies din impas".

În clipa aceea, A. G. se afla desigur în fața anchetatorului cel rău (cuplul de gealați funcționând totdeauna alternativ). Nu știa oare în ce puteau consta aceste "remedii"? Noi vom afla chiar din gura lor la revizuirea procesului Pătrășcanu din 1967-8. Dar despre asta mai târziu. Deocamdată nu îndrăznim să ne întrebăm dacă "cererea" a rămas la faza retorică sau i s-a dat urmarea curentă în comunism. În orice caz, A. G. a mers atât de departe cu încrederea sa dobândită nu putem ști cu ce mijloace (tortură doar psihică sau și fizică?) încât mai cere în fraze atât de partinice încât le putem crede dictate de anchetator, să fie trimis la Canal sau la orice muncă de jos spre a lua un contact adevărat cu clasa muncitoare. El, pentru care orice clipă furată operei sale științifice i se părea timp irosit, deși îndeplinea funcții în legătură cu pregătirea sa (doctoratul de sociologie, în metodele căreia se inițiasă la școala profesorului Gusti, îl trecuse în Germania). Fusesse printre altele directorul Institutului Social Român, apoi al Institutului central de statistică, condusesse o echipă însărcinată în timpul războiului cu recensământul românilor de dincolo de Bug, fusese numit expert statistician la Conferința de Pace de la Paris. Cum singur scrie:

"...aș putea fi unul din stâlpii vieții științifice românești..."

S-ar mulțumi acum cu orice post, subaltern chiar fără legătură cu vocația sa. Când ancheta privindu-l pe A. G. pare a se încheia (de partea sa Pătrășcanu rezistând cum știm, procesul său nu are încă loc) cel care se consideră "cel mai reeducat om din RPR" are inspirația de-a dreptul nebunească să mărturisească din proprie inițiativă că ascunde la el acasă un "concept" adică niște sugestii sumare de debolșevizare a țării pentru anii 2000 când Americanii vor ieși victorioși din înfrângerea cu Rușii. De-abia după acest

¹ Text integral al declarațiilor în anchetă ale lui Anton Golopenția aflate în Arhivele S.R.I. Introducere și anexă de Prof. Dr. Sanda Golopenția, Editura Enciclopedică, București, 2001.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

Între franceză și engleză

IN MOMENTUL de față, influența englezei asupra limbii române e atât de puternică și de vizibilă, încât pune în umbră orice altă sursă de împrumuturi lexicale, de calcuri semantice și frazeologice. În domeniul financiar, a tehnologiei moderne, al calculatoarelor, al divertismentului (muzical, cinematografic, sportiv), al produselor de consum, englezismele sînt tot mai curente; ele pătrund în română deopotrivă în scris și în oralitate, conservîndu-și chiar diversificarea stilistică, plasarea diferențiată (de la limbajele de specialitate pînă la argourile adolescente). Merită totuși să ne întrebăm și care e situația actuală a franțuzismelor, a categoriei care a constituit pentru o perioadă destul de lungă principala formă de exces neologic în cultura română. Oricum, în domeniul cultural și intelectual lucrurile rămîn mai complexe și sursele mai variate. În jargoanele lumii literare, în limbajul modei și în eseul subtil continua să apară franțuzisme; cu atât mai mult cu cît - factor de generație - destui specialiști de azi au formație francofonă. Cred însă că a apărut deja riscul ca unii vorbitori să ia contact prin engleză cu unele cuvinte de origine franceză: modificînd astfel o tendință care s-a manifestat timp de decenii în sens invers. Dictionarele noastre vor trebui să țină seama de acest nou context sociocultural. Urmînd principiul sursei imediate, ele indică etimologii și uneori și pronunții vag derutante. În urma constatării (în genere justificate) că multe englezisme au pătruns în română, mai ales în prima jumătate a secolului al XX-lea, prin filiera franceză (Th. Hristea a demonstrat în multe cazuri acest proces, analizînd forma sau sensurile particulare ale unor împrumuturi), lucrările lexicografice românești au emfaticizat această sursă. Presupun că se va simți în curînd o tendință de reechilibrare a raportului dintre influențe, chiar extinsă asupra trecutului (întotdeauna reinterpretabil!).

Un caz interesant mi se pare de pildă cel al substantivului *bluf* "minciună, înșelătorie vizînd intimidarea adversarului": termenul e înregistrat în *Dictionarul limbii române moderne* (= DLRM, 1958), fără indicație de pronunție, ca provenind din engl. *bluff*. În DEX 1975, ideea sursei englezești se păstrează, dar e prezentă transcrierea fonetică [blöf], pe care o reia și *Dictionarul ortografic, ortoepic și morfologic* (= DOOM, 1982), cu precizarea că e vorba de pronunția franceză (cuvîntul e deci interpretat ca venind prin filiera respectivă). În ediția actualizată - DEX 1996 - *bluf*, din engl. *bluff*, apare ca pronunțat și [blaf] - ceea ce îl (re)asează în poziția de englezism. Citatele actuale demonstrează de altfel chiar tendința de a reface ortografia etimologică; alături de *bluf* - "comisia anticorupție este un *bluf* politic" (RL 2082, 1997, 3) - întîlnim și forma *bluff*: "așa-zisa escrocherie ... este un *bluff*" (Ziua, 322, 1995, 1). Desigur, e foarte probabil ca termenul (din engleza americană, dar atestat în franceza din 1840) să fi venit la noi - și, sau mai ales - prin franceză: ca termen legat de jocul de cărți, în primul rînd de pocher. Dar jocul însuși e internațional, și de altfel tratarea denumirii sale în dicționarele noastre e, în ciuda principiului etimologiei multiple, derutantă. În DLRM, pentru *pocher* e indicată ca sursă franceza (cu precizarea că acolo vine din engl. *poker*), ceea ce nu se explică accentuarea cuvîntului românesc; în DEX 1975 și 1996, sursa apare ca dublă - franceza și engleza. *Dictionarul limbii române* (DLR), în volumul apărut în 1977, reconstituie cu totul altfel etimologia: bazîndu-se probabil pe formă, pe accentuare, dar și pe istoria propagării jocurilor de cărți în societatea românească, sursele indicate sînt, în ordine: neogreaca, germana, rusa (cu forme aproape identice), pe ultimul loc franceza, nicaieri engleza.

Un alt exemplu de concurență a surselor sau mai curînd a interpretărilor este adjectivul familiar *fresh*: înregistrat în DEX 1996 (cu definiția "care nu este obosit; vioi"; "care exprimă prospețime, sănătate, tinerețe") ca provenind exclusiv din fr. *fraîche* (forma feminină a adjectivului *fraîs*). Un citat din presa ultimului deceniu demonstrează însă că, cel puțin pentru unii vorbitori (tot mai mulți, tind să cred), cuvîntul e pus în legătură cu engleza, reprezentînd de fapt engl. *fresh*: "Pompierii spalau, de zor, barba și sabia domnitorului Al. I. Cuza, de stratul gros de gîinaț. Deosebit de anevoioasă, datorită durității sedimentelor, acțiunea a durat ore în șir. În final, Al. I. Cuza, fauritorul Unirii, arata fresh" (EZ 176, 1993, 1).

gest inexplicabil devine un mare suspect. La Conferința Pacii de la Paris nu l-a văzut el pe Sabin Manuila? Nu i-a promis tocmai astfel de sugestii pentru ca exilul românesc să nu se piardă în retorisme facile ci să învețe a fi efice? N-a primit, pentru un studiu, bani de la Brutus Coste? După ce îl sprijinise pe Pătrășcanu la 23 august, nu trecuse de partea emigrației, nu se văzuse și cu Cioran, Ionescu, Eliade? Toate aceste contacte inocente țin de proiecte culturale ca și corespondența cu institutele străine de sociologie (pe care editoarea ne-o oferă în anexă). La ce bun? Securitatea e pusă să invente comploturi. Pe cel din jurul lui A.G. nu-l exploatează până la capăt deoa-

rece procesul Pătrășcanu nu se va deschide decât peste trei ani. În așteptare, epuizat, bolnav, la capatul puterilor, A. G. moare, neîngrijit într-un spital de închisoare fără ca nimeni să se mai ocupe de soarta sa. Chemată la morgă, soția sa nu poate dobîndi nici cadavrul. Fetița de 11 ani plînge în casa de unde tatăl i-a dispărut.

Peste o jumătate de veac (A. G. a murit în luna septembrie 1950) ea va fi aceea care îi va reda ființa și sens. Dar *Ultima carte* nu este doar a lui A. G. Ea este și Cartea Anchetaților comuniști din România pe care o vom deschide împreună data viitoare.

Catrinel POPA

Jurnal de sanatoriu

«De data asta știu unde merg. Nu mai e noaptea de altădată, de odinioară. Acum e un joc, mă voi juca. Pînă azi n-am știut să mă joc. Aveam chef, dar știam că este imposibil. Totuși mi-am dat silința, destul de des. Aprindeam toate luminile, priveam atent în jurul meu și începeam să mă joc cu tot ce vedeam. Oameni și lucruri nu cer altceva decît să te joci cu ele, unele animale tot așa.»

Samuel Beckett

17 iulie

am să găsesc eu un vers mai impudic în care să scriu despre moarte tot ce știu în primul rînd cum era îmbrăcată (de la lenjeria intimă pînă la bijuterii și accesorii), chiar dacă după aceea, teoretic, nu va mai fi nimic de spus, praful care se ridică din paltoanele pe care le scutură, un fel de sedativ înghitit toamna, în fiecare zi la ora ceaiului, cu o grimasă, cu o strîngere de inimă, cu un fel de bucurie disimulată pulberea extraterestră căzută peste gura ei nesătulă de sărutări și de cîte și mai cîte și apoi dormitorul, un act sexual aproape normal pe rochia ei margaretele înflorea și mătasea vegetală foșnea într-un fel prea puțin poetic peste un mormînt proaspăt săpăt gura ei frumos desenată ca un arc și alt arc și alt arc...

19 iulie

motanul doarme pe canapea peste rochia mea mototolită, ninge cu fulgi cînd mai mici cînd mai mari plătesc întreținerea mînînc un covrig cu sare și mac, rup încă o pagină din calendar și mai aștept să se facă seară să adorm devreme să visez sau să nu dorm să nu visez *le rêve est une seconde vie* să nu sune poștașul lumina să nu se întîmple nimic mai ales astăzi să nu se mai întîmple nimic cînd moartea e atît de aproape și atît de caldă încît nu mi-e frică de ea nu mi-e frică de ea nu mi-e frică de ea...

20 iulie

bărbia frumos rotunjită inutil semn de noblete cînd întunericul e atît de mult întunecat aici la miezul zilei încît mîna ei și mîna mea nu se mai pot vedea doar ochii vag și cu mai multe rînduri de gene ca și cum unul singur nu ar fi și așa de prisos e atît de cald împrejurul coapsei sale și undele emise de creier sînt atît de sensibile se tolesc la asemenea temperaturi nasturii de la haină se tolesc unul cîte unul și propriile mele sandale se tolesc ca o bucată de gheață peste asfaltul încins pavat cu aburi și spectre de canal.

21 iulie

numai amintirea ca o peluză nesfîrșită pe care torc pisici curge o apă cu acvarele și mulți pești iarba crește albastră mătăsoasă acolo jonglaur cîțiva scamatori profesioniști dincolo fotografiau cîțiva amatori o piațetă cu arteziene și porumbei se vindeau baloane colorate flori și acadele miri și mirese de zahăr mere pe băț vrăbii cocoșei corpul meu de aramă ce armă lipsită de apărare în această după-amiază de iulie corpul meu deodată fierbinte în mîinile sale reci

25 iulie

mi-am cumpărat o rochie simplă de plajă mi-a spus dezgolindu-și cicatricile una cîte una și apoi printre vertebre am reușit să văd cîte ceva-năuntru era ca un fel de acvariu uriaș cu alge și peștișori portocalii apoi o livadă de lămîi și un chip frumos cu pălărie de paie o cîmpie de maci o pădure cum nu mai văzusem o să spun că poate am încetat să te iubesc dar adevărul e că te iubesc mai mult decît oricînd acum cînd îți citesc gîndurile printre vertebre și îți pregătesc un culcuș de frunze și mușchi în interiorul ochiului meu

27 iulie

am multe prejudecăți de pildă că viermii de mătase ar fi mai inocenți ca viermii din cadavre moartea ridurile prețioase ale femeilor la menopauză ridurile mamei mele încă de cînd m-a născut vreascurile adunate pentru rugul zulniei vrăjitoarea specialistă-n tarot chiromantie și ghioc viața sexuală a termitelor viața relativ scurtă a sticlelor de plastic - cola, fanta, 7up - cultul pentru nebuna cu părul vilvoi zuza nebuna și omizile ei mari deghizate în fluturi vă pot spune cîte ceva despre marea iubire a studentei despre pelerini și pelerine foarte la modă colecții vestimentare din pielea mea catifelată coliere din dinții mei strălucitori și globii oculari ca doi cercei (să stați atîrnați ca ei!) ferți-vă de epidemiile de gripă holeră ciumă lepră și mai ales ferți-vă de bolile cu transmitere sexuală de greve cutremure caracatițe și calamari din păcate sunteți foarte bolnavi dragii mei liliaci liliachii din păcate memoria voastră precară vă împiedică să spuneți tot ce știți despre moarte despre oase design și fîntări

1 august

fumatul strict interzis scria cu litere negre și mari în magazinul de zarzavaturi într-o după-amiază de aprilie 1999 cînd te căutam peste tot în scris în vis în cîrciumi în subterane în cutiile cu bomboane ploua și era soare fusese cutremur țineam în brate antologia northon s y l v i a p l a t h a n e s e x t o n r o b e r t l o w e l l picolița cu zarzavaturi zornăitoare la urechi - doamne cît de mult semăna cu un ficus! - trecea printre mese cu

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Cîntec de toamnă

Vidmei Maia Morgenstern!

Blînd clătinat pe marile cîntare
În toamna asta fără de folos,
Nemaiubind, cu actele pierdute,
Eu, care nu mai știu să scriu frumos,

Și-mi clipocesc în suflet untdelemnuri
Stoarse secret și surde bulioane,
Renunț; copilăros de ce să caut
Mingi chiflicite putred prin burlane?

Și cărei vidme dulci i-aș mai trimite
Plicuri lipite cu albuș de ou?
Brumele-și pun în pieptul meu urechea:
Lămpi moi se surpă c-un suav ecou...

o viteză aiuritoare trecea printre peretii fragili și mai departe printre liniile de tramvai printre liniile de cale ferată printre trenurile marfare printre felinare printre locomotivele mov și oranj prin deserturi peste plajele cu palmieri prin tunelul timpului printre galaxii vai printre stele trecea cu viteză luminii și-atunci mi-am amintit din nou de tine de prețioasele lepidoptere pe care le ascundeai sub pleoape și pe buze de tine așa cum erai în rochia ta catastrofală de muselină am să scriu o poveste despre tine n-am să uit îți promit

4 august

oh, cît de dor mi-a fost de casierita de la ruse cît de mult am îmbătrînit gîndindu-mă la soldurile ei un pic prea mari la tocurile de 15 centimetri cu care mergea prin noroi ca o pasăre flamingo un pic mai grasă concentrată asupra autorităților de frontieră și asupra pasului următor era o femeie cu coadă de pește o «a fost odată ca niciodată» o poveste de iarnă o sticlă aruncată în mare un mesaj indescifrabil un mare semn de întrebare o mulțime de meduze fosforescente era o femeie fatală o senzațională apariție pe străzile orașului dispărut era perechea ideală pentru anton era corneea lui plină de candoare (anton croșetează meduze înfipt în adîncul ocean planetar) era glezna lui iubirea lui comoara lumina și urechea lui de catifea

6 august

un loc liniștit din această lume unde iarba crește inegal... tu ce spui de toată chestia asta clotilda matilda yorick ce ai tu de spus cînd în joc sînt visele tale cuvintele tale de adio salutu-vă ce ai tu de spus matilda clotilda cînd e o chestie gravă la mijloc o problemă de viață și de moarte o contuzie o ameteală trecătoare (lipotimie?) un fel de măsă de minte un fel de deșert cu neuroni și cîteva fărîme din viața mea din tinerețea mea tinere ia aminte să nu faci ca el sau ca ea cîteva episoade din viața bătrînelui corsar (vezi LE DIAMANT ET LE VIEU CORSAIRE) cînd se reia sevănta aceea teribilă de adio, adio și n-am cuvinte salutu-vă clipe de iubire flori de catifea violete de parma parmezan era ceva inexprimabil în privirea ei cum să rîzi cînd e o chestiune atît de gravă la mijloc el era de fapt o stafie și ea era pe cale de a salva ceea ce se mai putea salva un picior de lemn o măsă o entitate cu mult mai rea și între noi fie vorba în plus inutilă vreau să spun de prisos nimeni nu mai are nevoie de ea...

**CRONICA
EDIȚIILOR**

de
Z. Ornea

Kogălniceanu, orator și literat

MIHAIL KOGĂLNICEANU și-a legat numele de trei momente fundamentale pentru devenirea României moderne: revoluția din 1848, Unirea de la 1859 și Reforma agrară din 1864. Nu a fost iertat pentru asta. Cercurile ostile revoluției pînă tirziu în-interbelic concedeau să-l tolereze pe Kogălniceanu pentru moderația sa a "căii graduale" în comparație cu radicalii munteni (Balcescu, I.C. Brătianu, C.A. Rosetti). Dar pentru contribuția sa esențială la reforma agrară, înfăptuită ca un act al loviturii de stat, datorată îndărătnei împotriviri a moșierimii din Corpurile legiuitoare, dizolvate de Cuza, la indemnul primului său ministru, n-a fost iertat deloc în epocă și mai tirziu. I s-a amintit mereu de acel act revoluționar sau numai impus pe calea forței, fiind stigmatizat drept "omul de la 2 mai". După abdicarea silită a lui Cuza Vodă (care, în ultimii doi ani, nu l-a văzut pe fostul său prim-ministru cu ochi buni, considerînd, profund eronat, ca M. Kogălniceanu voiește să-și aroge pentru sine întreg meritul reformei agrare), Kogălniceanu intra într-un con de umbră politic. Continuătorii spiritului înnoitor ajung foștii lui colegi munteni și aceștia nu-l prea agreau. A mai fost ministru de Externe în 1877, în care calitate a declarat, în parlament, independența țării, apoi a fost nevoit să se mulțumească numai cu mandatul de deputat sau senator, nemaocupînd nici o demnitate publică în stat. Dar cuvîntul său, atunci cînd îl rosteste, era temut și ascultat. În 1891, bolnav, moare la 74 de ani, pe masa de operație a unui spital parizian, uitat și sărăcit. Fusesse un orator strălucit și un discurs al său mai important putea să creeze lesne un răscolitor cutremur parlamentar. Și asta nu numai în vremea sa de glorie de sub domnia lui Cuza Vodă ci și mult mai tirziu, nimicindu-și efectiv, prin verbul său persuasiv și patetic, adversarul sau adversarii. De aceea, tocmai, era temut chiar cînd era ținut în planuri de rang secund.

Cum e îndeobște știut, s-a angajat devreme în activitatea publicistică. După ce a colaborat la publicațiile lui Asachi, creează la Iași, împreună cu Alecsandri și Const. Negruzzi, revista *Dacia literară*, de interes istoric hotărîtor. Articollul-program, rămas cunoscut drept *Introducere*, este semnat de Kogălniceanu. Document literar esențial, este mereu citat pentru idealurile urmărite de noua revistă: "O foaie, dar, carea, părăsind politica, s-ar îndeletnici numai cu literatura națională, o foaie carea, făcînd abnegație de loc, ar fi numai o foaie românească și, prin urmare, s-ar îndeletnici cu producțiile românești, fie din orice parte a Daciei, numai să fie bune, această foaie, zic, ar împlini o

mare lipsă în literatura noastră. O asemenea foaie ne vom sili să fie *Dacia literară*." Și adăuga, prevenitor, că, de fapt, "critica noastră va fi nepărtinitoare, vom critica cartea, iar nu persoana. Vrajmași ai arbitrarului, nu vom fi arbitri în judecățile noastre literare", declarație-manifest care călăuzește, de atunci încoace, magistratura criticii literare. Nu agreea deloc traduceri, care copleșiseră revistele literare și producția editorială. Și aceasta pentru că "traducțiile însă nu fac o literatură. Noi vom prigonii cît vom putea această mare ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unui literaturii". Memorabil program menit să creeze fundamentele unei literaturii originale moderne. Program reluat, în 1894, la inaugurarea revistei *Propășirea*: "Lepădînd din coloanele sale tot ce se înțelege sub strînsul cuvînt de *politică*, neocupîndu-se nicidecum cu discuțiile și noutățile politice din afară și dinlăuntru, precum și cu întîmplările zilii, izgonind orice traduceri din scrieri străine, care neavînd nici un interes pozitiv pentru noi nici nu ne pot îmbogăți literatura, *Foaia* noastră nu va cuprinde decît compunerii originale românești". Dar cărturarul avea știute, și în epocă, preocupări de istorie (publicînd cîteva lucrări, în 1837, cînd mai era la studii, în germană și franceză). De aceea, în noiembrie 1843, i se încredințează, la Academia Mihăileană de la Iași, un curs de istorie națională. Lecția de deschidere al celui curs universitar a făcut epocă. Recunoștea, aici, cu amărăciune, inexistența istoriei la noi: "Aceasta lipsă, Domnilor mei, este pricina că între români, chiar și între cei mai însemnați, se găsesc așa de puțini care cunosc istoria. Tiparul, la noi, nu este încă destul de slobod și de împrăștiat; noi nu avem încă publicată în limba națională măcar o istorie universală, și ce vorbesc de istorie universală, cînd chiar analele patriei noastre zac în întunec, păstrate numai în niște manuscrise, din care două, din pricina copistilor, nu se potrivești!" Și aici se oprește să dezvăluie marelui rost al istoriei naționale: "Dacă istoria îndeobște, adevărat a neamului omenesc, este așa de interesantă în rezultatele sale, cu atît mai mult trebuie să ne fie istoria patriei, a locului unde am văzut zioa?... Ce interes mare trebuie să aibă istoria națională pentru noi, îmi place a crede că și d-voastră o înțelegeți ca și mine. Ea ne arată întîmplările, faptele strămoșilor, care prin moștenire sînt și a noastre. Inima mi se bate cînd aud rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel Mare, lui Mihai Viteazul; dar, Domnilor mei, și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați, pentru mine, sînt mai mult decît Alexandru cel Mare, decît Anibal, decît Cezar; aceștia sînt eroii lumii, în loc că cei dinții sînt eroii patriei mele. Pentru mine bălăia de la Războieni are mai mare interes decît lupta de la Termopile, și izbînzile de la Racova și de la Călugăreni îmi par mai strălucite decît acelea de la Maraton și Salomina, pentru că sînt cîștigate de către români! Chiar locurile patriei mele îmi par mai plăcute, mai frumoase decît locurile cele mai clasice... Trebuința istoriei patriei ne este neapărată chiar pentru ocrotirea driturilor noastre împotriva națiilor străine". Și, după aceste înflăcărâte judecăți ro-

mantice, datorate unui istoric din școala romantică, aflăm altele care definesc calitatea de român, oriunde istoria măstera i-a așezat: "Departe de a fi părtinitorul unui simțiment de ură către celelalte părți a neamului meu, eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc unde se vorbește românește și ca istoria națională istoria Moldovei întregi, înainte de sfîșierea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania. Aceasta istorie este obiectul cursului meu, întinzîndu-mă, cum se înțelege de la sine, mai mult asupra întîmplărilor Moldaviei, nu voi trece sub tăcere și faptele vrednice de însemnat a celorlalte părți a Daciei și mai ales a românilor din Valahia, cu cari sintem frați și de cruce, și de singe, și de limbă, și de legi. Prin urmare, vă rog să însemnați că eu nu voi descrie faptele deosebit după ani și zile, ci într-un chip colectiv". După care se simte dator moral să precizeze că "pînă acum toți cei ce s-au îndeletnicit cu istoria națională n-au avut în privire decît biografia domnilor, nepomenind nimic de popor, izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvelor și fără care stăpînitorii n-ar fi nimic. Ma voi sili să mă feresc de această gresală de căpîtenie, ci, pe lîngă istoria politică a țării, atît cît voit fi ajutat de documenturile și tradițiile vechi, voi căuta a vă da și o idee lamurită asupra stării sociale și morale, asupra obiceiurilor, prejudețelor, culturii, negoțului și literaturii române". Curajos program al unui profesor de istorie, imaginat tocmai în 1843. Marii istorici de mai tirziu l-au urmat, chiar dacă de la Iorga, Onciul, Ion Bogdan încoace au inițiat școala pozitivistă în istoriografie, pormind critica științifică a izvoarelor. A mai rămas de la Kogălniceanu un discurs vestit rostit în Academia Română în 1891. E, fără s-o fi voit, o mărturisire autobiografică revelatoare și emoționantă, făcută cu numai două luni înainte de moarte. Își reconstituie, aici, istoria formației sale intelectuale, așezînd la loc central germanismul și nu influența franceză ca toți ceilalți pașoptiști. "Toată viața mea, și tinăr și în vîrstă coaptă, am mărturisit în mai multe rînduri că culturile germane, că Universității din Berlin, că societății germane, bărbatilor și marilor patrioți cari au operat realțarea și unitatea Germaniei dătoresc în mare parte tot ce am devenit în țara mea și că locul patriotismului german s-a aprins *făclia patriotismului meu românesc*!" Sugestivă mărturisire care explică, neîndoielnic, de ce s-a deosebit Kogălniceanu de ceilalți pașoptiști, de ce a fost un cugetător și om politic mai moderat decît colegii săi munteni și, poate, o explicație a faptului că de pe la 1879 n-a mai fost îngăduit de liberali pe avanscena vieții politice românești. Apoi a relevat, cu mîndrie de înțeles, rolul său în actele de dezrobire a țiganilor și emanciparea socială a țărănilor prin reforma de la 1864 ("în timpul lui Vodă Cuza s-a desființat claca și s-au împroprietărit țărăni. Aceasta a fost o mare îmbunătățire a stării lor materiale").

CUM se știe, în zorii literaturii române Kogălniceanu a fost și un scriitor modern. În 1839 a publicat, în "*Albina Românească*", schița *Adunări dănuitoare*, în 1840, în "*Dacia literară*" schița *Nou*

**MIHAIL
KOGĂLNICEANU**

SCRIERI LITERARE ■ DISCURSURI

GM

PĂGINI ALESE

LITERATURA ROMÂNĂ

Mihail Kogălniceanu - *Scrieri literare. Discursuri*. Ediție îngrijită, postfață, tabel cronologic, referințe critice, glosar de Teodor Vărgolici. Editura 100+1 Gramar, 2001.

chip de a face curte și Iluzii pierdute. Un întîi amor, în 1844 nuvela *Fiziologia provincialului în Iași* și, tocmai în 1850, în "*Gazeta de Moldavia*", prima parte (care va fi și ultima) din romanul *Tainele inimii*. Împreună, ar constitui materia unui volumaș de mică dimensiune. Să observ dintru început că a pornit pe drumul literaturii de ficțiune odată cu Alecsandri și Costache Negruzzi. Aceștia din urmă și-au rostuit o strălucită carieră de scriitori. La Kogălniceanu această preocupare a rămas anemică, de începător care promitea dar nu s-a realizat. Și asta, cred că dl Nicolae Manolescu are dreptate, pentru că M. Kogălniceanu "are prea mult spirit critic ca să fie cu adevărat un scriitor, dar a cărui inteligență literară ne desfată adesea cu o pură artă a cuvîntului". Scrierea din 1840 *Iluzii pierdute* dovedește oarecare har, prin balzacianismul manifest, aducînd în scenă pe eroina, Niceta, invitată la un rendez-vous printr-un bilet de amor de un farmec livresc indicibil. Romantic, deși cu ecouri balzacieni, e și începutul de roman din 1850, *Tainele inimii*, împrumutat, cu titlu cu tot, de un optecist textualist, într-o scriere, evident, originală. Eroul este și în fragmentul de roman din 1850, ca și în celelalte scrieri literare, deopotrivă naratorul care se adresează constant cititorului. Evocarea Copoului din fragmentul de roman caracteristică și chiar memorabilă. Ca și figura lui Felix Barla, cofetarul Iașilor de atunci, care "a introdus, în Moldova toată literatura zaharului". Iar personajele celor cinci tineri aflați la o masă a "confeteriei" dovedesc, din partea autorului, har portretistic. Critica naratorului despre modul defectuos cum a fost adoptată, la noi, civilizația apusului îl trădează pe autor ("am luat luxul, corupția și formele exterioare a Europei, dar și ideile de dreptate"). Fragmentul de roman se încheie tocmai cînd e adusă în scenă Elena, femeie de o frumusețe rară ("tipul cel mai ideal al frumuseții"). Descrierea ei e excelentă, ca și a lui Tachi Mătiescu "necapabil de a se împotrivi la cea întîi ochire a unei femei ceva frumusele". Recitite azi, încerci, poate, un sentiment de regret că autorul n-a perseverat într-un tip de scriere ficționară în care dovedea înzestrare.

Dl Teodor Vărgolici, cunoscutul istoric literar, a alcătuit o bună ediție din secțiunea literară a operei lui Kogălniceanu, la care a adăugat, cum era și firesc, vestitele programe literare și nu mai puțin celebrele discursuri comentate de mine aici. O postfață, o cronologie, referințe critice și un glosar întregesc, lamuritor, această excelentă ediție apărută la Editura Gramar condusă de dl Ion Marinescu.

PRIOR BOOKS DISTRIBUTORS SRL

"THE DICTIONARY OF ART", 34 vol.
Macmillan Publishers - cea mai comprehensivă sursă de informare pentru toate aspectele artelor vizuale de la preistorie și pînă în zilele noastre.

Tel./fax: 210.89.08; 210.89.28;
212.35.61; 211.89.57

e-mail: prior@dia.kappa.ro
http://www.prior-books.ro

Un roman de NICOLAE BREBAN

Amurgul maestrilor

unice de dominare, reprezentare și influențare a mulțimilor ignobile și inabile în gestionarea propriei libertăți.

Cicerone Jiquidii, prințul Calimachi, Studentul, adică maestrul și discipolii săi sunt profund dezamăgiți de haosul democrației liberale, de disoluția sepulcrală a rânduiei, contractelor și clișeele, iritați de imbecilitatea moravurilor ce-au anihilat vloga și dignitatea vechii tipologii și ierarhii a militantului, a războinicului, a capeteniei religioase, a învățătorului. Pe acest teren purgatorial al intermediarilor, abulici, autiști, castrați de orice inițiativă, frustrați ai jumătăților de măsură și ai tuturor utopiilor, va acționa Jiquidii prin unealta sa, Studentul.

De acțiuni senzaționale n-are parte cititorul în acest prim volum, cu excepția eliminării violente a unui personaj de "contact", pitoresc și nefericit în vocația sa de referent și "cărâuș", navetist între centrul și periferia emiterii mesajelor. Este vorba de evreul Gustav Hyppolit Herrlich, ce sustrage în chip imprudent o casetă audio conținând *doctrina Jiquidii* spre a o înmâna lui Calimachi. Cu un dialog de tatonare între cei doi începe romanul. Simțind că lectorul dă semne de oboseală, autorul își concentrează toată bravura sa epică, de excelent epigon al clasicului Calinescu, să zicem, în capitolul IV (ultimul) astfel că romanul reîncepe la p. 381. Așadar, ne aflăm în Clujul anului 1995, "cu vreo doi sau trei ani înainte ca tânărul, prințul Calimachi să-și înceapă lunga și prolixă confesiune în fața domnului Cicerone "un individ ciolanos, înalt, întâlnit întâmplător la Telefoane, unul dintre acei indivizi morocanoși și disprețuitori care atrag confesiunile așa cum o bancă bună, veche, ovreiască, atrage depunătorii (...)". Detalii psihologice persuasive aflăm despre acest *Biet Ioanide*, mai puțin estetic și afemeiat, mai chinat însă și mai radical. Se acuză de neputință morală, de felurite fugi, cum ar fi cea de *virilitate*, de *conflict*. Își reproșează o ereditate afurisită, narcisismul *paduchios*, ezitarea în ceremonia actului, o afectare cristică, verbigerarea maniacală. Jiquidii ne este prezentat în apartamentul său, (așa cum minotaurul în labirint) o casă-anticariat, depozit cu stil, laborator vetust, misterios, dar funcțional. Aici este găzduit Mihai-Dan zis Studentul, întreținut pe post de cărâuș și raportor al *doctrinei Jiquidii*, în cadrul unui grup spiritual din oraș. Lunga și aspră lecție administrată de Jiquidii *uneltei* sale este un prilej de a cunoaște efectul degradat, decăzut în politică, al teoriilor escogitate de Stăpân, cum ar fi nevoia individului "fanatizat" de a fi superior cuiva, de a-și flata sentimentul de elită inclusiv etnică.

Jiquidii nu conținește să regrete contaminarea ideilor proprii prin megafonare, contrafacere și plebeizare. Așadar, *doctrina* lui nu viza viața concretă, oficială, ci un fel mult mai insidios de asimilare a ei: "Acțiunea adevărată, esențială, începe în momentul când unul din conceptele mele, din judecățile mele de valoare își fac cuib, ca să zic așa, în creierul tău imberb". Frazele-parazit ale "parazitologului-psiholog" Jiquidii urmează să se inoculeze precum un germene sau virus în organismul uman, de preferință beotian și ignar. Purtătorul aceluia, cărâușul, "cămila purtătoare", "prima și - obligatorie - fază a adevărului, a supra-omului" își va fecunda, la rândul său, contactii. Jiquidii face elogiul *autorității* inspiratoare de modele, uzurpată acum de molima modernă, deca-

dentă a originalității lacheilor ce-șiucid și mai cu seamă își înlocuiesc stăpânii. *Crima înlocuirii*, pentru Jiquidii, echivalează păcatul originar al tulburării ierarhiilor lumii sociale. Cât despre grupul moderat de Student, în ipostaza de difuzor și "maimușă" a Maestrului, el trebuie să aibă drept scop propria perfecționare, să funcționeze ca instrument pur și simplu, în beneficiul propriei desavârșiri formale, departe de triviala utilitate socială sau politică, având "centrul înăuntrul, cu echilibrul absolut în interior". Politica adevărată nu este un scop, ni se spune, pentru unul ca Jiquidii, ci pentru diletanții culturali, foarte circumspecți cu "magia frazei". Ei se folosesc de cuvânt și de logică nu pentru a comunica sau rezona, ci pentru a declanșa acțiunea unor subiecți ce nu trebuie să *înțeleagă*, ci doar să vibreze, să tremure, să tresară. În schimb, Nicolae Breban se folosește de cuvânt spre a-și întreține magia și narcoza textului, spre a provoca dependența cititorului de narațiune. *Îndoctrinându-l* subliminal cu obsesiile și dicțiunea exegetică a lecturilor sale metabolizate, dar și cu holograma personajelor antitetice, crepusculare și solare, Jiquidii, Calimachi, Hergot, Studentul vs. Grățian Martinetti, Nadia, Patricia, Amedeu etc., așa cum *ziua și noaptea* se înfruntă pe întreg parcursul romanului omonim într-o dramatică competiție spirituală, susținută de o tensiune stilistică pe măsură. Miza protagonismului este imensă, de vreme ce-și recunoaște drept maestru *neființa* sau *Diavolul*, de vreme ce are ADN curajul propriilor idei aproape inumane. Această temeritate a opțiunilor, acest *côté* faustic și mefistofelic totodată constituie *scandalul* romancierului Breban, obstinația, culoarul și viziunea lui românească și europeană. De care nu se dezice, chit că un cititor tânăr sau un comentator de rea-credință i-ar putea atribui cetățeanului Breban inclusiv unele insanități ale *cinicilor* duri din roman. Acest pericol există. Căci, ce este mai fascinant decât erezia prin care *pedagogia iubirii* cristică va deveni la divinul preot Ignățiu de Loyola arta de a stăpâni omul, de a-l domina, de a-l posedă spre a-l salva de sine însuși, de propria mediocritate, de a-l dezmargini, spre a-i oferi "aventura eului său eliberat", o "a doua viață a eului său treaz". Acesta este farmecul doctrinar al romanului, sămburele său poetic. Important este ca discernământul minim să funcționeze, mai ales în cazul manipularii unor paradoxale, explozive idei, cum ar fi aceea că fascismul a făcut crime doar în numele rasei, pe când marxismul, mult mai feroce, în numele omului. Nemăntuita vocație maieutică a romancierului are de cele mai multe ori exortații *eroice*, gen spiritul practic ca *refuz* al câștigului imediat, al minimului efort, al căilor logice, bătătorite. Refuzul și respingerea ca un preludiv al fericirii asimptotice, detașarea de contingentă inferioară, cenzurarea trupului, mitomania conștiință, toate acestea ar face parte dintr-un cod de valori ce-l apropie pe cinic de sfîntenie. Eul maladiv, nocturn va avea câștig de cauză, demonizându-l pe cel diurn, vechi, activ. Pândindu-i erorile, inconsecvențele, slăbiciunile, punându-i în vedetă, sardonice, catastrofele, ratările, josniciile, umilințele. Este tratamentul insomniacului Jiquidii față de sine, față de "elita cărâușilor" (Studentul, Calimachi etc.) și față de întreaga umanitate. Expert psiholog în *desajul uman*, Jiquidii își ambalează

motorul existențial al *urii* pe zeci de pagini, fără să devină odios, de vreme ce are bunul-simț de a se îndoi, de a se imagina el însuși manipulat, unealta a unei farse ce tocmai i se joacă de creaturi primare sau ființe submediocre. Tenebrosul amfitrion, subiect și țintă al celor mai respingătoare scorneli și legende metropolitane, are și apăsate trăsături umane, complementare celor nietzscheene: este meduzat pur și simplu de tânără actriță Mino, vâstar al unei foste prietene ce-l idolatrizează în tinerețe până a i se refuza fizic. Refuz erotic din venerație pentru Maestru, spre a-i rămâne doar în "trupul suav al memoriei". Mino încearcă să-l demonteze pe Bătrân în fața mamei sale, adoratoare ireversibilă a sarcasticului cinic, dormic acum de "ceva foarte viu și necesar", cum ar fi frumusețea unei virguncule. Careia nu pregetă să-i inculce *germenii* doctrinei pe calea unei casete audio, un fel de *master's voice* mediumnic ascultată de Mino. Un instructaj despre *ură* ca instrument de lucru în stingerea și compensarea geloziei, agresivității și neputinței gregare. Despre răzbunare ca act genial și salvator în contra ratării inerțiale. Jiquidii evadează în antichitate *id est* autenticitatea posesiunii cheilor de la grădina magnanimului Prezent. Balsamul tuturor rănilor este, în credința nietzscheanului Jiquidii, Frumosul femeiesc și Crima cu neagra sa *idealitate*. Deși această pagina (517) este una dintre cele mai vrăjito-rești, stilistic vorbind, este și cea mai scandalosă (prin amoralitatea ei păgână) din câte a scris Nicolae Breban. Și dacă crima își găsește totuși circumstanțe atenuante, *singurătatea*, orgoliul, forța, eroismul "creației" nu sunt iertate de fariseica opinie publică. În virtutea fatalei non-omologări a spiritului de excepție înțelegem radicalizarea acestui demon de origine divină, a acestui Maestru de viață, ce are geniul asumării propriilor acte. Nu pietatea, ci spaima este, după Jiquidii, botezul existenței celor născuți pentru a iniția și guverna, în contra tabuurilor milenare în răspăr cu memoria genetică a păcatului creștin. Jiquidii este pradă și totodată ordonator al spaimei și singurătății. Întru Creație și Act. El este portretul-robot al artistului de excepție, pentru care viața și arta circulă liber, simbiotic, schimbându-și semnul și sensul într-o perenă, irespirabilă religie a dezmarginirii. Jiquidii ar fi liderul unei asemenea religii, dacă ar exista cu adevărat; ca personaj, însă, va fi unul memorabil în istoria literaturii recente, sub toate măștile, amprente și salturile mortale ale unui Nietzsche autohton.

Din performanța ludotecă a rolurilor de compoziție reținem masivul bavardaj, fie și ca monolog, al tânărului Calimachi, ca și cum acesta și-ar perfecționa în direct stilul intuiției psihologice, perseverând în despuieră tuturor surselor de alegații, palinodii și apostazii, inclusiv despre celebrele structuri binare ale romancierului: atracție-respingere, țărăn-orășean, senectute-tinerețe, noblețeservitute, eugenie-diformitate. Tânărul medic legist ce nu profesează, pare un adept al ideilor lui Nae Ionescu și Evola, fascinat de pasiuni și irațional, revoltat de *minciuna* romantică. Este un sarcastic defensiv, campion al digresiunilor, semiolog cucit de epica viciilor și virtuților, față de care arată o cruzime studioasă. Anticipând, prin propria existență, orgolioasă izolare a Maestrului Jiquidii, Ca-

CONVINȘI că cea mai recentă este și cea mai bună carte a romancierului, ne vom opri la *Ziua și noaptea* (Editura ALLFA, 1998, 529 p.), un impecabil eșantion al lungii și coerentei cariere narative a lui Nicolae Breban, autor reputat prin deja memorabilele titluri *Francisca*, *Animale bolnave*, *În absența stăpânilor*, *Bunavestire*, *Don Juan*, *Îngerul de ghips*, *Drumul la zid*, *Amfitrion* (3 volume). Mesajul acestor scrieri, explicit sau indus prin protagoniști, este unul al unor nuclee de putere, reprezentare și influență întemeiate de cele mai multe ori în condiții de deplină, anonimă conspirație. De-aici și epica tenebroasă în care se încheagă treptat, în tehnica pânzei de păianjen, relațiile între centrul de perfecționare spirituală și periferia indivizilor apti să fie recrutați, folosiți, eventual eliminați, inclusiv fizic.

Fidel temelor, obsesiilor și viziunii sale despre maladiile modernității, Nicolae Breban, în aceeași cheie a realismului psihologic și a fabulației nesfârșite, aduce în arenă o seamă de protagoniști vizitați de mitul nietzschean al supraomului, decizi să-și schimbe fundamental condiția în lumina aceluia model suprafiresc. Ei își realizează orgolioasă ruptură și aventură ontologică, negând și sfidând totul în numele unei unicități asumate, al unei elite luciferiene menite să schimbe radical un tip de umanitate drogată de apele calde, toxice ale democrațiilor occidentale. Înstituindu-se ca modele ale unei *noi alianțe*, ca maestri, lideri sau *pescari de oameni* în scopul renovării pierdutei armonii între spirit și trup, între vorbă și faptă, între viață și artă, acești protagoniști refac pierduta relație străveche magistru-discipol, laitmotiv al cărților lui Nicolae Breban, tot mai complexă pe măsura evoluției sociale, spirituale, politice. Chiar dacă în treacăt vine vorba în *Ziua și noaptea* de raportul suzeran-vasal, aristocrat-plebeu, monarh, despot, tiran, călău - sclavi, supuși, victime, ne vom limita la esențiala conexiune între maestru spiritual și discipol, temă recurentă în opera unor Goethe, Oscar Wilde, Bernard Shaw, Dostoievski, Thomas Mann sau Herman Hesse. Nu vom uita desigur primul *pact* între Iisus, învățătorul, păstorul de oameni și ucenici, viitori apostoli ai noii credințe, de fapt ai noii lumi, ai noii table de valori. În flagrantă contradicție cu valorile pietismului creștin, perorează și acționează *cinicii* din acest roman, în conivență cu un decalog al Diavolului nietzschean sau evolian, semnat *illo tempore* sau doar subînțeles. În numele revigorării unui vitalism al acțiunii, al recăstigării puterii

limachi excelează printr-o compozita emfază eseistică, meditativă și imagistică, darul său analitic, disociativ reușind să captiveze mai ales în confesiuni, moralități, portrete de voci feminine. Este și el estetic, vulnerabil și voluptuos, un narcisic ce se autoironizează în cascade dictate automat de propriul daimon. Narratorul-actor se arată comunicând direct cu publicul, colocvial, prevenitor, dă instrucțiuni de folosire a personajelor. Astfel încât realizăm oscilația, duplicitatea tânărului personaj între demonul Jiquid și vanitosul compilator de gloriole, universitarul Martinetti. Prezervându-și totodată și dreptul unei libertăți nealterate față de cele două nuclee de putere, Calimachi are perspectiva de *martor* privilegiat al unui turbion uman de caractere, sub grilă psiho-sociologică, ceea ce în fond este chiar *arta poetică* a romancierului. Calimachi este un mai credibil purtător de cuvânt al stilului brebanian, refractar la mode și înregimentări, senzor al dezastrului moral și nostalgic al modelului spiritual. Cavaler într-un turnir al problematizării morale, dar și jucător în câmpul gratuității, Calimachi deplânge atât impostura sau amurgul "maestrului" în vremuri recente, cât și mimetismul discipolului. Sihastru și totuși monden, burlac fără iluzii, ce nu acceptă să fie parazit de anturaj sau complicații sentimentale, Calimachi are un statut amfiguric. Este un cinic în curs de desăvârșire ce nu ezită să o seducă pe Patricia, adoratoarea *doctrinei Martinetti*, și să stârnească *ura* rivalului său nedeclarat, Amedeu, umilindu-l, refuzându-i confesiunile sau tentativele de a i se aservi ca discipol. Oricum, superioritatea cinismului său, intrigant, tulburător de ape, se impune în cercul lui Martinetti, deși el aspiră să-l cucerească pe Bătrân, să-i fie discipol, fascinat cum e de "canibalica" sa autoritate misterioasă. Venind parcă dintr-un poem de Gérard de Nerval, prințul Calimachi, inconsolatul, este referentul lui Martinetti, dar și al lui Jiquid, preferând *rabdării* și *mediocrității* primului, demonismul șocant al halucinogenului stil jiquidian. În prezența caruia, Calimachi se simte fermecat, euforizat, alarmat, descompunându-se în proximitatea unei *vita nova*, a unei îndrăgostiri conviviale atipice, ținând de revelație. Asemeni cititorului acestui roman, excedat de polimorfismul epic și imagistic al unui autor ce continuă să aducă în scenă inclusiv memorabile tipologii feminine (Nadia, Patricia, Mino și chiar Lilly, enigmatică, crizelefantina exhibiționistă ce va avea, sigur, un rol marcant în vol. II). Voluptatea clasică de a califica în cheia unui bestiar (cfr. *Animale bolnave*), dar și somptuoasele, martelante descrieri ale unui vestiar, mobilier sau labirintice interioare sunt tot atâtea performanțe de vizualizare ale caracterologului intrigat de "fiara umană". Înțelegând noi că *cinicii* lui Breban au toate defectele din lume, minus ipocrizia, că antiromanticei Nadia îi repugnă apologia frenetică, toxică față de model, auzind noi că autorul preferă să i se semnaleze mai ales defectele, vom spune că există o seamă de ieșiri în decor, exerciții de retorică, de autoascultare și desfășurare pe seama cititorului, plus pagini de "stricare a tineretului" printr-o maieutică cel puțin șocantă, dacă nu suspectă. Dar nici măcar benigne frantuzisme sau neglijențele de redactare nu reușesc să eclipseze totuși o partitură magică, o interpretare masivă, ludică și spiritualistă totodată prin care romancierul Nicolae Breban continuă să dea un stil și un viitor romanului, să stilizeze *existența*, a sa și a cititorilor, sub deviza "să ai curajul ideilor tale". O întrebare totuși ne da ghes: este Nicolae Breban dispus să dea o carte la fel de importantă, scrisă sub imperiul umilinței și smereniei?

Geo Vasile

Iustin PANTA

Manual de gânduri care liniștesc/ Manual de gânduri care neliniștesc

- fragmente -

PUBLICĂM un scurt text al regretatului poet și eseist Iustin Panța, dispărut recent în condiții tragice. Textul face parte din *Manual de gânduri care liniștesc/Manual de gânduri care neliniștesc* (Cartea Românească, 2000), volum din care *România literară* a mai publicat, în avanpremieră, fragmente.

UNEORI mă înfricoșez gândindu-mă la faptul că în această lume în care trăim avem o valoare pe cât de adevărată pe atât de sensibil egală unii cu alții. Acest perimetru de răsărit al Europei este mult mai generos în ingeniozitate dar, pare-se, ca un făcut, mai sărac în caracter, el dovedindu-ți că nu întotdeauna eticul provoacă esteticul. În alte părți valoarea autentică este mult mai rară dar mai bine întreținută și conservată, ea este și mai diferențiată - sint mari deosebiri între cei care și-au dovedit competitivitatea și ceilalți, de performanțe mediocre sau de-a dreptul inexistente.

Integritatea deseori este înțeleasă aici ca o sfidare.

La noi, care sintem ca valoare toți aproximativ egali, nici unul dintre aceștia nu este temerar (mi-ar place chiar: obsesiv) susținut, nu există un suport al elitei sau o critică nemiloasă a amatorilor și neaveniților - asta și pentru că aceștia toți nu prea există (o notă, după opinia mea, proastă într-o societate), sau fiindcă ei oricând pot produce un "ceva" surprinzător care să dea speranțe, uneori justificări în ceea ce-l privește, astfel aminând o decizie, o hotărâre, - de aceea ei mai sint încă sprijiniți, rămân în atenție, imblinzind astfel o judecată care ar trebui să se vrea necruțătoare și definitivă.

În acest spațiu vor conta pînă la urmă cei puternici, aceia capabili de a-și construi un sistem (un lucru atît de rar și deseori disprețuit de firea celor mai mulți dintre cetățenii locului), vor conta cei consecvenți și susținuți dar mai ales aceia capabili să-și construiască, chiar și cu aceste mijloace mai precare, un imperiu, prin care să se impună prin forța preocupărilor lor, prin carismă sau asupra. De asemenea vor rămâne în conștiință doar aceia care vor reuși să nu se risipească, să nu se imprăstie, să-și găsească o preocupare unică pe care se vor strădui să o epuizeze și să o ducă la limită. Locuitorii acestor ținuturi au marea tentativă de a face mai multe lucruri deodată, sint preocupați, de pildă, de poezie, fotografie, teatru, politică, informatică etc. - ceea ce le ostiește curînd energiile și talentul, astfel trimițîndu-i cu timpul spre marginile mediocrității în toate domeniile în care s-au implicat. Mulți dintre noi, după citeva greutăți inerente pe care le întîmpinăm, ajungem să fim destul de ușor seduși de indiferență și neparticipare, uitînd că indiferența și neparticiparea sint stomacul morții.

Mari șanse în a se impune aici le au așadar dictatorii și nebunii.

Mi-e teamă că distincția valorilor se va face deseori perfect aleatoriu, "după zodie" (în sensul minor al expresiei), iar un lucru care va avea un cuvînt important de spus în ceea ce ne privește va rămîne, din păcate, cuvîntul spus de reprezentanții marilor imperii, adică al acelor creatori de sistem și strategii.

Iar noi, ast timp, face-ne-vom cruce cu mina transpirată.

RĂUL, ca și binele pot fi convertite, chiar confiscate. Singura fără șansă de a fi prelucrată sau clintită de la locul ei este nesimțirea.

Oamenii cel mai greu de îndreptat nu sint aceia care se îndoiesc sau cei care nu vor să se îndrepte - încăpățînații sau infatuții, mincinoșii sau perversii -, ci sint aceia care sint convinși sincer că au drep-

6.XI.1964 - 27.IX.2001

Pentru Iustin Panța

Iată, toamna încă mai ezită...
Ieri a venit, totuși, moartea,
lungă, umedă, smerită...

Erai încă finăr,
musteai de Logos și de trup,
erai pădure, umblet și lup...

Noi, împreună, n-am prea vînat lei;
am imaginat, însă, fatale ruperi de sine...
erai, lustine...

Ioan Flora

Pitești, 28 septembrie 2001

tate (dreptate pe care și-o susțin temperat dar sirguincios, calmi, uneori cu blindețe, cu o tandrețe harnică dar sub care descoperi valențe de fanatism - fiind siguri de cauza lor dreaptă) - ei aflîndu-se, cu toate acestea, în mijlocul a ditamai eroarea.

MULTE dintre lucrurile săvîrșite, și fiind dintre cele mai importante, sint instinctive sau inconștiente.

Unii oameni care au ajuns să cunoască anumite lucruri dintre acestea își inspiră admirația, alții mila, iar alții un fel de deznădejde stearpă.

Moartea ființei iubite: un exemplu de deznădejde stearpă. Despărțirea de ea - nu.

IMI spun: mă descopăr citeodată mai tînar decît fiul meu; alteori îmi spun: sint mai bătrîn decît tata.

Este - și acesta - un gînd care neliniștește: faptul că nu-mi sint (întotdeauna) egal.

Oare de ce se despart oamenii?

ATÎT bunătatea, blindețea unei ființe, dar și disprețul sau indiferența ei față de noi ne pot face să fim atrași de către acea ființă.

Cîtă dovadă de atașament și dăruire, cît devotament implică acela care se străduiește prin tot felul de vicisitudini să vorbească despre cel iubit, sau măcar să-i rostească (uneori ca din întîmplare) numele - provocînd discret o discuție pe acea temă atît de dragă lui; apoi auzind la rîndul lui un cuvînt, o sugestie sau poate chiar numele celui drag - simte deodată o bucurie gata să-l înăbușe. Această stare în care se află acum are ceva din plăcerea dulce a lăcomiei.

Doar că, la un moment dat, în conversația aceasta provocată de el, simte într-o frază spusă de un companion acel accent pe care-l au cuvintele aducătoare de vești triste, cuvinte însoțite de gesturi aferente, care-i declanșează suferințe rapace.

UNUL dintre cele mai - apăsătoare - dureroase, lucruri este acela de-a fi invitat la o conferință sau poate la o petrecere - la o agapă - tu dintr-un motiv întemeiat nu participi și cu toate astea să nu ți se simtă lipsa, toate de-acolo să se desfășoare ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, lumea să fie la fel de veselă, replicile să fie aceleași, inteligente sau acide, femeile la fel de frumoase și elegante, despre tine să nu se rostească nici măcar un cuvînt.

Nimic nu poate fi mai înfloritor decît să fii ignorat sau primit cu răceală de cei pe care-i iubești sau venerezi, de o anumită femeie, de pildă, pe care în taină o adori și care nu-ți conferă decît acel nesemnificativ adevăr al realității tale: aceea femeie să se dezbrace în fața ta ca și cum tu n-ai exista, ca în fața unui obiect numit oglindă, făcînd niște gesturi inconștiente foarte excitante fără să se gîndească la calitatea ta masculină, ast timp schimbînd cu tine citeva cuvinte banale. (Ea își leapădă capodul pentru a se îmbrăca voioasă și atentă în

vederea unei întîlniri poate amoroase la o oră ce se apropie).

Mai mult, dezinvoltă și involuntar cinică, îți cere părerea. "Cum îmi șade bluza aceasta?", și-o schimbă imediat. "Dar asta?", "Ce zici de fusta scurtă oranj?", "Am să-mi pun cerceii de la tine - mai știi, anul trecut mi i-ai făcut cadou de sărbători - ce draguț din partea ta!"

Nu-ți poți stăpîni sentimentul acela de profundă jignire, pe care nici cum nu l-ar putea bănuși sau înțelege iar tu, n-ai cui și nici cum să-l explici sau împărtăși - simți de parcă viața a fost stoarsă din tine, asemenea unei smochine uscate, unui fruct stafidit și zaharisit te simți, care acum nu mai este decît amintirea unor clipe de glorie, din care viața a fost suptă, acel fruct care cîndva fusese gras, plin de suc (zemos), pulsînd de arome și rumeneală în lumina soarelui sau a lunii.

Acum nu mai ești decît un biet visător care stă în fotoliul sau la masa lui, în mijlocul fumului de țigare care bălțește greoi într-o cameră închisă.

Și este, în afara umilinței teribile, un fel de neîndurătoare impaciență, de crudă ultragiure, de vexațiune, de groază.

Cînd zbieri de teama unui pericol ceilalți nu numai că nu vin înspre tine, uneori neauzindu-te, dar alteori chiar fug și ei de frica tipătului tău, și singur pericolul, care de mult te pindea, îți dădea tircoale, dar încă nelocalizîndu-te, se îndreaptă acum înspre tine cu pași grei, măsurați. El te aude cel mai bine, este unicul care stă cu urechea ciulită la fiecare mișcare de-a ta, el este cel mai atent la persoana ta.

Strigătul tău de ajutor îndepărtează oamenii și-ți apropie pericolul, îi deschide drumul, îl conduce și-l lipește de tine.

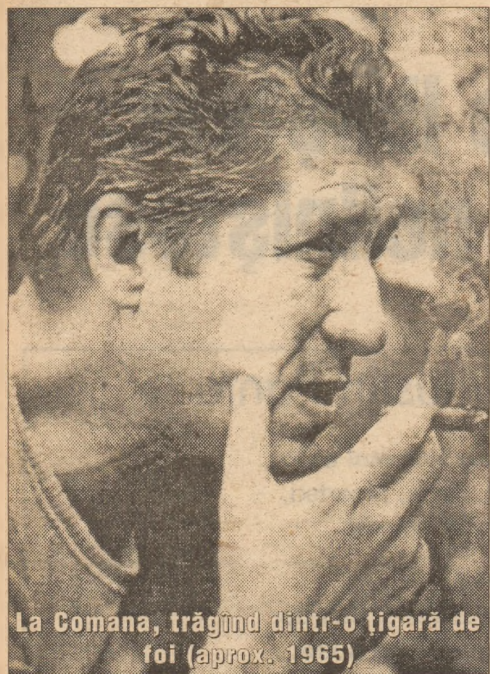
Și atunci puțini, unii dintre cei care se lasă copleșiți printre ultimii încearcă soluția disperată: să impună cu armele nebuliei normalitatea.

IUBIREA este întîi de toate o experiență arhetipală și doar mai apoi o experiență personală. Iubirea, deci, nu doar transformă individul și lumea înconjurătoare, dar o și vrăjește, o farmecă. Astfel iubirea este cel mai mare vrăjmaș al înstrăinării, al lehamitei.

Lehamitea unui individ sau a unei societăți este mai rea și mai trufașă decît orice boală, decît sărăcia, decît minciuna sau decît un singeros război civil. Mai bine cruzimea, decît lehamitea. A fi chiar și doar spectatorul unei fapte rele înseamnă să fii corupt.

Dacă s-ar pune problema salvării mele: nu pot fi salvat decît de un om care îmi place.

Iar pe de altă parte afirm aceasta: nu se poate pierde de unul singur. Cu adevărat se pierde întotdeauna de la doi în sus. Numai atunci se poate pierde totul.

La Comana, trăgând dintr-o țigară de foi (aprox. 1965)

Un blazon al libertății: Gellu Naum

UN TELEFON al lui Nicolae Manolescu îmi vestește, în după-amiaza tîrzie a zilei de 29 septembrie, în care a avut loc evenimentul, stingerea din viață a lui Gellu Naum. Oricît am ține seama că, aidoma unor Goethe, Victor Hugo sau Tudor Arghezi, poetul a ajuns la vîrsta patriarhilor, moartea nu e mai puțin enigmatică, mai puțin răscolitoare în irezolvabila-i enigmă dură, precum un munte de granit pe care nici o forță din lume nu l-ar putea clinti. Despărțindu-ne de om, ea ne prilejuiește, în schimb, în dramaticul său moment, o apropiere de operă. E cea mai acceptabilă consolare de care putem avea parte, atunci cînd dispăre un creator. În vecinătatea morții, opera parcă se însufletește, ne luminează ca o flacără care, incinerînd materia efemeră a individului, își oferă dansul purificator, eliberator. Cu atît mai purificator și mai eliberator, în funebra ocazie prezentă, cu cît e vorba de un poet supraréalist, de ultimul mare poet supraréalist de pe mapamond rămas în viață pînă-n pragul noului mileniu.

În calitatea sa de supraréalist - se cuvine subliniați circumstanța -, Gellu Naum alcătuieste, pentru noi în speță, un blazon al libertății. Avangarda a reprezentat, după cum se știe, o opoziție la tot ce încătușa spiritul uman, o contestare a conveniențelor obosite, inerte, ipocrite ori de-a dreptul agresive, o ruptură cu mediul alienant, fie acesta de ordin social, moral, cultural sau estetic. Gestul său înalt rebel respinge cu energie apartenența la tot ceea ce constituie o inautenticitate, adeziunea la fals, participarea la orice formă a rutinei devitalizate, oneroase. Inconformismul său este exploziv, absolut. De unde divorțul avangardei de comunism, decepționat cel din urmă pentru că, în pofida unor confuzii ce i-au marcat pe cîțiva supraréalisti de seamă, care s-au afiliat "cauzei proletarietului", ea nu accepta a deveni o remorcă a "revoluției" marxist-leniniste, o bombă politică pusă sub edificiul societății "burghezo-moșierești" și, ulterior, o trîmbiță proslăvitoare a "noii orînduirii", cu mult mai opresive. Înțeleasă corect, avangarda e un adversar de temut al totalitarismelor. Nu întîmplător, efectul sau "subversiv", care n-a putut fi canalizat de propaganda comunistă, îndreptat exclusiv împotriva instituțiilor capitalismului, a fost denunțat de criticii "realismului socialist" drept un factor nociv, o vreme interzis cu totul și mereu suspectat, marginalizat, îngîrădit. Nu ni-l imaginăm pe Gellu Naum în rolul unui Maiakovski român (bardul rus s-a sinucis ca exponent al avangardei, înainte de-a se sinucide ca persoană), emul al unor Beniuc sau Păunescu! Din punct de vedere "revoluționar", producția avangardistă nu reprezintă, așa cum socotea un prestigios teoretician literar autohton, un "expedient", și cu atît mai puțin unul "total", acțiunea sa de

subversiune nu apare "escamotată", "răsturnată", "profund denaturată" prin insubordonare la imperativele luptei de clasă, ci, dimpotrivă, se compune într-un antidot dintre cele mai redutabile la mentalitatea autoritaristă, dirijistă, mutilant-reducționistă a ideologiei totalitare.

Supraréalismul poate fi caracterizat drept un purism al subconștientului, pandant al "poeziei pure", al acelui mirific precipitat "inteligent", de tip mallarméan-valéryan. Dar și aici contrariile se atrag! Încercînd a depăși perimetrul unui experiment de laborator strict literar ("literatură" e pentru ei o bestie neagră), barzii supraréalisti au năzuit la o perspectivă care să includă un mod de existență, de morală, de acțiune, așadar la o paradigmă generalizatoare a umanului. Emoția produsă de artă nu e decît o specie a emoției omenești în genere, o "tulburare fizică", o "senzație" consubstanțială cu cea estetică, după cum credea necesar a preciza Breton: "Îmi recunosc fără ocolișuri profunda lipsă de sensibilitate în fața spectacolelor naturale și a operelor de artă care nu stînesc instantaneu acea tulburare fizică ce se manifestă printr-o senzație, asemănătoare cu mîngierea vîntului pe timp, capabilă să-mi provoace un adevărat frison. Nu m-am putut opri niciodată să fac legătura între această senzație și aceea a plăcerii erotice și descopăr între ele doar niște diferențe de grad". La rîndul său, Gellu Naum se recunoaște a fi agentul unui tip de viață specific, transliterar, ce-l pune în comuniune cu o poezie obiectivă, universală. Excelenta carte pe care i-a dedicat-o Simona Popescu (*Salvarea speciei. Despre supraréalism și Gellu Naum*), atestă opiniile nete, în acest sens, ale poetului: "«Ce e un poet?», l-am întrebă odată rîzînd. «Unul care-i atent la poezia lumii», mi-a răspuns. Îmi plăcea (și știam) la ce era el atent". Autorul *Zenobiei* își mărturisește o existență placată pe poezie, în ciuda împrejurărilor individuale sau istorice defavorizante, o existență ce-și elaborează ea însăși rigorile, aidoma oricărei mari vocații: "«Am avut totdeauna - și am - o existență poetică», mi-a spus odată. «N-are legătură cu cît ești de bogat sau de sărac, în ce regim politic trăiești.» Și a adăugat ironic: «Asta nu înseamnă că mă hrănesc cu ambrozii și nectar sau că umblu cu coronițele pe cap. *Dimpotrivă*». A trăi poetic înseamnă a trăi conform unor deprinderi poetice care «refuză să se supună oricărei ordini în afara lor», ceea ce nu e ușor deloc". Un astfel de criteriu al "trăirii poetice" îngăduie inserția în real a unui limbaj aparent atît de extravagant, de artificial, pînă la forjarea unui ethos intrinsec. Din puritatea dicteului automat derivă o puritate etică, dovadă a unei impresionante ontologizări a acestuia: "Știi, cel mai important pentru un poet e moralitatea. Asta înseamnă să fii *cînstit*. Cînstit în poezie. Ca și în viața ta (...) Cînstit în poezie înseamnă să nu faci compromisuri. De nici un fel. Orice compromis este un act antipoetic. Sau înseamnă să aperi (și aici urmează un gest cu mina care protejează parcă o semisferă de aer în jurul plexului) ceea ce e *al tău*, ceea ce ești *tu*. E un lucru care merită orice sacrificiu. Și trebuie făcut. Cu prețul vieții trebuie făcut!". Firește, o atare înțelegere (asimilare) a poeziei ca act sacrificial implică o delimitare de "înșelările" ei pe cît de derutante, pe atît de, uneori, glorioase, de "statuile fabricate sau prefabricate de forurile competente". Cu conștiința bucurioasă de a nu se fi prefăcut într-o asemenea "statuie" a fortuitului, Gellu Naum își declară etica poetică în care se oglindește etica întregii sale personalități, căreia i-a rămas fidel: "Eu am luptat cît am putut împotriva acelor frumuseți acaparante. Și cînd am simțit că m-ar putea atrage în capcanele unei literaturi cu ajutorul căreia mergi la sigur spre succes, ba chiar devii statuie, cu condiția să sacrifici Poezia, am făcut toate eforturile posibile ca să le înlătur". Poezia e înțeleasă, prin urmare, ca un factor de "transformare" a vieții, așa cum ne-am putea exprima într-o consonanță rimbaldiană, însă

GELLU NAUM

Litera G

nu în felul pretins de, bunăoară, materialismul istoric, cu bizarul sau amestec de fatalitate și obligație activistă, ci prin asumarea funcției sale de "reprezentanță" a ființei, a ansamblului ei de însușiri și impulsuri definitorii. Oricît ar părea de abstrasă, insolită, "inumană", creația autentică nu e niciodată cu adevărat ruptă de misterele fondului existențial, cu atît mai puțin opusă acestuia. "Angajarea" politică a creației poetice, clamată de ideologia comunistă, nu era decît o denaturare a sa, poezia fiind prin sine ontologic angajată, animată de o inconvertibilă "disperare umană" (Breton).

Și acum o chestiune de "filosofie" a supraréalismului. Pentru supraréalisti, rațiunea reprezenta un concept inoportun, desuet, neîntare a da răspunsuri competente întrebărilor vieții, a-i rezolva multiplele crize. Recunoscîndu-i statutul de surogat al divinității, Crevel consemna patetic eșecul orgoliului rațional: "Dumnezeul meu, inteligența mea este mare și limpede. Dar pentru că am vrut să locuiesc în ea, pentru că am vrut să văd dinăuntrul ei, am stricat tot și toate, pe mine și pe ceilalți". Gellu Naum visa și el a pătrunde dincolo de "cîmpiile inteligenței", acolo unde "te lichidifică viziunile", unde pornesc "stările", "certitudinile eruptive". Ajungem astfel în vecinătatea religiosului. Ne amintim recente apăsări tranșante ale lui Virgil Nemoianu, ce-i vor fi surprins pe unii antispiritualiști și seculariști, potrivit cărora cultura și literatura noastră ar fi, aproape în integralitatea lor, adînc religioase: "Cele mai bune istorii literare și culturale românești vor fi scrise abia de acum înainte, prezic eu, bazate pe descifrarea hermeneutică a încifrărilor religiosului în discursul estetic". Nu e vorba de ceea ce Mircea Eliade denumea "sacralul camuflat"? Iată o poezie a lui Gellu Naum (care suna cumva dimovian!), intitulată *Bătrînul*, din volumul *Copacul-animat*: "Bătrînul ședea mort pe bălegar/ În groapa lui contemplativă/ el nu spunea nimic scîncea ca un copil într-un simbur/ venea aceeași barcă doar pasagerii se schimbau/ ei îi dădeau tîrcoale îl comemorau/ bătrînul ședea mort cu o pălărie pe cap/ cîțiva discipoli cei mai puri cei mai profund murdari/ scormoneau bălegarul cu degetele căutau rime pentru pescuit/ noi ne adorăm cum se spune Ne aflăm acolo poate din întîmplare/ ceilalți veneau mereu Aveau cărți și caiete/ se apropiu de bătrîn și îi puneau întrebări/ (erau aceleași întrebări doar pasagerii se schimbau)/ spuneau Te respectăm Iată are loc solemnă ta comemorare/ luăm notițe stenografiem/ dar de ce nu-ți înțelegem bine șoapta aceea ajunsă pînă la noi/ încearcă să fii mai clar Avem bilete dus-întors/ inclusiv două mese Debitaazea cîteva adevăruri/ noi le notăm le învățăm le transmitem urmașilor pe scurt/ Bătrînul ședea mort pe bălegar/ în groapa lui contemplativă/ discipolii își mai dregeau zdrențele se făceau că nu văd". Sare în ochi ambiguitatea acestui guru concomitent viu și mort, celebrat, comemorat, urmat cu smerenie, tratat precum un obiect de exploatare duhovnicească de către neosteniții discipoli. Pe de o parte, el este Creatorul suprem, Dumnezeu pus în chestiune de către poet, ironizat, împins în pitoresc și amuzament, pe de altă parte este creatura ce se voiește creator, adică artistul care imită prototipul divin. Dacă relativizarea Atotputernicului constituie un semn explicit de incredulitate, de tagadă, relativizarea artistului nu constituie oare un semn de incredulitate a incredulității, de tagadă a tagadei? Acest personaj de-o importanță derizorie, venerat cu o balcanică fațarnicie, nu poartă în el șansa, normal-corectivă, a unei viziuni a absolutului? Caricatura sa nu posedă subtextul notificării disociative a unei pseudoabordări a divinului, a alterării Creației prin maimuțărirea mistificatoare, prin ceea ce, după cum am văzut, Gellu Naum denumea cultul "statuilor fabricate sau prefabricate de forurile competente"? Între sacrilegiu, estetic, etic și religios...

Gheorghe Grigurcu

EXISTĂ morți pe care nu le poți îndura din cauza că vin pe neașteptate, pentru că sînt timpurii, că omul care a murit n-a apucat să trăiască. Altele pentru că intra în conflict o fire vitală, cu un rîs bun și puternic, prezența tonică. Există moartea oamenilor care ai stat un timp împreună, pe care i-ai iubit și în urma cărora lumea se urzește. Moartea celor pe care îi admiri de departe de care ai fi vrut să te mai bucuri. Și care îți produc remușcări: nu mai apuci să repari o greșală, o absență, ori pur și simplu au rămas prea multe lucruri importante puse între tine și cel care nu mai e.

Într-un fel, pentru mine, moartea lui Gellu Naum are cîte puțin din toate astea. Dar mi se pare cu adevărat insuportabilă, nemisă, timpurie și ca o greșală a firii este

Împreună cu Lygia, frecventată

Va trece vreme pînă cînd...

ÎN ADIERILE acelei site sînt cernând dinspre abis spre suprafață sufletul, materia lui mereu insuflată de Dumnezeu, se întoarce la Dumnezeu în forma unui devastator cutremur fluid? Chiar a plecat? Și noi rămănem cu uscați? Și mă gândesc la Lygia, pe nimeni și nimic n-o va ridica din mahnirea ei pierdere. Va trece vreme pînă se va lăsa înduplecată/ frîntă de insomnii, somn, apărută în singurătate, ca de un înger, numai de mîlcom numeros murmurul lui, rămas pe dinauntru, lângă ușa se ascunsă de iedera. "Vezi iedera asta? - spune E opera mea. Dincolo de ea e o ușă. Nu știu că e acolo". Tulburător, acum, fragment misterios, citat de cineva aprind "Dezlegat de viață și de moarte, ține sub cuplita carte scrisă în limba pe care o bîm în gînd". Neliniștit și de neiertat sufletul nostru, leneș moștenitor de viață să-i ocolim, la nesfârșit ignoranți, întreg bulos al operei! Citîndu-l și răscolindu-l, încet ne vom mîntui. Și se va pune în mișcare pentru noi și pentru urmași adierea acelei strănii inventată de poezie, cernând din adînc spre suprafață.

Constanța B

NAUM

Luza Lygiei. Au fost împreună, cu adevărat împreună, nu alături, ci amestecați unul cu celălalt pînă la confuzie, 58 de ani. Un bărbat și o femeie, poetul și iubita lui, omul și umbra, semenii, pe care nimeni și nimic nu i-a putut desparta pînă în ziua de 29 septembrie 2001. Îndrăgita vorbea despre Lygia - și aducea întotdeauna vorba despre asta - Gellu Naum pune la îndoială ea. Identitatea soției lui nu avea nevoie de un nume, era mult prea împiedicată pentru el și pentru toți cei care îi cunoșteau. O avea inclusă în prenumele lui, în plus, inițiala ei. Mi-a spus, la spital, că este totdeauna împreună cu ea, că nu conștientizează cît de departe sînt, ea și el sînt de fapt una, cînd e unul prezent e prezent și celălalt. Poate că asta este, acum, singura consolă posibilă: atîta timp cît există Lygia, Gellu Naum se află cu ea. Acum, cred că ea a devenit deja Lyggia, cu un *g* în plus, de la Gellu, întotdeauna prezent în numele ei.

Ioana Pârvulescu

la cafenea Dôme (Paris), suprarealistă (1994)

Si nu a luat Premiul Nobel

PURTA UN costum sport, o cămașă cu gulerul răsfrînt și un fular de mătase la gît. așa l-am văzut prima oară în casa lui Miron Radu Paraschivescu din blocul Aro, pe la șapte seara. era în anul 1967, avea 52 de ani și mie mi s-a părut atunci cel mai frumos poet din cîți cunoscusem pînă la el.

a doua întîlnire ne-a fost prilejuită, după un an, tot de MRP, de astă dată în prefața pe care mi-a scris-o la volumul meu de debut: "Sper că nu greșesc cînd recunosc în versurile Norei luga o rezonanță din Rimbaud [...], dar e interesant de observat că, în afară de poezia unui Virgil Teodorescu sau Gellu Naum, nu am întîlnit în țara noastră urmele unei corespondențe rimbaldiene."

a treia întîlnire s-a petrecut abia acum un an cînd l-am vizitat acasă - trebuia să-i duc un album cu poze și texte făcute la Comana de prietenii noștri comuni din Germania, Oskar Pastior și Ernest Wichner. de ce atît de tîrziu? e greu să bați la ușa unui om pe care îl respecti prea mult. mi-a vorbit atunci îndelung despre pisica lui, despre poezii suprarealiste, poate și despre cai. nu-mi mai amintesc. era atît de natural.

a patra întîlnire, a, da, peste un an în sala Atheneului Român la decernarea premiilor Fundației Culturale, cînd cu o necrutătoare tinere de minte m-a dojenit că am scris într-un poem publicat în România literară versul: "tu îngropato mi-a strigat atunci gellu naum/ și mi-a bagat pe gît un pumn de frunze..."

- Cînd ți-am spus eu așa ceva?

Trei vieți

in memoriam Gellu Naum

1.

trei vieți în coma profundă a pohemului cu partea neagră a creierului înspre soare-răsare

și țipătul unui delfin îți lasă o rană pe gît ești acasă prinzi cuvîntul cu mîna prin apa limpede printre cărbunii aprinși la-ntrețîierea

ți petelor ce despoaie aerul pe fața roșie și grasă a lui budha trei vieți în coma profundă a pohemului

2.

trei vieți pe aceeași stradă tăcută pe urmele ploii marine din bete de chibrit în crepusculul liber al citorva cuvinte sparte

pe toate ușile vizionar înfundate cu iarbă lîngă fața grasă și roșie a lui budha ca un delfinariu înșorit cu țipete scurte sub ploaia sfîmîtită din măciulii de chibrit

3.

călătorul întreaabă de casa cu trei nori copacul-animal apare lîngă finfină el potolește orizontalitatea mării gemetele nîsi pului

c-o singură privire rostogolind cutii goale de chibrituri

înspre farul burdușit cu iarbă neagră poți pune pe masă cuvintele pohemului și vei avea o comă prelungă ca ploaia ce zboară pe-o stradă adîncă printre avioane tăcute și roșii ca fața lui budha

Constantin Abăluță

- Vedeți, maestre, ce face suprarealismul!

cînd am început să scriu poezia de-a serioaselea, de fapt cînd a dat peste mine dicteul automat ca un uragan iscat din senin, nu știam nimic despre suprarealism, dar îl citisem pe Gellu Naum. eu cred că geniul lui s-a infiltrat pe nesimțite și pe nevăzute în corpul poeziei românești ca o transfuzie, ca un transplant care rămîne pe vecie în cartea și singele nostru. el e romanticul, el e vagabondul, el e amantul, el e cel care dă cu tifla, el e cel mai sublim nebun... el e suprarealistul pînă la capăt, cel care în somnul din urmă visa versuri acum. dacă mă gîndesc bine, cred că l-am iubit într-un fel inconștient și total pe Gellu Naum pentru tot ce a fost și ce rămîne.

Și n-a luat premiul Nobel, cum nu a luat nici Tarkovski Oskarul. De unde această apropiere, poate că undeva, cîndva, au fost frați.

Nora luga

Din partea Centrului PEN Român

MEMBRII Centrului PEN Român anunță cu adîncă durere încetarea din viață a unuia dintre cei mai mari poeți români contemporani, membru de onoare a PEN-Clubului, GELLU NAUM. Membrii PEN-Clubului Român l-au propus pe Gellu Naum, în anul 2000, la invitația Comitetului Nobel, pentru acest mare premiu literar. Disparația sa constituie o grea pierdere pentru poezia română și pentru cultura română. Odihnească-se în pace!

Întrebătorul

NU L-AM cunoscut pe Gellu Naum în persoană. Nu am amintiri cu el. Nu pot să povestesc întîmplări miraculoase cum pot cei care l-au cunoscut. Dar îl iubesc. De cîte ori îl citesc, îmi vine să bat din palme și să strig: "Da! Da! Da!" Recunosc adesea ce spune el. "Da!"-ul pe care îl rostesc citindu-l are cele mai diverse nuanțe - de la mirare și frică la amuzament și bucurie.

Mi-ar fi mai ușor să exprim ce simt în preajma lui Gellu Naum dacă aș avea măcar o întîmplare cu el. Iar mă plîng! Voi încerca să descriu cum îl simt închizînd ochii și riseînd să par incoerentă.

Am convorbirile mele cu el. Am și niște "jocuri". De pildă, odată am avut o întrebare, am deschis o carte a lui și am primit răspunsul. În timp ce scriu aceste lucruri, îmi zic, ar trebui să fac și o demonstrație. Caut o carte a lui și dau de... "Întrebătorul".

Cînd mai am nelămuriri, iau întrebătorul și el îmi deschide ușa.

Gellu Naum este o evidență cu haz. Îmi pare rău că n-am vorbit cu el. Trăiesc într-o casă cu pisici. Cred că l-ar fi interesat asta.

Încerc să-l percep altfel: cu ajutorul întrebătorului și printr-o metodă personală, care se numește înțelegerea drept în inimă. Așa percep, de fapt, tot ce mă interesează.

Adela Greceanu

O pasăre, o vrabie, o rîndunică de plumb

ACUM cîteva luni, cînd mi-a apărut cartea despre el, Gellu Naum mi-a spus, la un moment dat, rîzînd încurcat, în stilul lui pe care prietenii îl știu bine: "Ai să te uiți cîndva peste fotografiile astea, ai să vezi ce dor o să ți se facă". Dar nu știam atunci cît de repede avea să mi se facă dor de el.

Aș mai fi vrut să scriu și să-i arăt un text despre întîlnirea lui cu Sarane Alexandrian - de fapt, întîlnirea lui cu Victor Brauner. Dar n-a mai fost să fie...

L-am cunoscut pe domnul Alexandrian acum cîteva luni. I-am luat atunci un mic interviu, dar reportofonul a înregistrat prost, cu pasaje ininteligibile. I-am spus atunci că, probabil, pe baza a ceea ce înregistram o să fac o "alteroficțiune". Și-a dat acordul amuzat. Printre întrebările pe care i le pusesem era una legată de hazardul obiectiv. L-am întrebat dacă, dincolo de "teorie", dincolo de ceea ce - deja - toată lumea spune despre asta pomînd de la suprarealiști, ar putea să-mi dea un exemplu personal, unul care-i vine primul în memorie și care să-l fi tulburat profund. "Victor Brauner era foarte bolnav. Eram cu soția mea acasă. La un moment dat, a intrat o pasăre pe fereastră, la noi în cameră. Victor a murit, mi-a spus soția mea. Și am știut că așa este. Imediat a sunat Jacqueline, soția lui Victor, și ne-a spus că Victor a murit". Mi-am luat rămas bun de la domnul Alexandrian, dar, două zile mai tîrziu aveam să-l reîntîlnesc, cu totul întîmplător. Ciudat e că nu l-am recunoscut, deși, în timpul conferinței la care asistam amîndoi s-a întors spre mine și mi-a suris de cîteva ori. Numai cînd s-a îndreptat spre mine cu un catalog Victor Brauner mi-am dat seama cine era. Am glumit amîndoi pe seama "coincidenței" reîntîlnirii noastre. "Uite, am un catalog al lui Victor pentru Gellu Naum", mi-a spus. "Ce coincidență! - i-am răspuns rîzînd. Chiar acum plecam spre Gellu și Lygia Naum". Și-apoi am adăugat: "Nu vrei să mă însoțiți, să i-l dați chiar dumneavoastră?". Fără nici o ezitare, a fost de acord. Era un joc de-a suprarealismul, de-a hazardul obiectiv și de-a "întîlnirile". Mă bucuram că cei doi prieteni buni ai lui Brauner,

Sarane și Gellu, se întîlneau (și că astfel, simbolic, Gellu îl întîlnea cumva pe Victor). Îmi plăcea asta. Și-mi plăceau și cei doi adolescenți, cum mi se păreau, de peste optzeci de ani. Despre întîlnirea lor însă, poate altădată.

SÎMBĂȚA, înainte de ora trei, m-a sunat Sebi (Sebastian Reichmann), aflat în România de o săptămînă, să-mi spuna că domnul Gellu a murit. Mă despărțisem de el și de doamna Lygia, de alți cîțiva prieteni, cu puțină vreme înainte, după ce am trecut, cu doamna Lygia, pe la spital, la domnul Gellu.

M-am întors spre balconul închis, unde am auzit un zgomot. Și-am văzut o pasăre, o vrabie zburînd. M-am mirat și m-am întrebat cum o fi intrat: ferestrele erau închise, nu rămăsese decît o fantă foarte îngustă între rama lor de metal și zid, doar în gusta de jos - nu se închid niciodată mai mult. M-am întrebat de cît timp e acolo. Mi-a venit în minte povestea spusă de Alexandrian. Victor Brauner.

Nu vreau să spun nimic cu întîmplarea asta. Am în cap vocea lui Gellu Naum. El ar fi zis: "Dar să lăsăm tîmpeniile, să fim rezonabili" sau "Îmi place ideea că, încă o dată, veți trece cu ușurință peste toate acestea socotindu-le ca de la sine înțelese" sau "De fapt, nu mă interesa nici să-nțeleg, nici să explic. Știam fără să știu, printr-o logică a stărilor greu de exprimat și greu de înțeles pentru cei aflați în afara ei".

Am în fața ochilor (ar fi mai bine să spun "în inima mea") chipul lui Gellu Naum cu puțină, foarte puțină vreme înainte să moară. Ochii lui profunzi, pe care se hotărîse acum, în ultima lui zi, să-i deschida. Dorința lui de a ne mai spune ceva. Îmi vin în minte acum niște versuri din *Întoarcerea poetului risipitor*: "atunci a intrat Examinatorul purta pe umăr o rîndunică de plumb/ oh dacă ați ști ce mi-a șoptit la ureche".

Simona Popescu

I-ați adus flori, ați scris, ați vorbit și ați gîndit frumos despre Gellu. Vă mulțumesc,

Lygia Naum

Constantin Ţoiu – proza

MOAARTEA ÎN PĂDURE (1965), primul roman publicat de Constantin Ţoiu, a jucat multă vreme în viaţa autorului rolul stigmatului unei boli ruşinoase. Autorul *Galeriei cu viaţă sălbatică* şi al altor remarcabile cărţi scrise în anii '80 a regretat, probabil, graba cu care s-a repezit la taraba gloriei într-o perioadă incertă, când literatura română nu se desprinsese cu totul de schematismul realismului socialist. Dar chiar în raport cu ce se publica în 1965, subiectul însuşi al cărţii era surprinzător de "vechi": reprezentând "binele", muncitorii de la o exploatare forestieră, conduşi cu abnegaţie de comunistul Sandu Petre, biruiesc "răul" întruchipat de un grup de "bandiţi şi sabotori" refugiaţi în munţi (ca şi duşmanii de clasă din *Vânătoare de lupi* de Petru Dumitriu) şi dirijaţi de Mihai Zotrescu, omul de încredere al unei baronese – fosta proprietăreasă a pădurii.

Peste numai trei ani, volumul de nuvele *Duminica muşilor* (1968) va pune într-o altă lumină resursele reale ale scriitorului: capacitatea de a da alunecare simbolică faptelor mărunte şi de a provoca unde nu te aştepţi premisele epicului. Rafinamentul artistic, prezenţa stărilor psihologice neobişnuite şi a evenimentului bizar sau cu final indecis amintesc de proza lui Ştefan Banulescu şi chiar de aceea a lui Fanuş Neagu. De pe acum se simte înclinaţia romancierului de succes de mai târziu către personajele pitoreşti şi către acel climat spiritual original în care mai toate vorbele şi faptele capătă strălucire şi devin memorabile.

Cartea care i-a adus consacrarea – *Galeria cu viaţă sălbatică* (1976) – este înainte de orice un roman politic, o meditaţie cutremurătoare asupra destinului unui intelectual român din anii '50, tinar şi devotat, în fond, cu sinceritate ideilor comuniste. L-am şi analizat ca atare în capitolul dedicat scriitorilor cu spirit civic, dispuşi să lase o mărturie posterităţii despre crimele comunismului.

Remarcăm însă, în această carte, un tip de discurs, un mod narativ, altfel spus, o formulă artistică pe care evoluţia ulterioară a prozei lui Ţoiu o va valida ca definitorie. Cum procedează, în fond, în *Galeria...* autorul? El dă cuvântul pe rând unor personaje care au avut într-un fel sau altul prilejul să-l cunoască pe acel tinar redactor, Chiril Merişor, care şi-a curmat viaţa în urma unei anchete a securităţii soldată cu condamnarea lui nedreaptă. Unii dintre "martori" sînt mai demni de crezare, alţii dau informaţii parţiale sau confuze, obligîndu-l din cînd în cînd pe autor să facă să se audă, ca în romanul clasic, vocea auctorială limpezitoare.

Cu tot rafinamentul lui stilistic, romanul pleacă de la o anchetă a securităţii şi face apel – ca şi alte cărţi din epocă – la un fel de contraanchetă lămuritoare. De nepreţuit ca sursă (şi nu greşim folosind acest cuvînt cu un înţeles special în comunism) este un prieten vechi al eroului Isac (Sache) Sumbasacu, personaj care, înfirm fiind, e condamnat să supravieţuiască numai prin amintiri, să observe cu acuitate şi să memoreze monstruos, să aibă vocaţia de Cronicar.

Alte date importante despre erou ne

furnizează Cavadia, inteligentul amic al lui Chiril, care îi complică întrucîtva portretul, invocînd şi partea tenebroasă a firii eroului ("dorinţa obscură de autodistrugere", moliciunea sufletească şi slăbiciunile instinctuale) pentru a explica, în felul său pervers şi diversionist, o sinucidere provocată, în fapt, ca de atîtea mii de ori, de presiunile insuportabile exercitate asupra unui om cîstit de "organele" de represiune ale regimului.

Numeroase fraze ivite întîmplător în conversaţiile şi povestirile vizitatorilor şi obişnuirilor *Galeriei...* (care relatează neostenit istorioare din viaţa celorlalţi) adaugă treptat alte fapte vieţii eroului şi noi trăsături portretului său. Însuşi jurnalul pierdut de Chiril şi devenit, în mîinile securităţii, proba unor imaginare activităţi subversive, cuprinde destule observaţii morale şi psihologice întregitoare pentru o evocare de proporţii. Căci despre asta este vorba – despre o literatură de evocare panegirică, de celebrare a unei fiinţe dispărute. Ea recurge la glasurile însumate ale mai multor naratori, la "argumente" eseistice şi la o acumulare lentă de povestiri despre erou (întrucît scriitorului îi place – cum spune – să culeagă "în auz polenul întîmplărilor şi dulce şi otrăvit").

Eroul bocit în această amplă evocare "colectivă" este, ca în marile epopei, înconjurat de figuri pe măsură: bătrînul anticar filozof Hary Brummer, briantul Cavadia, Praxiteea cea energică, frumoasă şi nobilă, Reta Muşon, Comandorul, locotenentul Ionel Roadevin – poliţistul filozof etc. Sînt, fiecare în felul lui, personaje remarcabile, purtătoare de polen narativ, savuroase prezenţe literare şi cu biografii frapante. Prin ele, autorul izbuteşte un transfer de aură în beneficiul tînarului erou disparut.

Această "heroidă" romanească are nevoie, fireşte, din raţiuni de efect retoric, de un fundal contrastant. Sînt mişcate în spate umbrele figurilor groteşti ale vieţii literare a anilor '50 (Filănescu, Ariel Scarlat, Take Bungehez, Georgioiu), ale activiştilor firoşi şi ale activistelor penibile prin instinctualitatea dezlanţuită (posesiva Luiza Gronţan), ale executanţilor cinici ai regimului (Zacheru cel "fără milă şi fără recunoştinţă"). Împinse constant în caricatură, ele sînt personaje concepute sub semnul burlescului călinescian (multă vreme prezent în conştiinţele artistice româneşti).

Ceea ce ne impresionează în carte este chiar această încercare emoţionantă a unui Cronicar al Vieţii de a se împotrivi uitării impuse de "raţiunile superioare" ale istoriei, de a salva memoria unei fiinţe excepţionale, dar, ca orice fiinţă excepţională, fragilă şi nepregătită să se opună prin violenţă unui mecanism politic absurd şi necruţător.

Acest elogiu al "morţilor iluștri", această tentativă orfeică de a smulge din ceturile uitării şi de a da viaţă unei umbre neliniştite, rătăcitoare prin spiritele celor rămaşi în viaţă, pare a fi, la Constantin Ţoiu, consecinţa unei stăruitoare probleme de conştiinţă. Nu e exclus, în situaţia de faţă, ca, supravieţuitor al acelui timp blestemat, prozatorul să fie măcinat de gîndul că şi-ar putea răscumpăra laşităţile şi prudenţa

numai prin gestul compensator de mai târziu al literaturii.

În ce priveşte *Galeria...*, am zice că C. Ţoiu îşi asuma şi o misiune subversivă de boicotare a tehnicile comuniste de manipulare prin uitare, eludare, edulcorare sau, şi mai clar, prin rescrierea directă şi cinică a trecutului. E lupta lui personală cu Ministerul Adevărului.

Prin celelalte cărţi şi cu aceleaşi mijloace derivate din vechile practici funerare ale evocării eroilor, scriitorul se va împotrivi uitării pur şi simplu. Totdeauna va fi vorba însă de fiinţe alese şi de faptele lor excepţionale, care sînt şi singurele repere veritabile în Spectacolul Vieţii şi printre puţinele lucruri care fac suportabilă lumea.

*

Obsesia salvării istoriei şi a perpetuării în memoria colectivă a unor fapte şi destine poate fi decelată chiar în simbolistica *Însoţitorului*, romanul apărut în 1981. De altfel, în carte nu există decît povestitori de istorii şi ascultători de istorii. Parafrazînd un cunoscut dicton junimist, s-ar zice că aici istorisirea primează.

CONSTANTIN ŢOIU se numără printre scriitorii români cu o marcată vocaţie a anecdoticului şi, dacă s-ar fi născut în Franţa secolului al XVII-lea, ar fi colportat sau redactat un fel de *historiettes* de un pitoresc viguros, precum cele ale lui Tallemant des Réaux, printre ai cărui "informatori" s-a numărat marchiza de Rambouillet. (povestind despre obişnuinţile salonului ei). Printre lecturile de tinereţe ale prozatorului nostru s-au aflat, bănuim, "vieţile" abatelui de Branthôme, memoriile Cardinalului de Retz şi ale lui Saint-Simon.

Transpare în cărţile lui o nostalgie a lumii bune de odinioară, a saloanelor în care se povesteau, maliţios, intimităţile oamenilor iluștri, se schiţau portrete acide, se comentau moravuri deocheate, se aminteau vorbe de duh şi unde, mai ales, se cultiva eleganţa exprimării. Şi ce e *Galeria* din Dristor dacă nu un salon, un salon de vremuri austere, în care se dezbăteau, pe cît posibil atunci, probleme interesante, se comentau cu fineţe intelectuală experienţe de viaţă, se exprimau opinii despre cărţi şi oameni? Pe cît era posibil în anii '50...

Însoţitorul, carte de un symbolism discret, conţine numeroase pagini de observaţii morale prilejuite de cîteva momente dramatice ale unor destine umane cu evoluţii neobişnuite. Am spune astăzi că, la vremea în care a apărut romanul, el se plasa în marginea literaturii de senzaţie: două adultere, violarea unei credincioase fanatice şi nurlui într-un lan de porumb de către trei tractorişti, pedepsirea acestora în stil antonescian prin biciuire cu funia udă, scene erotice drăceşti, o iubire brizantă, o aventură a unui agronom român pe o insulă din America într-o colectivitate de sectanţi dezaxaţi etc.

Cum spuneam, Constantin Ţoiu împărtăşeşte convingerea scriitorilor din alte timpuri cum că literatura se face cu întîmplări captivante şi personaje uimitoare. Inginerii agronomi, activişti de teren sau cei din cîmpul culturii, direc-

torii, profesoarele de ţară, metodişti şi meteorologii devin, înnobilaţi de dragostea de personaje seducatoare a lui Ţoiu, baronii, conţii şi marchizele noastre de Barăgan.

Ninel Floaşu, reprezentantul puterii locale, e marchizul uşuratic, laş şi frivol, amator de subrete, bucătărese şi vesele iubiri trecătoare. El îşi neglijează funcţia şi marchiza (profesoara Felicia), incurcîndu-se cu o bucătăreasă-sectantă (Silvia), pe cît de temătoare de diavol, pe atît de rîvnitoare să cunoască răul pînă la capăt, ca pe o încercare dată de sus, de El. Oripilată de escapadele şi grobianismul lui Floaşu, Felicia s-a însingurat şi şi-a pierdut auzul şi afectivitatea.

Împietrită Felicia este însă pupila regelui, adevăratul senior al locului, inginerul Megaclide Pavelescu (numit nu întîmplător de toţi Mega), intelectual subţire ajuns la Clopeni pentru că a înţeles că nu din cabinetele academice se pot îmbunătăţi soiurile de porumb. Prin el îşi completează C. Ţoiu *Galeria...* personajelor insolite şi fermecătoare, cu biografii de eroi demni de pana Cronicarului.

Pavelescu coboară dintr-o stirpa legendară, fiind fiul unor părinţi îlegalişti cu blazon neîntinat. Curajul opiniilor şi al gesturilor, cinstea desăvîrşită, lupta lui necurmată împotriva "formalismului", a prostiei şi abuzurilor instrumentelor nomenclaturii (baronii barbari) îi confirmă nobleţea. El ascunde, cu discreţie de om de lume, un secret dureros, o suferinţă pe care şi-o ostoeşte prin muncă şi fapte, pierderea soţiei.

Cavaler al dreptăţii, Mega nu este numai gospodarul cu ingenioase iniţiative al urtei uriaşe ferme care trebuie făcută să producă în pofida apatiei şi inerţiilor socialismului "în putrefacţie", ci şi gospodarul comunităţii, Domnul ei în sens medieval – adică Stăpinul şi Judecătorul la un loc. Acesta se îngrijeşte de viitorul dinastiei, pregătindu-şi din vreme urmaşul şi hotărîndu-i ferm destinul. El este nimeni altul decît tînarul agronom Titi Streaşină, ucenicul şi fiul său spiritual, pe care sfîrşitul carţii îl surprinde pe cînd se întoarce de la studii, adică din lunga sa călătorie iniţiată, obligatorie în stirpea cavalerilor. Fireşte, acum Gralul se afla undeva în "ţara pagină" de peste ocean, unde ispitele te cheamă, pîndesc de peste tot şi de unde totuşi Titi se întoarce întarît şi avîntat.

Trimiterile – pe care ne amuza să le facem – la mentalitatea medievală nu sînt abuzive ori năstruşnice. Ce erau, în fond, G.A.S.-urile din Barăgan decît imense feude conduse cu mîna de fier de seniorii lor dispunînd de mari prerogative şi mari relaţii la centru, folosindu-se de mîna de lucru ieftină a ȱgănilor şi a muncitorilor sezonjeri? Pîna şi gălăgioasa intrare în Clopeni a echipei artistice a celebrului chitarist Cioculeţ (Cioculeţ de Baragan) aminteşte frapant de sosirea în burg a unei trupe de saltimbanci. Pe lingă ea se aciuază cîte un erou *in incognito*, vreun Pardailan de ocazie care observă atent, reperînd iute neregulile, mişelile şi bovaricele feudei. Simpatizat de seniorul locului, el va putea fi folosit de acesta în misiuni speciale, de curaj şi îndemnare.

de evocare

Căci Megaseniorul Clopenilor se îngrijește nu numai de bunul trai al vasalilor și supușilor, ci, stăpîn cum se considera peste sufletele acestora, le organizează fericirea. El este un Prospero (magician și rege) rătăcit pe o insulă uitată de lume, pe care trebuie să o civilizeze stăvilind stihiiile și faptele Calibanilor.

Păvelescu anihilează raul pe care îl provoacă oamenilor și așezării metodistul-activist Floașu, pune să fie biciuiți violatorii bucătăresei Silvia și intermediază discret și ingenios (ca un Figaro de Clopeni) relația amoroasă dintre protejată lui, nefericita profesoară Felicia Floașu, și proaspătul sosit în sat, meteorologul Gigi Cristescu, cel care, ca orice nou venit, observă ceea ce alții, din obișnuință, nu mai văd, fiind astfel unul din naratorii creditabili ai cărții. Va deveni și actor în poveste, întrucît, inteligent și simpatic, Gigi Cristescu este cel ales și prelucrat cu abilitate și tact de Mega să-i redea Felicie încrederea și siguranța de sine.

Ceea ce se și întîmplă într-o noapte teribilă de iubire în care se reaprind simțurile înghețate ale Felicie. Inclinația spre insolit, excentricități, picanterii și anecdotica sexuală a autorului nu se dezmințe în descrierea voluptoasă a scenei de amor – cu gemete, sfîșieri de bluze și îndemnuri masochiste la violență –, care are drept urmare brusca revenire a auzului femeii (ca într-un basm în care se destramă o vrajă rea).

Gigi este însă folosit de Mega drept un catalizator într-o reacție erotică miraculoasă prin care pupila e preparată pentru veritabila combinație – cea dorită de senior. Într-o scrisoare-testament redactată de Mega Păvelescu înainte de a muri la cutremurul din 1977 (pe cînd se afla în casa fostului său profesor Ortopan), el o roagă pe Felicia să se căsătorească – spre binele dinastiei – cu copilul lui de suflet și veritabilul moștenitor – Titi Streășină.

Murind tragic și în plină putere, marele specialist în noile soiuri de porumb nu are cum să nu rămînă în memoria cititorului. Ca și celelalte cărți ale lui Țoiu, *Însoțitorul* este, la urma urmei, tot o “heroidă” romanescă, o evocare a unor personaje extraordinare (între care cel mai clar se profilează statura morală a lui Mega) care au dat splendoare și o înaltă semnificație lumii lor în intervalul de timp care le-a fost hărăzit de soartă.

Seniorul de Clopeni are alături – alți mari specialiști și oameni de bine – pe prietenii săi Repezeanu, Dăniloiu, Șușu Udrescu, Buescu, Jorj Turgea, cu toții elevi ai profesorului Ortopan. Ei se adună din cînd în cînd/la rîstimpuri în casa acestuia (o altă Galerie) spre a-și comenta experiențele lor de cărturari cu răspunderi sociale și a-și defini conduita. Ca să folosim mai departe arhetipul gîndirii producătoare a romancierului, am zice că e o adunare a cavalerilor Mesei Rotunde, prezidată de un fel de rege Arthur, care, deși acum retras din viața activă, rămîne un observator înțelept (*sage*) al ei. Eroii își povestesc gestele, comentează creșterea în lume a puterilor Răului și pun la cale isprăvile viitoare în slujba Binelui.

În acest conclav *chevaleresque*, dis-

cuțiile paladinilor se grupează în jurul temei intelectualului și a relației lui cu neputințele și erorile organismului social, cu ideologia care vrea să ia în stăpînire știința. Comentariile pleacă totdeauna de la personaje și fapte epice și, de regulă, acestea din urmă ne trezesc interesul, și nu “îndrăzneala” ideilor (nu prea vizibilă și, în orice caz, insuficient de conturată pentru a ne mai impresiona astăzi).

Prea puține dintre eseurile publicate mai tîrziu, în diverse momente ale vieții autorului, se vor întemeia pe altceva decît pe pitorescul scenelor, pe anecdotica și pe savoarea povestirii. Ce e ciudat este că, parcurgînd întîmplările povestite cu un extraordinar rafinement estetic și cu un neîntrecut simț al efectului, ai senzația că peste tot se ascund semnificații simbolice și mici parabole.

Printre ideile puse în discuție în aceste întîlniri de la profesorul Ortopan se detașează una care, fără să prezideze romanul și să-i organizeze țesătura epică, trimite la o dominantă a scrisului lui Țoiu: preocuparea pentru urma pe care o lăsam în lume. Numele stenografului Academiei – Rinzei, cel ce înregistrează cu modestie și atenție generoasă tot ce se spune – devine, în viziunea paladinilor spiritului întruniți la Ortopan, simbolul istoriei, *Cronicarul* necesar perpetuării memoriei unei epoci. Fără cuvintele și faptele înregistrate de el (chiar deformate sau minimalizate), fără acel anonim (fie el delatorul care trage cu urechea, notează și transmite) care *însoțește* pe eroi și pe famenii, lumea nu ar avea semnificație, lumea ar recădea în barbarie și ar fi învinsă de indiferență și uitare.

Însoțitorul confirmă preocuparea autorului de a nu lăsa să se stingă numele indivizilor aleși ai speciei noastre. Dorința lui de a împinge, prin forța evocării, în legendă pe eroii Galeriei lui e emoționantă. E o luptă cu întunericul, amorful și absurdul, pe care, în plan existențial, omul o pierde oricum, prin moartea care îi alege și pe cei aleși.

De altfel, romanul începe și sfîrșește cu imaginea idiotului satului care îngaimă vorbe dezarticulate și care, în carte, pare a fi simbolul iraționalității atotbiruitoare. În chip ironic, el este “heraldul” logopat al acestei piese clasice cu eroi excepționali care dispar pe neașteptate din scena vieții, oricît de bine și-ar fi jucat rolurile. Învinși de iraționalitatea morții, ei pot fi scoși din starea de simpli trecători prin scena vieții doar de colecționarul de istorisiri, de martorul tăcut și harnic, de scribul depozitar al memoriei.

FUNCȚII importante are istorisirea și în următoarea carte, intitulată *Obligado* (1984) după numele unei cofetării pariziene unde personajul central (Bartolomeu Boldei) a petrecut odinioară momente miraculoase alături de soția sa Klara. Memoriei acesteia îi este închinat romanul și sînt destule semne că la mijloc se află pierderea unei ființe dragi autorului, ale cărui date biografice sînt prea lesne de recunoscut.

Mobilul gîndirii producătoare a acestui important prozator este confir-

mat cum nu se poate mai clar în *Obligado*, care este chiar o evocare funerară, o “heroidă” epică în care asistăm la înfiriparea unui început de legendă. Ca să folosim o formula din *Însoțitorul*, ea se ivește printr-un “transfer de grandoare”. Instrumentul unui asemenea transfer este povestirea – acest dar al lui Dumnezeu despre care Constantin Țoiu s-a simțit îndemnat să se pronunțe nu de puține ori în cărțile sale.

Dar înainte de a fi o cale de magnificare, povestirea, în *Obligado*, e calea vindecătoare folosită (ca într-o ședință de psihiatrie) de personajul principal (un *alter-ego* al autorului), care nu-și poate reveni după moartea soției sale Klara – iubită și totodată mamă, ființă care a constituit reperul absolut, centrul sistemului de relații și sensul însuși al existenței lui. El povestește spre a-și înfrînge obsesia și a ieși din captivitate rememorînd momentele astrale ale cuplului. Fermecător, superficial și imatur, inapt de decizii personale, cedînd, din slăbiciune, amorurilor pasagere, Barto pare să dorească acum să se cunoască pe sine, înnodînd, ca spre a se explica, un dialog lămuritor cu umbra fascinantă a dispărutei.

Barto istorisește povestea lor de dragoste spre a se clarifica și a ieși din necunoașterea de sine. Această formă de sublimare are în ea un ce dezlanțuit, energia dezvăluitoare pe care i-o dă sentimentul erorii (dacă nu cumva al păcatului) față de o ființă aleasă. Va fi ajutat să se regăsească și să-și refacă lanțul întrerupt al vieții și de cineva din preajmă. Teia, femeia din prezent, înlocuitoarea, joacă – ca într-un remake – rolurile Klarei, cu excepția aceluia de mamă, încurajîndu-l să-și afirme eul și să-și asume trecutul ca “obiect” de reflecție.

Povestirilor ce reinvie imaginea Klarei și o cheamă din lumea uitării și a umbrelor li se adaugă cele care resuscită lumea rafinată a Bucureștiului interbelic, cu splendoarea ei burgheză și întîmplările ei picate. Doi povestitori de talent (doctorul Cîmpoieru și arhitectul Jorj Turgea, “cel de o vîrstă cu secolul și cu România Mare”) defrișează în fața lui Barto “desișul valah al epocii”, învățîndu-l indirect cum se poate obiectiva trecutul.

Prin astfel de experți în anecdotica epocii interbelice își satisface Constantin Țoiu pasiunea pentru poezia trecutului, o pasiune care îi va conferi și statutul de prim autor de proză retro din comunism. Prin acest scriitor, lumea interbelică, mediile ei artistice seducătoare, înalta intelectualitate și rasa politicianilor de atunci fac obiectul unui “transfer de grandoare”.

Uimitoarele virtuți de evocator și recuperator de personaje cuceritoare, capacitatea autorului de a iniția și impune o legendă se confirmă însă mai ales în cazul Klarei – o absență ce devine o prezență copleșitoare. Amintirile lui Barto și ale cunoșcătorilor comuni, corespondența eroinei, gîndurile ei nu

tate nesistematic alcătuiesc treptat portretul magic al unei doamne de o distincție imperială, dominînd scena lumii postbelice și izbutînd, lucru rar într-un cuplu, o “frăție de spirit” cu cel ales să-i fie alături.

Criticii au așteptat zadarnic de la această carte aprofundarea unor psihologii, alunecarea scriitorului în zona prozei de introspecție. Constantin Țoiu a pus în prim-plan lucrul la care se pricepe și în care crede: povestea învățată, înnobilită de dorința de a face din ea – ca să ne exprimăm postmodernist – o piedică în calea uitării.

CU doi ani înainte de Revoluție (1987), Constantin Țoiu găsește momentul prielnic și culoarul editorial potrivit pentru a publica o carte, prima la noi, care vorbește fără încrîncenare partinică despre mișcarea legionară și care are curajul să facă dintr-un membru al acesteia un erou cu destin christic.

Chiar dacă național-comunismul ceaușist agreea și chiar promova – fațș sau pe ascuns – destule “idei” legionare (autohtonismul, dacismul, activismul, puritatea morală și etnică etc.), existau destule forțe interne și externe gata să reacționeze la un asemenea demers provocator. Ceaușescu însuși nu-și putea permite o deteriorare a relațiilor încă bune cu comunitatea evreiască internațională, extrem de sensibilă la orice abordare a temei, fie ea sub protecția ficțiunii.

De stirpe boierească, eroul acestei evocări face parte din acel important grup de tineri intelectuali care, oripilați de mizeria morală a societății, de integralitățile frapante și de corupția absolută generată de “liberalismul” nostru balcanic, visau în anii '30 la “schimbarea la față” radicală a României. Idealismul l-a pierdut pe tînărul Babis Vătașescu mai devreme decît pe alți legionari lichidați în anii '50 de comuniști, întrucît va fi executat, alături de camarazi, în teribilul an 1940.

Frumosul, angelicul Babis nu are nimic comun cu violența dementă și

(Continuare în pag. 16)

A IV-a Întâlnire a scriitorilor români din lumea întreagă

SUB deviza *O singură literatură română* s-a desfășurat la Neptun a IV-a Întâlnire a scriitorilor români din lumea întreagă, manifestare bienală inițiată de Laurențiu Ulici în 1995, când a avut loc prima ediție. Tema centrală a ediției actuale a fost unitatea de substanță a literaturii române, indiferent unde aceasta este scrisă, în țară sau în afara țării. Au mai fost atacate și alte subiecte, unele adiacente temei centrale, iar altele fără legătură cu ea, ceea ce a condus la o oarecare dispersare a discuțiilor, oricum greu de armonizat dat fiind numărul mare de vorbitori. Este motivul pentru care nu le vom putea oferi cititorilor o imagine completă a dezbaterilor de la Neptun, ci numai una selectivă și rezumativă.

În cuvântul de deschidere, ca și în alte intervenții rostite pe parcurs, Eugen Uricaru, președintele Uniunii Scriitorilor, s-a referit la limitarea accesului la cultură, un fenomen actual cu grave urmări. Azi se scrie aproape o literatură de sertar, a spus E. Uricaru, pentru că nu mai circula cartea și nici publicațiile culturale.

Propunându-și să discute despre rezistența prin cultură în perioada comunistă, Nicolae Breban s-a referit polemic la propagatorii teoriei despre "Siberia spirituală", numindu-i "oportuniști culturali", "actuali și viitori ratați", oameni care susțin fără temei că în timpul comunismului nu s-au creat opere de valoare. Alți vorbitori au considerat "intoleranță" poziția lui N. Breban, iar Gelu Ionescu, în replică, s-a referit la sprijinul puternic dat rezistenței interne prin cultură de anumite cercuri ale exilului și în primul rând de postul de radio "Europa liberă". În același sens a vorbit și Pavel Chihaia care a evocat "aspecte de solidaritate ale exilului cu scriitorii din țară".

Mihai Cimpoi a vorbit despre modelele culturale ale exilului, "modelul Dante" și "modelul Ovidiu", despre complexul "culturilor de la margine". În ce privește situația din Basarabia Mihai Cimpoi a arătat că acolo, în urma evoluțiilor politice, s-a revenit la situația din 1987, când începuse lupta de apărare a limbii române amenințate. Aceeași situație dramatică a evocat-o în cuvântul său Serafim Saka.

Polemic a fost în expunerea sa și Marin Mincu, vizându-i pe adversarii specificității. "Fără specificitate nu vom fi omologați", a spus Mincu, insistând asupra "complexelor non-omologării", nerezolvabile, aceste complexe, decât prin acțiune ofensivă, astfel cum a desfășurat el însuși în Italia, traducând literatură română, publicând antologii și studii.

Un expozeu despre situația romanului românesc actual a prezentat S. Damian, relevând tendințele de sincronizare cu spiritul european ale acestuia, dar și altele de semn contrar, expresii ale mentalităților izolaționiste. Extinzând discuția, S. Damian a făcut trimitere la manifestările de xenofobie și antisemitism din unele publicații, care în Occident ar fi fost interzise prin lege. În aceeași ordine de idei Gina Sebastian

Alcalay a pledat pentru respingerea oricăror forme de extremism.

Ilie Constantin, Gabriel Chifu, Dinu Flamând, Irina Mavrodin, N. Prelipceanu, Nora Iuga, Slavco Almajan, Ileana Ursu, Teșu Solomonvici, Doru Munteanu, George Muntean s-au apropiat mai mult decât alții de tema principală a întâlnirii de la Neptun - "o singură literatură română" - unii insistând pe aspectele ei socio-politice și istorice, alții pe cele estetice și culturale, iar alții pe cele emoționale, patetice. În context, Sanda Stolojan s-a referit la rolul traducerilor, iar G. Dimisianu la necesitatea judecării întregii literaturi române cu aceleași criterii de valoare, fără discriminări pozitive sau negative.

S-a discutat la Neptun și despre fenomenele de dispersare ivite în spațiul literar românesc. Alexandru George a vorbit despre "sciziunea pe verticală", reflex al dezacordului dintre generații, normal până la un punct, dar prea adesea alimentat artificial. Ana Blandiana, Gabriela Adameșteanu s-au referit și ele la divizarea scriitorilor români, urmare a opțiunilor politice diferite, dar și a conflictelor de interese și, alteori, a exacerbarii vanităților. Înveșmântată într-un frumos costum național, anume arborat, poeta Carolina Ilica a pledat pentru înțelegerea reciprocă, pentru recunoașterea meritelor Mareșalului Antonescu, pentru, în fine, reinstaurarea armoniei între "scriitorii daco-români".

În cadrul Întâlnirii de la Neptun au avut loc și lansări de cărți. Au fost lansate volumele *Maramureș* (roman) și *Destin cu popești* ("șotroane") de Dumitru Țepeneag, noi volume de poezie de Bianca Marcovici și Shaul Carmel, volumul *Contribuția scriitorilor evrei la literatura română*, caiet al "Vieții românești" coordonat de Henri Zalis. A fost, de asemenea, lansat CD-rom-ul "Poetii români de azi" (vol. I). Participanții la Întâlnirea de la Neptun au avut prilejul să vizioneze un emoționant film de arhivă dedicat lui Marin Preda și Nichita Stănescu, realizat la începutul anilor '70 de Ion Drăgănoiu.

În final, participanții la cea de-a IV-a Întâlnire a scriitorilor români din lumea întreagă au adoptat "Declarația de la Neptun", document în care sunt condamnate provocările extremiste și antisemite și este exprimată îngrijorarea față de manifestările de intoleranță ale unor politicieni din Republica Moldova și Ucraina față de limba română. A fost adoptat, de asemenea, un Apel către Parlamentul României, Președintele României, Primul ministru al Guvernului român cărora li se solicită, printre altele, "luarea de măsuri concrete, cât mai repede cu putință, pentru redresarea vieții culturale".

Întâlnirii din acest an de la Neptun i-a fost dat să fie marcată de un nefericit epilog. Pe drumul de întoarcere la București un groaznic accident de circulație a curmat viețile scriitorilor Iustin Panța, Traian Olteanu, Florin Muscălu. Să ne înclinăm în fața memoriei lor. (Rep.)

Constantin Țoiu - proza de evocare

(Urmare din pag. 15)

practicile teroriste devenite de la un moment dat definitorii pentru mișcare. Este perceput în Legiune ca un nevolnic, un ins imatur, un vlăstar vlăguit al boierimii, bintuit de moleșeli intelectuale. De altfel, sancționat de șefii mișcării, va trebui să suporte la un moment dat o pedeapsă exemplară și să strabată desculț țara din Bucovina până în Oltenia. Astfel de amănunte succulente și evocatoare, care alcătuiesc portretul tragic al unui om adevărat, sint obținute prin investigații multiple conduse cu o curiozitate în creștere de nepotul lui Babis, care se hotărăște să-i scrie biografia.

Un rol crucial pentru echilibrul cărții îl are Leo Negotei, autorul unor vorbe de duh și al unor butade răspindite cu iuteală în Bucureștiul anilor '80, personaj în care mulți l-au recunoscut pe criticul Paul Georgescu. Tinar din grupul universitar de orientare comunistă și coleg pe atunci de facultate cu Babis, Leo Negotei se afla de partea cealaltă a baricadei și era învățat de o idee ce părea la fel de nobilă. Negotei este un intelectual marxist de ținută europeană cum puțini au fost la noi și, în orice caz, diferit de oportuniștii purtători de carnete roșii din jur. Izolarea lui sfidătoare, plasticitatea limbajului său, acreala cu care privește acum socialismul real care s-a ivit și din visele lui adolescentine, dar și încredințarea pe care o pune încă în afirmarea justetei ideilor comuniste conferă o anumită stranie măreție personajului acesta dotat cu o inteligență scăpătoare și cu infirmități ridicole.

Interesul romanului (după *Galeria cu viață sălbatică*, cea mai izbutită carte semnată de Constantin Țoiu) derivă chiar din cumpănirea înfinitesimală de către autor a afirmațiilor, a atributelor și a evaluărilor care privesc ideologiile, figurile reprezentative și faptele grupărilor extremiste din care fac parte acești doi eroi, eroi ce nu țin cont de tipologia canonică (legionarul - ființă patibulară ieșită din cavernele istoriei,

comunistul - ființă luminoasă, insuflă de spiritul dreptății sociale). La stînga și la dreapta se află oameni și oamenii - ar vrea să spună prozatorul - nu sînt pe lume spre a ilustra doctrine și tipologii ideologice. Contează pînă la urmă - în viață, ca și în literatură - raporturile umane, care au cu totul alte resorturi și determinări.

Babis Vatașescu contrazice nu numai fizic, ci și moral portretul-robot al legionarului terorist (pe care l-a impus mentalului nostru, vreme de patru decenii, filmul românesc). I s-ar putea imputa cărții că, poate tot din rațiuni de dozaj (și tot ideologic), personajul principal este împins, în spiritul unei etici literare care funcționează prin compensare, în mit. Este prea de tot vizibilă în cazul lui îngrămădirea de însușiri alese și prea ușor decelabil procesul de angelizare. Cu figura lui serafică, Babis pare un Crist rătăcit printre tilhari și care va fi ucis împreună cu ei. Dovedindu-și generozitatea și noblețea, el salvează viața iubitei adversarului politic, "vinovată" de a fi evreică. Ca o altă Marie, Mita, iubita lui, îl va însoți pe drumul calvarului impus de camarazii care nu-i tolerau independența, oblojindu-i ranile de pe picioare, ștergîndu-i sudoarea și singele cu pletele și veghîndu-i somnul.

Definitorie pentru scriitor se dovedește și în această carte a fi nevoia de legendă, legenda care fixează figura unui personaj în memoria colectivă. Și nu numai a unui personaj, ci și a unei epoci și a unui oraș. Epoca e mai ales cea interbelică, iar orașul e invariabil Bucureștiul, preschimbat într-un spațiu fermecător de imaginația și talentul acestui prozator cu vocația magnificării.

Capacitatea lui evocativă și stăruința pe care o arată în a crea și impune legende fac din acest "însoțitor" de epoci și destine cronicarul nostru ideal. Sau, în orice caz, unul diferit de ceilalți - numeroși, din păcate - cronicari români, care ne-au țesut istoria și au adus-o la orizontul, adesea modest, al culturii și înțelegerii lor.

POLIROM

NOUTĂȚI
octombrie 2001

Adam Michnik
Restaurația de catifea

Olga Tokarczuk
Călătoria oamenilor Cărții

F. Scott Fitzgerald
Blândețea nopții

În pregătire:
William S. Burroughs
Saul Bellow

Constrângerea memoriei
Ravelstein

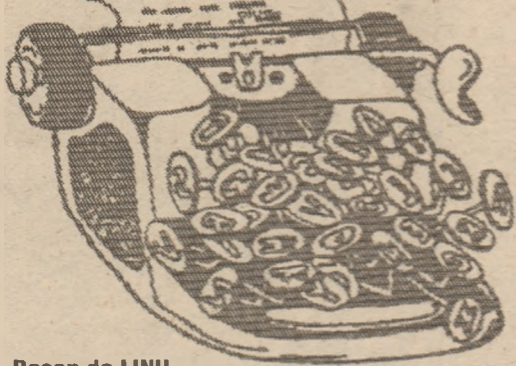
Reduceri de 30%

Pentru comenzi on-line în site-ul www.polirom.ro ▶ **Agenda**

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978, Timișoara, Tel.: 092/548785
E-mail: sales@polirom.ro

www.polirom.ro

OCHIUL MAGIC

Desen de LINU

Toamna, pe strada Mărțișor

AM FOST de curînd să vizitez, cu un prieten din străinătate, Casa Memorială de la Mărțișor. O stradă în panta domoală, pavată cu piatră de rîu, o plăcuță albastră ștearsă de ploii și de viscole pe care abia se mai poate citi numele primavaratic al străzii. Ajungi la o poartă verde. Deasupra ei o firmă care n-a mai fost revopsită de cîteva decenii, tipică pentru inscripțiile oficiale de pe vremuri, te face să bănuiești că ai nimerit unde trebuie. Atmosfera ți-e familiară: "Aici nu mai stă nimeni / De douăzeci de ani... / Eu sînt risipit prin spini și bolovani ... / Au murit și numărul din poartă / Și clopotul și lacătul și cheia". Și deodată, surprinzător, vezi pe lemnul porții o altă inscripție, scrisă la computer, proaspătă și veselă: VINDEM "FÂN" (sic). Iată că poezia și simțul practic, vechiul și noul se întîlnesc în ograda argheziană chiar și după moartea poetului.

Epilog

N-am putut vizita casa memorială, deși nu era luni și nici nu trecuse de ora 18. După ce am străbatut o alee cu bolta de frunze, și am admirat, pe stînga, bătrînii cireși din grădina ale căror frunze începeau să se vestejească, am ajuns la o altă poartă, bine ferecată, unde era numai Grivei, care "s-a învîrtit în bot" și a lătrat tot. Prietenul meu francez a rămas entuziasmat de farmecul sălbatic al muzeelor românești. Eu aș avea totuși două nedumeriri: de unde au știut cei de dinauntru că nu venisem să cumpărăm "fân"? Și cu cît se vinde kilul de fîn cu ghilimele?

Toamna, pe Calea Victoriei

NU ȘTIU cîte dintre persoanele preocupate de moda de toamnă au fost tulburate de o reclamă pe care s-a întîmplat s-o observ în drum spre *România literară*, într-o vitrină de pe Calea Victoriei. Dintr-un afiș cu nuanțe ruginii răsare o doamnă îmbrăcată adecvat anotimpului în care ne aflăm și zîmbește misterios. Are și de ce să fie misterioasă: textul care o însoțește este TOAMNĂ ÎN SPIRITUL TĂU. Sa ne simțim jigniți?

Conexiuni periculoase

TRADIȚIA romanului epistolar de secol XVIII a reînviat în degizament electronic. Editura Gallimard a publicat anul acesta romanul *Le baiser électrique* (Sărutul electric) scris

de Martina Wachendorff, autoare de origine germană care trăiește în Franța. Schimbul de e-mailuri se face între pasagerii unui yacht aflat în Oceanul Atlantic și prietenii lor din diverse locuri ale pămîntului. Romanul «emailat» dezamăgește net și micile intrigi computerizate par de-a dreptul primitive față de cele scrise, cu pana, de Laclos, de pildă, din ale cărui *Legături periculoase* autoarea ar fi avut ce învăța. S-ar zice că Laclos scria cu o pană electrică, în timp ce scriitoarea de la Gallimard scrie cu un computer cu pene.

În ultimele săptămîni, Dl. Horia Gârbea publică și el, în foileton, în revista PRO-TV MAGAZIN, episoade dintr-o proză (nu știm dacă va ieși povestire, nuvelă sau roman) alcătuită pe același tipar, al schimbului epistolar electronic. Doar că, economisindu-și puterile, autorul nu pune în joc decît două personaje, «Livia, o tînră din România și Lucian, un român stabilit în Canada», și o intrigă care suferă de anemie pernicioasă: «cunoscîndu-se dintr-o greșeală pe Internet, ei se îndrăgostesc nebunește unul de altul, deși nu s-au văzut niciodată». Cît despre stil, e cam așa: «Înțeleg că nu te-ai mai culcat cu nimeni pînă acum. Te iubesc și mai mult!» Dacă Martina Wachendorff n-ar fi fost de prisos să arunce o otheadă prin paginile meștrilor romanului epistolar, Horia Gârbea ar trebui, el, să se inspire măcar din mesajele Martinei Wachendorff.

Toamna, la Paris

CUM urmăresc alternativ știrile PRO-TV și ale Antenei 1 (trec pe Antena 1 cînd la PRO-TV ecranul șiroiește de sînge și schimb înapoi cînd Antena 1 trage fără milă de timpul meu) nu știu precis la care dintre aceste două posturi am auzit o știre despre hoții noștri de la Paris. Moda de toamnă la hoții români este furtul de parfumi. Sper că simte toate lumea conexiunile literare ale veștii: *Parfumul* de Patrick Süskind, *Parfum de femeie* de Giovanni Arpino și *Parfum de furat* de, să zicem, Alessandra Sticescu.

Bucuriile muzicii

ÎN TIMP ce Festivalul Enescu era în plină desfășurare, am avut ocazia să-mi dau seama că muzica clasică a pierdut bătălia cu manelele. Dovada absolută am avut-o auzind manele în ultimul loc din lume în care mi-aș fi închipuit că ar putea pătrunde: nu în autobuz, nu în taxi, nu în curtea liceelor și nici măcar în curtea Academiei, ci într-un cimitir. Cimitirul Vesel se extinde.

Ioana Pârvolescu

PREPELEAC

de Constantin Toiu

SOMONII

14 NOIEMBRIE 1976. Meciul de rugby România-Franța se termină surprinzător cu mari manifestații - scor 15 la 10 pentru noi.

Am văzut meciul la televizor. Luptă sălbatică. Mai ales noi, ceea ce l-a făcut pe un jucător francez să exclame după meci că am jucat ca... *a la guerre!*... Pai, era și cazul! Tară mică - odată avurăm și noi ocazia...

Imediat după meci, vad tot la TV *Odiseea somonilor*, un documentar de Cousteau.

Somonii se zbat mii de kilometri să-și depună icrele undeva în lacul Frazier din nordul Alaskai. *Eseu fantastic...*

Tot timpul, urmărind documentarul, am în fața ochilor rugbiștii români căznindu-se, cu mari eforturi, să depună balonul tîguat pe linia de fund a francezilor, să înscrie eseul.

O zbatere la fel de dramatică și de pasionantă ca a somonilor jupuiți, schimonosiți, jigăriți, desfigurați de marșul lor îndărătnic de a ajunge la sursă, să-și facă datoria lor biologică, iar specia s-o ia din nou de la capăt.

Pentru urșii, vulpile care așteaptă pe malurile lacului Frazier, este o joacă să prindă pești istoviți, hămesiți, și pe care îi iau în gheare cu ușurință.

Elanul plin de abnegație al rugbiștilor noștri, bătîndu-se într-adevăr *ca la război*, să ajungă la linia de țintă adversă. Elanul biologic al somonilor... Somonii cu boturile scheletice pline de o mîzgă neputincioasă, agonizînd după ce și-au depus lapții... icrele... și care mor... cad la fund devenind hrană pentru viitoare generații... Bărbatul-pește imputinat care se întoarce pe canalul îngust căutîndu-și femela... Vînatorea frenetică de somoni a urșilor grizli...

Din ei se face cel mai bun *îngrășământ chimic*. Fraza aceasta, subliniată, a fost cenzurată de răposatul V.N., slujbaş superior al partidului, pus la cenzură. Deunăzi, în aprilie a.c., i-am văzut mormîntul la Belu, din întîmplare... În loc să mă reculeg ca în memoria oricărui confrate, mie îmi tîșnește brusc în cap fraza cenzurată, prin care terminam un reportaj, pe vremuri. Țin minte că V.N., cenzurîndu-mi fraza, mă privise zămbind, cu blîndețe, cu o duioșie, inexplicabilă. N-am zis nimic. N-am protestat, doar m-am gîndit că va veni un timp cînd voi pune la loc fraza, cînd ea își va relua locul. Ceea ce, după atâtea decenii, se întîmplă în acest moment.

Tot eu, însă, mă gîndeam pe atunci ce-l făcuse să mă pună să renunț la fraza aceea, fără a-mi da vreo lămurire. Ulterior, cred că pricepusem, întorcînd pe-o parte și pe alta fraza cenzurată.

Așadar, la mormîntul acestui poet atît de cultivat, dar care avu nenorocul să primească funcția detestabilă de cenzor, altceva nu găsise... vreo amintire, vreun vers de-al lui, vreo replică memorabilă; ei, bine, nu găsise altceva decît fraza tăiată, ștearsă, cu privire la teribila aventură chimică a materiei vii, supusă transformărilor pămîntești; așadar, între cer și pămînt, o

înșiruire de cuvinte, fraza interzisă și anume *că somonii, murind, se prefac în cel mai bun îngrășământ chimic...* Și nici măcar nu era un neadevăr, o contradicție politică... Atîta doar, o delicatețe complet deplasată: să nu afle cumva cititorul că materia se poate prefăce în asemenea hal, niște somoni atît de vii și de puternici, preschimbîndu-se într-un praf chimic... Faptul că ar fi putut fi o zicere sadică, un sadism ce nu i-ar fi fost îngăduit, cel mult, decît lui Curzio Malaparte, profanatorul de lucruri sfinte, luarea în deșert a ceva sacru ca rămășițele somonilor. Unele lucruri fiind neinteligibile, tentația noastră de oameni normali este să innobilăm gîndurile ascunse ale celor ce ni se împotrivesc...

La cei mai drastici și mai puri intelectuali din epocă, observasem mai demult o anume tandrețe sumbră, o duioșie prefăcută, în contul unui ideal uman abstract. Ceva ca apucăturile unor domnișoare de pension citind numai aventuri nobile și curate din nemuritoare Bibliotecă roz, cititoare speriate și fidele ale unei existențe în care turpitudinile, mizeriile, nerușinările materiei în plină evoluție, nu erau vrednice de arătat tineretului studios precum și oamenilor de treabă. Din contră, cu ajutorul cenzurii, am fi cunoscut doar partea în care materia ar fi avut doar calități decente, în ciuda dialecticii ei infernale. Astfel, orbește, pe pipăite, legați la ochi, cu miasmele vieții strict analizate, am fi intrat cu toții grămada, murmurînd preceptele societății perfecte, raiul lor, raiul reconștit...

*
* *

Oamenii fără trecut, tinerii așadar, aruncîndu-și umbrele numai înainte, în viitor, în *trecutul invers, trecutul pe dos...* Soarele luminîndu-le trupurile, proiectate în mod ideal într-un viitor, netraît încă. Totul sub formă de umbră. De niște umbre gata făcute, non-existente, neimplinite, în stare pur abstractă...

Eros și Politica văzute de L.B. și de P.G. Primul, venal, moale, stricat, aprig la câștig, un demon al simțurilor... Al doilea: schiop, veșnic asudat, excelent dialectician și care ar fi un "demon ideologic" excepțional.

Aceste două forțe îl vor lua rînd pe rînd în primire pe chinul autor... care autor, în lipsă de altceva, găsește și el o maximă, are și el o maximă personală, nemaiîntîlnită - *Nimic nu durează mai puțin decît ceea ce continuă...*

K. despre valori. Dacă valorile ca-valerești vor mai reveni vreodată. K. dă din cap și mă asigură: "Nu, în locul lor nu vor mai rămîne decît flori și păsări".

Precum și acest adagiu: "Prea puțin noroc pentru atîți amatori!"

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

TEAȚRUL NAȚIONAL din Cluj a deschis stagiunea. Nu oricum, ci cu un eveniment mai special. În primul rând pentru că textul nu este o piesă propriu-zisă. Este vorba despre un eseu de George Banu, *Uitarea/L'oubli*, un text superb, pandant cumva cu memoria teatrului sau teatrul memoriei. "Zidurile memoriei nu rezistă decât prinse în articulațiile memoriei", spune Banu. "Brusc, n-am mai vrut să acumulez și am simțit nevoia să uit. Prin urmare, cel care a hotărât să ajungă la uitare sint eu - eram convinși de asta, și nu eram deloc înspăimântați, iar uitarea nu lua sensul unui naufragiu, ci mai degrabă al unui început de înțelepciune. Uita, spre a te salva!", se îndeamnă și ne sugerează George Banu. Spectacolul de la Cluj realizat de Mihai Măniuțiu este, într-un fel, o încercare de a prinde o voce, un personaj, o personalitate extraordinară ca a lui George Banu care a iubit și iubește teatrul în tot ce are el mai seducător, mai valoros, mai provocator. George Banu este un spectator avizat și împătimit de ce se întâmplă pe scenă, este aproape întotdeauna de mări creatori ai lumii și le privește, le studiază evoluția, se vîră în adîncimile operei lor, în cotloanele sufletului și în zonele pline de lumină ale minții. *Uitarea* este, în fond, o reverență pe care un regizor o face în fața unui om de teatru care a uitat de sine vrăjit fiind definitiv de aceasta artă. Montarea se bazează pe dans, pe un gen non-verbal, pe energia unui balerin pe care l-am văzut și în *Ioana D'Arc*. *Pagini de dosar*: Sylvain Groud (colaborator al lui Gigi Căciuleanu și, din 1992, angajat al Baletului Preljocaj). Expresii-

vitătea și mai ales energia formidabilă a lui Sylvain Groud încarcă spectacolul, poate mai des în partea a doua. Spectatorii sînt invitați să ia loc pe scenă, pe niște gradene special amenajate. În fața lor, patru mirese cu voalul pe față. Nu le putem vedea chipul. Și nici ele nu pot privi în jur. O metaforă vizualizată foarte frumos: candoarea, inocența tinereții obturate de regimul totalitar. Încercînd să scape, se lovesc violent de *cortina de fier*, obstacolul-simbol, granița dintre comunism și democrație. În cele din urmă, eliberarea este posibilă. Cortina se ridică ușor, ușor, lăsînd să se vadă o imagine emblematică pentru spectacol, pentru lumea teatrului, liberă și fascinantă, amănunțită, de care s-a bucurat George Banu: o sală de teatru, frumoasă și elegantă ca cea de la Cluj, plină cu mirese-spectatori, un alb ireal care invadează pînă la refuz întregul spațiu. O imagine în oglindă: noi cu toții sîntem acei spectatori inocenți, puri, eliberați de prejudecăți, gata de a porni pe calea aventurii teatrului. Naratorul-autor interpretat de Cornel Raileanu - este instalat acolo, printre acești spectatori, la o masă de lucru. Uneori, frazele sparg dansul și cad profund în suflet, cerînd meditație, auto-analiză: "Omul care a plecat în căutarea țărîmului uitării se întoarce spre a căuta sprijin în țara memoriei. Cuplu mereu reversibil, cele două stau veșnic înlanțuite. Cine se gîndește să uite își amintește." *Uitarea*, un spectacol-eseu gîndit și realizat de Mihai Măniuțiu și tinăra scenografa Iuliana Vilsan, un spectacol cu și despre un protagonist al lumii teatrale: George Banu. Un spectacol care pleacă și revine la ideea de cuplu: memorie - uitare, eu -

alter ego, regizor - actor, creator - spectator, sublim - suferință, realitate - ficțiune, exuberanță - cădere, colectivitate - singurătate. Conflict, tensiune, armonie leagă corpurile celor doi balerini, Sylvain Groud și Vava Ștefănescu în acea zbatere continuă a individului cu el însuși, cu celălalt, cu lumea. Efortul materializat în transpirația protagoniștilor lasă urme pe covorul scenei. Urme palpabile, concrete, dar efemere ca și teatrul. Durează un moment, apoi se string și dispar. Ce urmează? Uitarea. În valuri. Ca cele ale mării care vin și pleacă regulat și șterg pașii sau desenele de pe nisip, lăsînd mereu locul curat pentru alte și alte treceri, măturii, creații. Ca în teatru. Ca în viață. "Cineva bate la ușă și, din spatele ei, se aude o voce de copil: - Ce faci? - Uit de mine, răspunde bătrînul" (*Ma intunek/ Je m'ennuie*, Eminescu. Ce cuvînt minunat, de secol IX, pentru acest mî înnoptez). Spectacolul lui Mihai Măniuțiu are ceva special, un soi de intimitate bine relevată și bine pazită, totodată, multe mesaje codate pe care doar unii receptori le pot descifra, un mister teatral, dar și unul al prieteniei ca valoare fundamentală a existenței. *Uitarea* este un fel de manifest-dedicație al unei idei - *ne-uitarea*, - și al unui personaj - *George Banu*. Atmosfera de taină și complicitate, de forță și vulnerabilitate, de delicatețe, erotism și senzualitate care există în felețele dintre personajele de pe scenă, dar și în cele din viață este susținută nu doar prin mișcarea și dansul corpurilor, ci și prin gîndul tinerei scenografe Iuliana Vilsan care face acum un pas important pe acest drum.

"A uitat de tine însuși: ai de ales între

Sylvain Groud și Vava Ștefănescu în *Uitarea/L'oubli* de George Banu. Regia: Mihai Măniuțiu. Scenografia: Iuliana Vilsan. Teatrul Național din Cluj.

revoltă și abandon. Dar de fapt în nici unul din cazuri nu mai ești tu însuși, căci o dată ți-ai «ieșit din fire», iar alta dată ești prizonierul cătușelor tale. Să uiți de tine înseamnă, în fond, a nu te mai recunoaște pe tine însuși. A fi altcineva sau... nimeni." Oricum, există libertatea opțiunii. Meditați la ea căci asta ne propune Mihai Măniuțiu folosindu-se în sensul cel mai nobil de *memoria* unei experiențe extraordinare: cea a lui George Banu.

Și în memoria mea toată povestea asta se va fixa de un ax major: *prietenia*. Este centrul lumii mele, este dimensiunea care nu mă lasă să mă-nțunec. *Uitarea* este, la urma urmelor, zgomotul Someșului agitat, la Cluj, într-o după-amiază mîngîiată de soarele blind de dinaintea crepusculului.

CINEMA

CÎND, în urmă cu cinci ani, traversam pentru prima dată Atlanticul și pășeam în Canada intitulîndu-mi aventura "călătorie în secolul XXI", nu-mi imaginam că pe același meridian voi avea parte și de o "călătorie în ireal"...

În dimineața celei de a șasea zi a festivalului, mă grăbisem să nu ratez Leul de aur venețian care rezona perfect cu alte citeva subiecte similare, localizate în diverse colțuri ale lumii. Deja mi se profilase *intimitatea* ca punct nevralgic și laitmotiv al selecției canadiene, această manifestare obișnuind că recapituleze palmaresul competițiilor de peste ă, dar și să anticipeze sezonul următor prin avanpremiere de rasunet. Pînă să mă hotărâsc dacă să continui cu *Filmul de duzină/ Quickie* realizat de siberianul Serghei Bodrov în Germania, dar relatînd despre mafia rusească din Santa Monica, sau să optez pentru Bodrov fiul și istoria a două *Surozi* despărțite de soartă, mi-am acordat un moment de respiro să-mi clătesc ochii cu furnicarul de senin Babilon, în care toate etniile pămîntului conviețuiesc pașnic, locuind și muncind, după preferințe și capacități, în blocuri recent construite sau în cochete reședințe tip New England, care alternează cu giganți de sticlă și oțel, ce conservă - undeva la etajele superioare - cite un element de stucatură, un antic fronton - ca o prețioasă relicvă a altor vremi, a altor țărîmuri. Ieșind în stradă, am constatat că la intersecții se activaseră imense ecrane care repetau știrea și imaginile preluate de toate televiziunile lumii: America atacată!

După "revoluția în direct", terorism în direct...

Am avut senzația stranie că incredibilul monitor ficțional a luat-o razna și Orson Welles s-a întors să-și repete farsa

cu mijloacele sofisticate de azi, cînd este posibil pînă și un război computerizat. Sentimentul că nimic nu-i adevărat și că asist la un exercițiu de simulare m-a părăsit cînd am revenit la sediul festivalului unde directorul Piers Handling și directoarea managerială Michèle Maheux convocaseră o conferință fulger pentru a-și exprima stupefacția, solidaritatea, compasiunea.

Renumit pentru entuziasmul extraordinar prin care de un sfert de veac celebrează arta a 7-a, *Festivalul Internațional de Film de la Toronto* a hotărît să păstreze un lung moment de reculegere - în ziua de 11 septembrie proiecțiile au fost sistate - și să îmbrace haine de doliu. S-au anulat festivitățile și agapele, s-au reprogramat filmele și conferințele de presă. S-au asigurat condiții de cazare și sprijin tuturor celor afectați direct. Totul prin eforturile conjugate ale personalului permanent, dar și ale voluntarilor ce contribuie la impecabila desfășurare.

Timp de citeva ore n-am putut să mă desprind de hipnoticul televizor din camera de hotel, care furniza alte și alte amănunte de la locul tragediei. Ca într-o antologie a filmelor-catastrofă, de la *Infemul din zgîrie nori* și pînă la cel nelanșat încă. Amalgamul flash-back - flash-forward obligîndu-mă să mă gîndesc *altfel* la responsabilitatea cineasților în general și a celor specializați în acest gen îndeosebi. Nu e prima oară cînd m-am întrebat dacă se urmărește anume ca sensibilitatea spectatorului să fie calită/tocită în obscuritatea sălii de cinema sau în singurătatea propriului apartament: un soi de vaccin administrat prin intermediul artei a 7-a pentru a se obține *imunitatea la realitate*. Pentru orice eventualitate! Dacă e bine, dacă e rău - cine poate decide, decît individul însuși aflat

Festival în doliu

în viltioarea vieții pe care azi o înfruntă avînd - fără îndoială - ca experiență genetică însăși istoria filmului de doar un veac, dar cu un impact formidabil în conștiințe. Un impact comparabil cu cel al spectacolelor în aer liber din amfiteatrele anticilor provocatori de *catharsis* ori, la extrema cealaltă, cu adunările de *exorcizare* ale evului mediu închizitori-al. Fără doar și poate, autorii atrocilor atentate de maximă spectaculozitate s-au inspirat atît din scenariile marelui ecran, cît și din practicile micului ecran, livrînd satului planetar un mesaj care s-ar putea să nu fi fost decodat integral...

Cu această spaimă-n suflet, m-am hotărît să mă rup de CNN și televiziunea locală și să merg la iarbă verde, urmînd indemnul posterului festivalului. M-am refugiat într-o zonă patriarhală din inima metropolei canadiene, cartierul Queen, deopotrivă campus universitar și parc municipal, cu pajiști populate de jucăușe veverițe. În după-amiază zilei de 11 septembrie 2001, peisajul era neschimbat, doar că scaldat de o muzică liturgică propulsată în surdina de stația de amplificare a unei biserici din preajmă. Slava Domnului, Normalitatea exista!

A doua zi, la reluarea festivalului, parcă toată suflarea cinefilă se adunase - culmea - nu într-una din sălile imense ale Cineplexului Odeon, ci într-una minusculă, cam cît fostul Cinema Doina din București, să vadă *Elogiul dragostei* de promotorul *noului val*, cărui Cinema Ontario i-a consacrat în această toamnă retrospectiva "Godard for Ever", reînterindu-i maxima platoniciană potrivit căreia "Cinematograful nu este o reflecție a realității, ci realitatea acestei meditații". Acest film al celui ce a inițiat și anticipat mai toate inovațiile și teme în cinematografia contemporană - asemeni altor maeștri ai modernității

Schönberg, Joyce, Picasso, Brecht - a avut darul, la acea oră de criză, să capteze atenția unanimă. În felul atît de personal al lui Godard, uzînd de erudiție și sarcasm, vorbind ca-ntotdeauna despre *detașare* și *alienare*, despre *relativizarea* așa-ziselor adevăruri absolute. O nobilă invitație la rațiune și toleranță. Necesar acum mai mult ca oricînd. O hazardată ripostă în forță ca și un nou cod Hays cu restricții absurde ar însemna să se cadă în chiar capcana fetișismului fundamentalist. În film, ca în orice domeniu al creativității, dimensiunea filosofică trebuie să inducă și valoarea morală ce se cere reinstaurată. Important este ca cinematograful să nu devină un simplu joc electronic prin care să se pună semnul egalității între *contrafacere* și *autenticitate*.

Într-o conferință de presă, Richard Harris a susținut o incitantă pledoarie ad hoc pentru libertățile bine temperate ale artei a 7-a, care nu se poate afirma că educă (vezi - de exemplu - apologia eroului-gangster), dar care are menirea de a asigura defulările vitale pentru o societate care încă nu și-a descoperit alte mijloace eficiente de asanare a viciilor ascunse și a maladiilor cronicizate. De unde discernămintul obligatoriu pentru a cerna kilometrii infiniți de peliculă...

Irina Coroiu

Ansambluri legendare

PRECEDETE de legenda pe care o reprezintă pentru orice iubitor de muzică, Opera de Stat din Viena, Filarmonica vieneză au oferit publicului, care umplea Sala Palatului până la refuz, un regal care va rămâne desigur gravat în memoria fiecăruia. Cu patru decenii în urmă, Filarmonica vieneză ne încântase, pe aceeași scenă, sub bagheta lui Karajan cu puritatea și transcendența unor simfonii de Mozart, Schubert. Astăzi, este alt public, suntem cu toții alții, și ei și noi, dar am vibrat cu aceeași intensitate sub conducerea incandescentă a lui Seiji Ozawa.

Îngemanată cu Opera de Stat din Viena, în a cărei fosă poate fi auzită seara de seară, orchestra și-a etalat în fața noastră cele două fațete ale activității sale, opera și concertul simfonic. Chiar Directorul General al celebrului Teatru vienez, timișoreanul Ioan Holender a ținut să prefateze prima seară cu câteva cuvinte, subliniind cu eleganță că prezența în România a ansamblului Operei de Stat din Viena îl onorează, fiind doar o "infima răsplata" pentru contribuția artiștilor români la viața muzicală a Vienei, de la Traian Grozăvescu până în zilele noastre.

Începutul l-a făcut "Salomeea". Pe scenă o orchestră enormă, un grup de soliști și dirijorul – un vrăjitor. O muzică de o densitate copleșitoare explorează și amplifică, pentru a obține maximum de tensiune, tot ceea ce limbajul post-wagnerian putea purta în el ca exces. Armonist somptuos și orchestrator virtuos, Richard Strauss a creat o ima-

gistică sonoră aproape vizuală în plasticitatea ei, amalgamând în tabloul sonor senzualitate brută sau sublimată tristanesc, colorit oriental, atmosfera arhaică, accente de un expresionism tenebros spunându-le într-o corelație strânsă cu textul lui Oscar Wilde. În centrul operei este Salomeea – eroina de o feminitate dogoritoare, orgolioasă, condusă de o pasiune morbidă și de dorințe neînfrânate – inocentă și perversă, fragilă și aspră, în jurul căreia roiesc celelalte personaje. Acestei eroine contradictorii i-a dat viață cu o forță halucinantă și o frumusețe sonoră excepțională soprana Eliane Coelho (cunoscută deja publicului nostru din opera verdiană "Simon Boccanegra" dintr-un concert al Orchestrei Naționale Radio la sfârșitul stagiunii trecute). O voce splendidă cu resurse ce păreau inepuizabile s-a mlădiat pe cele mai fine nuanțe făcând, prin intensitatea expresiei, inutilă orice adăugare scenică (decor, costume etc.) Totul, trăiri, sentimente, acțiune s-a concentrat în voce.

Asemenea ei și tenorului Michael Roiden a fost un Herodes de un relief psihologic izbitor, care nu mai avea nevoie de alte adjuvante pe lângă cântul său incisiv, foarte colorat, condus cu o extremă precizie. Descoperind subtilitățile fiecărui sunet din partitură, el a creionat un rege arogant, insinuant pe alocuri și bântuit de spaime. Acești doi artiști au fost pilonii principali pe care s-a sprijinit întreg edificiul, celelalte două personaje necesare geometriei interioare a textului neavând aceeași pregnanță; Johanaan cântat de ba-

ritonul Peter Weber cu o voce mată nu a avut forța de persuasiune presupusă personajului, iar Herodiada în lectura mezzosopranei Nelly Boschkova a fost, în vehemența ei, cam monocromă și stridentă. Foarte bune au fost rolurile episodice: tenorul Torsten Kerl (Naraboth) și Michelle Breed (pajul) – personaje venite parca dintr-o lume mai curată cu voci limpezi – ca și grupul de bărbați (printre care tenorul Cosmin Ifrim) extrem de muzicali în intervențiile lor. Nu mă voi opri aici asupra torentelor de sunete ale orchestrei dezlănțuite într-o splendoare deoarece în seara următoare sub bagheta lui Seiji Ozawa ea ne-a oferit alt fel de bucurie estetică. În Mozart, Simfonia nr. 41 în do major, "Jupiter", orchestra – mai mare decât ar fi acceptat puriștii – a slujit cu delicatețe – detalierii fiecărei meandre dantelate grefate pe soliditatea structurii (Beethoven nu era departe). Doritorii de un Mozart mai bântuit de neliniști nu au fost poate pe deplin satisfăcuți de energia calmă ce se degaja, dar perfecțiunea formei, grația rostirii nu pot fi uitate.

În Simfonia a II-a de Brahms, dirijorul a evitat solemnitatea care îngreunează discursul, impunând liniilor o motricitate irezistibilă. Chiar și acordurile fastuoase ale Allegro-ului final au avut fluentă ca și marile suprafețe ale primei părți; nimic nu a oprit continuitatea simfonică fără fisură spre punctele de echilibru. Iar mișcările intermediare – poeme interiorizate de o infinită gingașie, când melancolice, când jucăuse, au avut lumina blândă a unui soare toamnă.

În fine, Rapsodia I de Enescu a ridicat tonusul publicului până la delir: o versiune de o vitalitate ritmică frenetică, plină de culoare și fantezie, cu crescendo-uri fulminante și contraste fulgerătoare; implicat total în muzică, vibrând din călăie până în creștet, Ozawa a condus cu un elan formidabil muzica pe care a înțeles-o în toată fibra ei.

Trăind fiecare sunet cu o intensitate care nu-i perturbă precizia legendară, Ozawa trece cu aceeași putere de convingere cvasi-magică de la încrâncenarea sumbră a lui Strauss la veseliea *bon enfant* a Rapsodiei. Cât despre orchestra vieneză, niciunde nu am auzit corzi care să posede o asemenea virtuozitate individuală și colectivă, nici o sonoritate mai moale, mai mătăsoasă. Nu știu ce să admir mai mult la suflători – sensibilitatea frazării la lemne, aura poetică și mai ales puritatea intonației cornilor (zonă problematică în mai toate orchestrele) sau strălucirea solară a almurilor. De obicei, cu o ureche puțin exersată surprinzi, mai mult sau mai puțin limpede, timbrele implicate în actul sonor, dar aici nu mai ai de a face cu o suprapunere de culori instrumentale diferite, ci cu un mediu sonor atât de perfect omogenizat încât nu mai știu – și nici nu mai dorești să afli, căci în fața frumuseții absolute acuitatea analitică amuțește – care sunt elementele topite în acest sunet global perfect. Da, probabil că este cea mai bună orchestră din lumea, iar Ozawa a făcut din prezența ei în Festival o prezență magică.

Elena Zottoviceanu

La sfârșit, Scala

PENTRU cine trăiește, cu credință, ficțiunea Operă, Teatrul Scala din Milano este un paradis imaginar. Accesul mijlocit la "minunile" spectacolelor de la Scala a devenit, în ultimii ani, o realitate posibilă și pentru lumea mică a românilor pasional atașați de întrecerea vocilor redutabile, de ambientul muzical creat de o orchestră care asta știe să facă cel mai bine, de o deschidere a spațiilor lirice unde intră coruri exaltând și ele, cântul. Nu la urma urmelor, acolo șefii de orchestră sunt exemplari: plural care începe să se retragă în fața celui "divo assoluto" numit Riccardo Muti. Mijlocire înseamnă discul și caseta video. Chiar premiere transmise de televiziuni la care avem acces ("Muzzik"). Când mitul Scala ajunge și la București, "pe viu" (live), intensul consum al modelelor amintite sau pur și simplu zvonul cultural care a atins de mult chiar și ostilități manifeste (genul operă, insuportabil!) mii de oameni se instalează în dispoziția de a contempla fenomenul. Excepțional; așa și este. Numai că Teatrul Scala nu a scăpat, de-a lungul timpului de toate mizeriile interne care bântuie orice casă de operă, mare sau mică. Verdi însuși a interzis, *timp de 25 de ani*, reprezentarea în premieră a operelor sale la Scala. Derapaje au fost și acum. Aproximările anterioare despre o producție muzicală ar trebui să fie maleabile: un auditor, cu ceva experiență, poate să mute prompt recepția pe postul de emisie al unei perorații altfel nuanțate decât cele știute.

Judecată la vremea primelor audiții în Italia "Messa da Requiem" (1874: biserica San Marco din Milano, cu 120 de cântăreți, 100 de instrumentiști, și peste 3 zile la Scala, tot sub conducerea lui Verdi; de 7 ori la Paris, de 4 ori la Viena, în fine la Londra...) "Recviemul" devenea o sărbătoare a maestrului, dar și subiectul unor reproșuri vehemente exprimate de... "specialiști". Este teatral, este lipsit de fior sacru, este un "corupător atotputernic" al gustului italian. Ce a vrut Verdi? La un an de la moartea poetului Alessandro Manzoni, el răspundea discursurilor oficiale pe care le aruncase în dizgrație cu o singură propoziție "Multe cuvinte, puțină emoție". Sigur că "Recviemul" însumează experiența celor 25 de opere scrise de Verdi până atunci. Teatralitatea este immanentă. Versiunea de acum a Scalei și a lui Muti se duce însă spre fiorul inițial: multă emoție. Dacă teatralitatea stă și în emulația patetică a celor patru voci solo (adevărata

caractere), nici tulburătoarea reculegere nu răsare numai din minunile corului și ale orchestrei. Pe acestea din urmă le-am primit ca pe o altfel de ofrandă adusă lui Verdi, acum în anul centenarului verdian. Soliștii pe care Riccardo Muti i-a ales au clătinat etaloanele Scalei. Biografiile lor în "top" excepțional. Pentru cântăreți însă anii de uzură sunt o realitate implacabilă. Giovanna Lukacs, pare mai tânără: este o bună soprană, provenită din... "il paese di Est", pe unde se duce acum acest "tourné" pe jumătate cadou al Scalei. Rămâne într-o corectitudine moderată. Luciana D'Intino va fi avut un glas de aur: acum obosit, cu bătaie în tot ce cântă în înalt. Încă impresionant în negrul grav. Tenorul Dennis O'Neill se aude slab: o voce fragilă. Nu-și joacă tinerețea cu vopsele așa că părul lui alb se vede mai bine decât se aude admirabila lui ținută de artă adecvată aici (cu deosebire în "Hostias", un solo unde mari tenori vociferează ca în "Othello"). Iar basul Roberto Scanduzzi are o exprimare monotonă. Verdi l-a lăsat să rostească pentru un efect cutremurător "mors stupebit", "Confutatis maledictis"... Cu această echipă Muti reușește să comunice semnalul dorit (așa l-am perceput!): chiar "Recviem", reculegere, smerenie. Tragedia sfârșitului unui om (a fiecăruia) se retrage în intimitate. Este un alt efect, nu un defect. Sigur că spaima clamată în "Dies Irae" a fost - spectacular - evocare a Judecății de Apoi. Corul și orchestra Scalei sint făcute și pentru marile tablouri vocal-simfonice. Foarte des însă broderiile orchestrale, motive și reflexe ale cuvântului din Textul sacru sună mai artistic decât ceea ce ele acompaniază sau leagă în construcția generală. "Sound"-ul orchestrei de la Scala este cel mai pur melodios; violinele au rafinamente de foșnet mătăsoș. Topirile interactive de sunete (ce instrumente vor fi având!) duc în anonimat pe cine cântă: se aude cum se cântă. Corul pregătit de Roberto Gabbiani este desăvârșit. Niciodată acest "Recviem" de Verdi nu mi-a fost mai aproape de eterna comparare, riscată, cu "Recviemul" de Mozart (fuga din "Sanctus", cântată de cor ca și alte episoade cu grație ușoară); niciodată nu mi-a fost mai departe când a sunat, așa cum a sunat, ca un duo indiferent "Lacrymosa".

Deși multe autorități în materie (!) au fost aruncate într-o stare de perplexitate nu cred că Riccardo Muti s-a pierdut pe sine... într-o seară la București. Confirmarea

că ascultam un foarte mare (n-am alt cuvânt) șef de orchestră specializat în arta lirică și-a reluat pledoaria în seara următoare. Nu s-a cântat poemul simfonic "Vox Maris" de George Enescu, așa cum prevedea un contract semnat din timp. Scala venea dintr-un lung turneu american și se ducea până la Moscova (la Balșoi, cu aceeași echipă de soliști?). Îmi permit să cred că bravi instrumentiști, învățați cu singularizarea melodicului au cercetat în contrarietate portativele pe care Enescu a fixat una din cele mai complicate și extraordinare lucrări de plin secol XX. Dar, cu timp îndelungat de lucru - impulsat de voința lui Riccardo Muti (!?) - muzicienii Scalei ar fi putut s-o cânte.

Programul al doilea a conținut muzici fără glorie: "Stabat Mater" și "Te deum" de Verdi (opere de adâncă bătrânețe - 1893, 1898) și "Stabat Mater" de Rossini. Aici, un cvartet de solo-uri a ridicat moralul prăbușit al fanilor Scalei. Voci tinere, pătrunzătoare, decisiv elocvente: Mariella Devia, Sonia Gavassi, Juan Diego Florez, Erwin Schrott (bas cu un timbru excepțional). Pentru italieni și aceste compoziții sunt un patrimoniu național pe care îl onorează cu arta lor complexă: diseminare a unui stil de cânt frumos - bel canto - cultivat de Orchestra și Corul Scalei.

Ada Brumar

P.S.: În noaptea aceea, după trei săptămâni de Festival a venit la mine acasă, fără violoncel sau baghetă, Mstislav Rostropovici. Mi-a reparat o lampă. Sper că a fost un vis.

Boldini, Giuseppe Verdi, Muzeul de Artă Modernă din Roma

REAȚIILE UNOR

BIROURILE redacției mele se află la etajul al 21-lea din cele 31 cîte numără clădirea ce adăpostește vreo 1200 de salariați și circa 30 de redacții în limbi străine. *Deutsche Welle* trece drept un mic turn Babel la Köln, dar în raport cu bătrînii săi frați americani sau cu cei foarte tineri de la Frankfurt pe Main ori Berlin, acest zgîrie nori colonez, considerat la vremea lui un "contrapunct" la istoricul Dom, rămîne un pitic.

Mă aflu așadar într-unul din birourile de la amintitul etaj. Încerc să redactez sinteza parțială, incompletă, a unor reacții aflate încă în flux, declanșate de catastrofa de la 11 septembrie în conștiința unor intelectuali europeni și americani. Ma decid să mă rezum la textele aparute în marile ziare germane...

Emoția impregnează aproape toate textele semnate de intelectuali, publicate în ziarele pe care le-am consultat. Aceste texte se sustrag unei "globalizări a sentimentelor", cum desemna critic Umberto Eco felul în care au fost mediatizate, mai ales la radio și televiziune, secvențele "primului război al mileniului al III-lea". Reputatul profesor de semiotica declara în paginile unui ziar german că mass-media în loc să furnizeze lamuriri sau explicații, nu emit decît informații sumare care, asociate imaginilor, duc exact la nedorita globalizare a sentimentelor. Or, intervențiile unor oameni de litere și intelectuali în paginile presei scrise sunt, prin simplul act al scriiturii, și rod al unei forme specifice de reflecție.

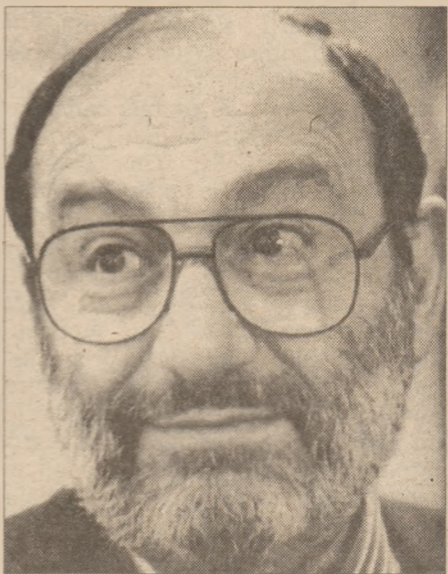
Se distinge, în corpus-ul de texte pe care le-am consultat, o anumită localizare a energiilor sufletești și mentale declanșate de evenimentele de la 11 septembrie, o anumită orientare a eforturilor analitice pe care autorii le-au depus pentru a înțelege și explica inimaginabilul. Această localizare se produce în spațiul, altminteri dificil de definit și de delimitat, cuprins între deznădejdea siderantă, consternarea mută în fața imaginilor unei realități care întrece codul ficțiunilor cinematografice și ale ficțiunilor de orice fel - și între refuzul rațional de a admite că apocalipsa imposibilă a devenit realitate. Sunt reacții în care linia de separație dintre sentimente și rațiune este tremurată, neclară, trasă cu intermitențe. Tocmai de aceea depozițiile "de martori" și "judecatori" în același timp, făcute de intelectuali, personaje pe care moartea utopiilor le-a cam alungat în ultimii ani de pe scena politică, sunt mai emoționante ca în alte dați (vezi războiul din Golf, apoi cel din Kosovo...), dar și mai polarizante...

Scriitorul britanic Ian Mc Ewan scria astfel că emoțiile își au propria lor istorie; după șoc, singurul strop de consolare era sentimentul comuniunii. "Faptul de a ne fi putut imagina, asistînd îngroziți la scenele apocaliptice, că am fi putut fi noi victimele, acesta a fost în acele clipe simbul nostru de omenie, chintesența compasiunii și germenul moralității."

"De mai mulți ani am privit la televizor tot felul de catastrofe" - scrie autoarea americană Erica Jong - "fără a fi priceput cu adevărat ce înseamnă o catastrofă. Acum, Vietnamul, Ruanda și Bosnia fac parte din ființa mea. Sinistrele ruine new-yorkeze sunt o parte din mine. Ele sunt pulberea propriului meu trup. Si în timp ce praful mi se scurge printre degete, știu că voi muri".

Aceste "depoziții" pot fi și catalizatorii unei reacții de sinteză a ceea ce s-a întîmplat și ceea ce s-a spus din dimineața zilei de 11 septembrie încoace.

Cîteva din aceste opinii pot deține unele virtuți terapeutice acum, cînd rănile sunt încă atît de sîngerînde iar trauma, atît de profundă. Unul dintre textele cele mai calde, mai vibrante și consolatoare în același timp pe care l-am putut citi la numai două zile după catastrofa de la New York și Washington este cel al scriitorului american Louis Begley. Autorul traiește la New York, este unul din cei mai prețuiți prozatori contemporani, tradus masiv în Germania. Evreu polonez, Begley împreună cu familia sa au luat calea pîrbeșiei spre România după invadarea Poloniei. În articolul publicat în "Frankfurter Allgemeine Zeitung", scriitorul evocă în doar cîteva fraze ororile războiului culminînd cu secvența bombardării Varșoviei, cînd nu mai știa cu precizie dacă bombe erau

Umberto Eco

aruncate de ruși sau de naziști. Intitulat *Spaima mea și cum New-Yorkul mi-a dat totuși curaj*, acest eseu conține un pasaj asupra căruia merită să ne oprim. Imaginea apocalipsei abatute asupra celor două clădiri-simbol de la New York îl împinge pe Begley să stabilească o corelație între catastrofele războiului și atentatul pus la cale cu perfecțiune și diabolic sînge rece: nici una din atrocități nu ar fi fost posibilă dacă făptașii nu ar fi nutrit credința într-o vinovăție colectivă, supraindividuală a victimelor... o vinovăție care, în ochii calailor, îi făcea pe cei agresati și uciși să treacă drept ne-oameni, suboameni... Begley își îndeamnă cititorul să se gîndească la Gulag, la kulacii omorîți prin înfometare cu milioanele de către bolșevici, la evreii asasinați în camerele de gaze ale lagarelor de exterminare, la bombe cu fosfor aruncate deasupra Dresdei doar fiindcă aceasta "Florența a Nordului" era o metropolă germană, la bombe atomice lansate deasupra orașelor Nagasaki și Hiroșima, pentru a anula necesitatea unei debarcări americane în insulele nipone deși capitularea Japoniei era iminentă, dar și ca răzbunare pentru Pearl Harbour; în lista acestui memento mai figurează și revoluția culturală din China și masacrul din Cambodgia... Lista ororilor rămîne deschisă. Louis Begley scrie că toate acestea nu ar fi fost posibile dacă răufactorii nu ar fi fost îndoctrinați să-i considere pe semenii pe care-iucid, indiferent dacă aceștia sunt în uniformă sau în civil, demni de ură, ne-oameni... Tîmîndu-se la auzul cuvintelor marțiale rostite de unii lideri politici americani că țara s-ar putea răzbuna orbește și brutal, pedepsind și grupuri de oameni nevinovați, Begley privește scenele de după

dezastru, admiră curajul, solidaritatea, coeziunea americanilor, încrederea lor în viitor. Aceste imagini îl fac pe scriitor să spere că riposta americană va fi chibzuită, diferențiată, dată la momentul oportun.

Scriitorul francez Tahar Ben Jelloun, originar din Maroc, își începe eseuul intitulat *Modernitatea pierdută* prin evocarea efectului pe care l-au avut asupra fetei sale imaginile de groază transmise *live* de la New York înspre toate colțurile lumii. Dualitatea bine/rau, des invocată, conținutul maniheist al unor declarații politice facute imediat după oribilul atentat nu duc la explicarea cauzelor terorismului: ideologia care-i face pe adepții fanatici să acționeze aidoma unor roboți se întemeiază și ea pe o brutala dihotomie dintre bine și rău. Ben Jelloun

Louis Begley

ca și André Glucksmann, care se referă la "fascismul verde" fără a incrimina credința islamică, insistă asupra separării religiei de politică în Islam, un divorț pe care oamenii politici din țările de confesiune musulmană nu au curajul să-l facă.

Amos Oz, scriitorul israelian laureat al Premiului Asociației Librarilor Germani din 1992, lansa în paginile ziarului "Suddeutsche Zeitung" un apel prin care atrăgea atenția celor cutremurați de atrocitatea atentat să nu-i condamne în bloc pe musulmani doar fiindcă atentatorii ar fi fost de această confesiune. Cei care și-au exprimat bucuria față de succesul atentatului - sunt o minoritate.

Trebuie să ne apărăm este mesajul lui Mario Vargas Llosa, lansat încă din titlul articolului pe care-l semnează. Reacția prozatorului care a candidat fără succes la președinția țării sale, Peru - este una eminamente politică. Llosa pomește de la aserțiunea că statele care încurajează sau se folosesc de terorism sunt la fel de răspunzătoare pentru crimele colective ca și liderii și responsabilii lor politici și prin urmare aceste țări trebuie să simtă pe propria piele represaliile din partea țărilor democratice. Numai că, în culturile în care libertatea nu face parte din bagajul de valori, nici la modul teoretic, nici la cel practic, majoritatea populației (care alcătuiește de fapt și majoritatea locuitorilor globului) continuă să fie supusă ordinilor unor tirani. Tiraniile lumii a treia sunt terenurile cele mai fertile terorismului - o hidră cu mii de capete pe care doar o campanie internațională concertată o poate distruge. Vargas Llosa nu omite însă să se refere și la antiamericanism, care nu este doar rezultatul ideologiei extremiste de stînga ori de dreapta, ci și

al unei înrădăcinate atitudini spirituale ce există și în anumite democrații occidentale.

Spre deosebire de Vargas Llosa, un profesor universitar american citat în paginile presei și prezent în mass-media, Simon Schama, întrevide originile "problemei" într-o incompletă și distorsionată istorie a emancipării, a raționalismului, curente aflate într-un permanent conflict cu teologiile autoritariste care fundamentează și doctrina teroristă pentru care libertatea, în formele pe care le cunoaște ea în Occident, trebuie anihilată. Gîndindu-se la ce ar însemna o excesivă ripostă militară dată actului terorist de la 11 septembrie, Simon Schama a ajuns la concluzia că cea mai bună răzbunare este viața însăși...

De pe poziții raționaliste dublate de

Mario Vargas Llosa

convingeri ateiste, José Saramago, scriitorul portughez laureat al Premiului Nobel pentru literatură, constată că tocmai în numele Divinității oamenii au săvîrșit și săvîrșesc cele mai cumplite orori. Pactul monstruos între religie și stat, făcut împotriva libertății și a celui mai elementar drept al omului, acela de a spune nu, de a fi eretic, de a avea o altă părere, este rezultatul unei interpretări cu totul perverse a Sfințelor Scripturi. O interpretare pe care doar terorismul o poate face. Saramago crede că niciodată religiile nu au reușit să-i apropie pe oameni, dar că ele au fost sursă unor nesfîrșite suferințe și violențe. Chiar dacă ideea nu poate fi îmbrățișată întru totul, ea nu este străină de o sugestie pe care o făcea reputatul profesor de teologie Hans Kung, autorul unui proiect de etică mondială: ar fi bine ca liderii spirituali să fie antrenați alături de oamenii politici în mediarea unor conflicte în care sunt incluse și convingeri religioase.

11 septembrie a deschis o rană adîncă în trupul umanității - scrie prozatorul chilian Ariel Dorfmann (una din dramele sale, *Fata și moartea*, ecranizată de Roman Polanski, s-a jucat și în România). Autorul latino-american reamintește că 11 septembrie are o conotație fatidică - ea fiind tot o zi de marți în care, în 1973, republica Chile și-a văzut înăbușită democrația printr-un puci militar. Ariel Dorfmann consideră că teroristii au intenționat să stigmatizeze și să izoleze Statele Unite ale Americii, deja atribuindu-le americanilor și civilizației occidentale, trasături "satanice". Or, chiar și adversarii sau victimele politiciii nord-americane de ieri și de azi resping atari demonizări. Solidaritatea largă față de America se datorează și unui filon is-

MARI SCRITORII

toric uitat: acela că locuitorii Lumii Noi au fugit tocmai din calea represaliilor, a dictaturilor, a catastrofelor, a foametei pe care le-au îndurat în bătrâna Europă sau în alte ținuturi ale lumii, de-a lungul a sute de ani. Și de aceea s-ar putea ca tocmai acum americanii să-și regăsească puterea de a inaugura un nou capitol al istoriei, nutriend și sentimentul compasiunii și înțelegerii față de cei oropsiți, dar și de intoleranța față de terorism.

Hans Magnus Enzensberger, care este între altele și autorul unei culegeri de eseuri intitulată *Războiul civil în supermarket*, semnează un amplu articol fondat pe ipoteza că aceste acte de terorism sunt indiciile unor forțe autodestructive alimentate de fanatism. Exemplele nu lipsesc: de la piloții kamikaze niponi la fanaticii lideri ai celui de-al

conform unor scenarii hollywoodiene, după aceea situația s-a schimbat. Sfârșitul filmului îl scriu americanii. Va fi un sfârșit imprevizibil încă. Autorul eseului susține ideea că însăși cultura se va schimba: filmele și cărțile vor fi altfel, noi ne vom pierde prejudecățile despre noi înșine și despre ceilalți, între care și aceea că nu avem dușmani, că avem voie să lăsăm America de capul ei, pentru a-și atrage asupra-și singura, ura lumii în care trăim.

Cîteva din punctele de vedere exprimate de criticul literar german, se regăsesc și în articolul prozatorului american Stewart O'Nan, laureat al mai multor premii literare, surprins de catastrofa de la 11 septembrie la un congres al scriitorilor, la Washington. Autorul regretă caracterul maniheist al unor judecăți și

aici, în Germania, se intitulează *Accesare: dispariția proprietății* efectuează o adevărată retrospectivă critică a politicii americane după încheierea războiului rece. Rifkin caută, ca și istoricul Paul Kennedy, noile strategii de care America are nevoie pentru a seca izvoarele urii pe care le stîrnește încă în anumite regiuni ale lumii. "Deși în momentul de față noi, americanii, nu avem dispoziția necesară pentru a ne ocupa de alte chestiuni vitale, este clar că, dacă nu vom regla mecanismele globalizării, la toate nivelele, inclusiv la cel cultural și identitar, numărul extremiștilor va spori. Marginalizarea și pauperizarea disperată duc spre deznădejde, pregătind astfel terenul pe care cresc extremismele..."

În împrejurări în care tonul cel mai potrivit al discursurilor pare a fi cel con-

blicat în presa germană de autorul *Sfârșitul istoriei* se intitulează *Sfârșitul în singurătate*. Fukuyama, care trăia cu familia sa în Statele Unite în timpul atacului japonez asupra bazei de la Pearl Harbor, își amintește că după aceea toți japonezii din America au fost internați în lagăre. Or, modificările care vor surveni după 11 septembrie, speră Fukuyama, nu se vor manifesta printr-o politică represivă, intolerant izolaționistă. Ceea ce nu spulberă eventualitatea ca toți musulmanii să fie priviți cu ochi răi de anumite persoane în anumite împrejurări. Totuși, consideră istoricul și politologul american, este posibil ca în urma atacului terorist Statele Unite să se transforme substanțial: să fie mai puțin preocupate doar de propriile lor probleme, mai dependente de ajutorul prietenilor, pentru a-și atinge noul proiect național: victoria împotriva terorismului. Și este posibil ca America să devină o țară "normală" care dispune atât de interese proprii cît și de vulnerabilități, renunțînd la iluzia că ar putea decide singură soarta lumii în care trăim cu toții.

S PAȚIUL nu-mi permite să trec în revistă toate opiniile și reflecțiile unor intelectuali despre terorism emise în presa scrisă din Germania, de la 11 septembrie încoace. Si nu m-am oprit nici asupra unei idei des întâlnite în articolele semnate mai ales de politologi, în care analiza a ceea ce va urma viza unele posibile dar nedorite modificări ale raportului dintre siguranță, securitate și libertate, așa cum fusese el definit de unul dintre întemeietorii Statelor Unite, Benjamin Franklin. Dar nu voi putea încheia această sinteză – succintă și desigur incompletă – fără a face măcar o foarte scurtă trimitere la un text al lui William Blake, scris în 1791 intitulat *America. O Profecție*. Redactat după Revoluția Franceză, poemul poartă, în mod tulburător, cîteva indicii prevestitoare a ceea ce avea să se întîmple la 11 septembrie 2001. Exegeza acestui fragment de poem în care apare chiar topografia atentatului: Boston – New York, Washington, Philadelphia, este publicată într-una din paginile de foileton ale cotidianului "Frankfurter Allgemeine Zeitung". Profecția lui Blake pare a se fi adeverit. Se va adeveri oare și antiutopia lui Orwell, în cazul în care primejdiile terorismului, dacă nu vor putea fi eliminate, vor conduce spre o societate asemănătoare celei din celebrul roman 1984...?

Închei reîntorcîndu-mă la o idee: s-a afirmat că atentatul de la 11 septembrie a fost o declarație de război făcută libertății. O lovitură dată libertății. Mi-a revenit în memorie, pe fundalul imaginii celor două turnuri fumegînde și apoi în prăbușire, un recent eseu al lui Andrei Plesu, publicat în cotidianul "Neue Zürcher Zeitung" cu puțină vreme înaintea fatidicelei date de 11 septembrie. În textul său – fiind la origine discursul inaugural rostit la festivalul muzical de la Lucerna –, filozoful român, ocupîndu-se de muzică, de rosturile îngerilor și de mersul trebuirilor lumii, afirma că darul cel mai de preț pe care Dumnezeu l-a făcut oamenilor este libertatea. Mi-am reamintit de el auzind voci care, în fața primejdiilor la care este expusă o societate deschisă și o lume liberă, invocau imperativele securității cu orice preț. Privățiunea de libertate înseamnă detenție, supraveghere totală. Închisorile rămîn, astfel, cele mai sigure locuri din lume...

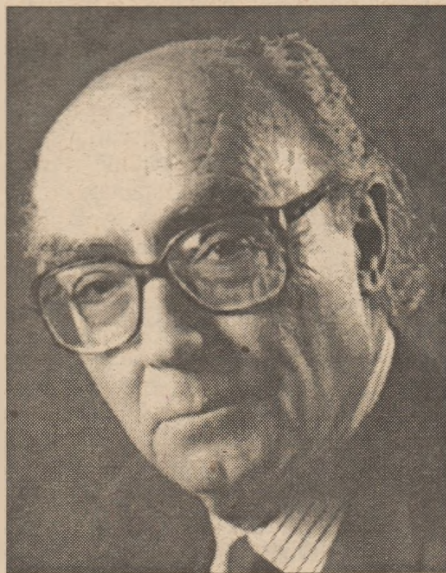
Rodica Binder
Deutsche Welle - Köln

Hans Magnus Enzensberger

Treilea Reich care s-au sinucis ori și-au dat foc după ce aruncaseră în dezastru Germania. Primii care vor avea de suferit de pe urma atentatului terorist de la 11 septembrie vor fi și cei care au crescut la sîn și adăpostit teroriștii. Scriitorul german consideră că terorismul constituie și o negare a modernității. Energiile destructive nu pot fi puse neapărat pe seama unor tradiții ancestrale. Conflictele din Balcani, din Orientul Apropiat, din Africa, Asia, America Latină, nu sunt reziduuri arhaice, ci reacții față de starea actuală a lumii. Această situație este valabilă și în cazul Islamului care – la fel ca iudaismul ultra-ortodox, nu a mai generat de mult idei productive. Forța sa rezidă pînă azi exclusiv într-o negare a modernității. Imanența terorii, din indiferent de direcție ar veni ea – scrie Enzensberger –, se manifestă nu doar prin comportamentul actorilor ci și prin alegerea mijloacelor. Este vorba prin urmare de o copie patologică a adversarului, copie care se infiltrează aidoma unui retrovirus, în sistem. Ideea că amenințarea vine dinafară este falsă. Amenințarea este atotprezentă, ca și camerele de luat-vederi, ca și telefonul, internetul sau satelitul de spionaj.

Într-un eseu de primă oră, criticul literar Frank Schirrmacher, redactor-șef al cotidianului "Frankfurter Allgemeine Zeitung", analizează atentatul din perspectiva unei "virtualizări a realului", dezvăluind și corelațiile existente între unele filme și programe video de simulare de zbor și scenariul pus la punct de atentatori. Ulterior, Schirrmacher scrie că dacă pînă la distrugerea celor două turnuri gemene ale World Trade Center, adică pînă în momentul în care atentatorii extremiști au avut inițiativa, totul s-a petrecut

José Saramago

declarații politice, modul simplificator de a explica motivele unui act de terorism precum acela la care i-a fost dat să asiste: "Uneori trebuie să ni se spună cine ne sunt dușmanii; uneori aceștia sunt persoane sau regimuri care ne-au fost prieteni. Dar, după încetarea războiului rece, situația pare a fi devenit mai puțin derutantă, fiindcă nu am mai fost nevoiți să sprijinim regimuri detestate de populație sau dictaturi în pragul prăbușirii, pentru a contracara extinderea sistemului sovietic..."

U NA din cele mai controversate reacții față de atentatul terorist comis împotriva Statelor Unite a avut-o Susan Sontag, reputată scriitoare și teoreticiană literară al cărei ultim roman intitulat *În America* a apărut anul trecut. Articolul ei a făcut vîlvă imediat după ce fusese publicat în presa germană, urmînd să apară și în "New Yorker" (Susan Sontag se afla în momentul atentatului în Germania la invitația Academiei Americane din Berlin). Dar cum în tradiția ilustrei publicații americane cenzura nu are ce căuta, eseul intitulat *Ucigașii nu au fost lași* a văzut lumina tiparului și dincolo de Ocean. Ca și Umberto Eco, dar cu mai multă intransigență și spirit critic, Susan Sontag dezaprobă felul în care a fost comentat în mass-media americană cumplitul eveniment. Iar între altele, repetarea formulei "America este puternică" i se pare autoarei a nu deține deloc o funcție consolatoare fiindcă nu puterea, nu forța este neapărat virtutea de care America are acum nevoie.

Jeremy Rifkin, unul din analiștii politici cei mai avizați ai fenomenului globalizării (ultimul său volum apărut

solator sau încurajator, rămîne remarcabilă și relevantă față de ceea ce înseamnă cu adevărat "libertatea de opinie" capacitatea unor autori americani de a pormi în căutarea cauzelor urii pe care America, țara care le promite tuturor fericirea și libertatea, o poate stîmni în unele regiuni ale lumii sau în sufletele unor semeni de-ai noștri. În această ordine de idei se distinge poziția intransigentă a scriitorului Gore Vidal, considerat copilul teribil al scenei intelectuale americane, un provocator mediatic și un adversar al guvernului. În suplimentul cultural lunar al revistei "Der Spiegel", autorul a 22 de romane și peste 200 de eseuri și scenarii, declară că America nu face decît să semene neliniști. Idee reluată în suplimentul literar al cotidianului "Die Welt", în care el acuză actualul guvern american și cele precedente că ar fi provocat ura în lume. Tot în suplimentul literar al ziarului german citat, Samuel P. Huntington este și el prezent cu eseul său din 1993 care a stat la baza mult discutatului *Clash of Civilizations*.

Majoritatea autorilor nu stabilesc însă neapărat corelații cu frecvent invocatul război al civilizațiilor, al culturilor, cu tezele și temele simplificate, care au invadat discursurile mediatice despre acel 11 septembrie – după care "lumea va fi cu totul alta decît pînă atunci"... Paul Auster, autorul *Trilogiei Americane*, respinge ideea unei riposte militare imediate, dar și a stigmatizărilor de tot felul care ar putea să prolifereze; el întrevide în ceea ce va urma "mai multă violență, mai mulți morți, mai multă durere, pentru toți".

Mai optimistă este perspectiva din care Francis Fukuyama percepe în șocul provocat șansa unei vindecări. Eseul pu-

Nina Berberova în anii exilului parizian

Centenar NINA BERBEROVA

Exilată în țara literaturii

că și istorie literară. Poate că toate acestea ar fi rămas necunoscute, dacă în 1985 editorul francez Hubert Nyssen nu i-ar fi publicat la Ed. Actes Sud traducerea romanului *Acompaniatoarea*, mizând pe excepționalul talent al "debutantei" de 84 de ani. De la Paris - cum se întâmplă - fama i s-a răspindit radial în lume, au fost scoase din sertare toate celelalte scrieri - anul și volumul, astfel încât, atunci când s-a stins din viață la Philadelphia în 1993, a fost regretată de întreaga comunitate literară internațională. Cărțile ei au fost editate și reeditate în multe limbi și au avut pretutindeni succes de librărie. La noi, pe lângă *Sublinierea îmi aparține*, au mai apărut sub semnătura Ninei Berberova, la Editura Humanitas, *Acompaniatoarea*, *Cartea fericii* - traducerea lui Petru Creția a avut două ediții, una în 1998 și alta anul acesta, când a fost publicată și *Învierea lui Mozart*. Se pare că, la aceeași editură, sînt în pregătire și alte titluri din bibliografia Ninei Berberova.

Francezii, care au "descoperit-o" primii, îi serbează în această toamnă centenarul, ocazie cu care i-au publicat, tot la Editura lui Nyssen, Actes Sud, traducerea primului ei roman, apărut în foileton în "Analele contemporane" în 1930, cu titlul *Cei din urmă și cei dinții*, iar presa literară îi consacră ample articole. "Le Figaro Littéraire" a alcătuit chiar un "dosar Nina Berberova", pe care îl voi rezuma în cele ce urmează. Pornind de la "cazul Berberova" responsabilul suplimentului "de cărți și dezbatere culturale", Jean-Marie Rouart ("de l'Académie Française") scrie în editorialul său: "e posibil ca operele a zeci de scriitori la fel de talentați ca și Nina Berberova să zacă prin sertare, undeva în Rusia sau prin locurile de exil. Căci Occidentul, complice politic al atitor crime din Uniunea Sovietică, a ramas orb și în fața crimelor intelectuale: sigur, să nu vrei să vezi gulagul când Kravenco își înmulțea povestirile despre el, era una. Dar alta era să ocultezi literatura disidentă și să negi orice valoare producției literare a rușilor albi. Aceștia erau considerați niște rebuturi ale istoriei. Modernitatea era la Moscova, chiar dacă ea avea gust de tortură și execuții sumare. Va fi încercat Aragon, tirziu, să vină în ajutorul lui Soljenițin. Dar cine s-a pre-

ocupat de soarta acestor scriitori condamnați la uitare, pe care vîntul istoriei i-a împrăștiat în cele patru puncte cardinale ale exilului? Deci, pe lângă cărțile sale magnifice, Nina Berberova pune problema ochelarilor de cal care ne-au făcut să nu vedem mari opere, fiindcă nu ne-au fost puse sub reflectoarele puternice ale modei". J.M. Rouart o admira pe sarbătorita de azi fiindcă a continuat să scrie în anonim zeci de ani, sperînd că într-o zi va ajunge la lumina tiparului. Fața de tenacitate ei de a-și sapa cu pasiune tunelul prin întuneric, vanitatea atitor scriitori care-și leagă ambițiile de premii, tiraje mari, bani - a pare deșartă. Între temele Ninei Berberova, preponderentă e cea a Răului, pe care scriitoarea nu caută să-l înfrunte, căci n-are vocație de martiră, ci mai curînd să-l ocolească. (Lui Bernard Pivot, care îi spunea într-o emisiune "sinteti o stîncă", bătrîna doamnă i-a răspuns: "Nu, sînt un fluviu".) Rouart crede că "rațiunea ei de a fi, față de rațiunile de Stat ale altora, era să scape de înversurările istoriei, să trăiască și să depună mărturie în favoarea frumuseții, răspunzînd în acest fel urîteniei lumii". Pentru Berberova, exilul era o fatalitate ce trebuia transformată în șansă. Aparținînd unei patrii ce se trăda pe sine însăși și se deda ucigătoareii întreprinderi de aservire totală a individului, ea a optat să devină cetățeană a unui univers mai vast, păstrîndu-și însă legătura cu spațiul de origine prin limba scrierilor ei. Căci, spre deosebire de Nabokov, Berberova nu era decît cu trupul în exil. "Sufletul ei, opera ei au rămas întotdeauna fidele singurei sale țări adevărate: literatura" - își încheie Jean-Marie Rouart editorialul intitulat *Rejetée dans son pays véritable*.

În același grupaj omagial, Gérard de Cortanze reia, cu alte formulări, ideea că "necesitatea de a scrie" a dat coerență și speranță vieții povestite în *Sublinierea îmi aparține*. Literatura i-a înzestrat Berberovei existența cu partea ei de imaginar, prin ea a reușit să suporte dificultățile exilului și suferințele de tot felul, de ea s-a agățat ca să iasă din capcanele în care cad eroinele ei: cea a reușitei sociale cu orice preț, cea a senzualității necontrolate, a nostalgiei astenice etc. "Nici Flaubert, nici Turgheniev nu credeau că suferința umană ar avea un

scop și pretindeau că, pentru ei, creația literară era «un chin lipsit de sens». La Nina Berberova nu există acest nihilism iremediabil [...]. Toate cărțile sale au un puternic mesaj de speranță, căci, pentru ea, scrisul e singura forță în stare să o facă să depășească dezordinea lumii și dramele ce-i sînt sortite". Ratacirile apatridei se sfîrșesc întotdeauna pe un pămînt primitiv și fertil: literatura - conchide și Gérard de Cortanze, care nu uită să amintească și că Parisul n-a știut să și-o păstreze pe autoarea *Acompaniatoarei*, America fiind cea care i-a oferit posturi universitare și un trai mai confortabil.

În sfîrșit, în cronica recenteii apariții, *Cei din urmă și cei dinții*, Marcel Schneider consideră acest prim roman al Ninei Berberova interesant nu atît în sine (e destul de stingaci și prea marcat de modelul dostoevskian), cît din perspectiva evoluției ulterioare a scriitoarei. Și, mai

... și nonagenară celebră

ales, e interesant din punct de vedere sociologic, căci subiectul îl constituie viața exilaților ruși din Franța, în anii '20. Există prejudecata că doar aristocrația fusese silită să emigreze după revoluția din 1917. Nina Berberova restabilește adevărul: oameni din toate clasele sociale, atașați valorilor Sfintei Rusii și regimului țarist, și-au părăsit atunci țara (prima etapă - Istanbul și Berlin, a doua - Londra și Paris, a treia - S.U.A. și America de Sud). Rușii albi s-au răspîndit peste tot, luînd cu ei în bagaje icoanele și samovarul. Pentru a supraviețui, au trebuit să învețe mici meserii, să lucreze ca agricultori, în cabarete și restaurante etc. Personajele din *Cei din urmă și cei dinții* încearcă să devină fermieri pe un domeniu din Vaucluse, unde vor să-i aducă și pe alții "de-ai lor" care mor de foame la Paris. Dar suferințele exilului nu sînt doar de ordin material. Unii din acești ruși nu suportă ruptura de locurile în care s-au născut, nu se pot adapta și singurul lor gînd e să se întoarcă acasă, cu toate riscurile. Alții, deși au și ei nostalgii, sînt convinși că acolo unde se adună mai mulți ruși e și Rusia, căci limba maternă e un receptacol sfînt al patriei. Tot ceea ce bolșevismul se îndirjește să distrugă, ei se simt datori să păstreze cu sfințenie. "Umiliții și obidiții" Berberovei din 1930 se lupta cu sărăcia, cu marile întrebări existențiale, cu iluziile pierdute, dar nu se dau bătuti. "*Cei din urmă și cei dinții*" - scrie Marcel Schneider - merită citit nu doar ca o primă încercare a Ninei Berberova în arta romanului, ci și ca un document despre exil și emigrație".

Adaptare de
Adriana Bittel

Psihoze familiale

CANADIANUL Douglas Coupland s-a născut în 1961 în Germania și a făcut studii artistice la Vancouver, unde locuiește și azi. Romanul lui de debut din 1991, *Generation X*, a devenit ceea ce se numește o carte-cult, fiindcă tineretul anilor '90 s-a recunoscut în atitudinea lui Coupland față de societatea contemporană. Subiectul: trei prieteni trăiesc experiența unei lumi a muncii stresante și materialiste. Pentru a-și uita deziluziile, ei își povestesc istorii fantastice (cu o mulțime de cuvinte inventate), comice și emoționante în același timp. De la acest prim mare succes au trecut zece ani și, în fiecare, Douglas Coupland a publicat cite un roman cu personaje ce încearcă să fugă într-un fel sau altul de societatea superficială și avidă de bani. Ultimul, apărut în această toamnă la Ed. Flamingo, *All Families Are Psychotic*, e o analiză curajoasă a relațiilor dintre părinți și copii în societatea occidentală a zilelor noastre. În "The Independent on Sunday", criticul William Sutcliffe scrie: "După cite știu

eu, nimeni nu și-a, asumat niciodată asemenea riscuri ca Douglas Coupland în acest roman, care e un adevărat foc de artificii al curajului literar. El realizează un fel de catalog de mostre ale scriiturii, plecînd de la elemente foarte disparate precum coincidența la Dickens, sofisticarea romanelor de spionaj, fantezia unui Kurt Vonnegut și comicul lui Jerry Seinfeld, sudate într-o poveste de o nostimă irezistibilă. Nimeni altcineva n-ar fi reușit să facă un roman cu asemenea idei (una din ele: ceea ce faceți copiilor voștri vă vor face și ei vouă, dar cu mult mai rău) și asemenea personaje. *All Families Are Psychotic* e o operă unică. Tonul e de o mare prospețime și de o modernitate pasionantă". Laudele nu se opresc aici. Criticul e de-a dreptul entuziasmat de modul în care Coupland reușește să facă o satiră socială cinică și pătrunzătoare, fără nihilism și vulgaritate, fără dezinvoltura și distanța rece proprii satirelor. Deși își bate joc de toate aspectele societății contemporane - familie, vise, boli, goana după bani etc. - uimitoare e căldura umană ce învalui romanul, scenele emoționante. "Chiar dacă romancierul pleacă de la ideea că toate familiile sînt psihotice, sfîrșești cartea cu impresia că familia e singura care ne salvează din neant [...]. Nu e neobișnuit ca succesul cel mai mare al unui scriitor să fie primul lui roman. Dar, după *Generation X*, Coupland atinge a doua culme a carierei sale cu *All Families Are Psychotic*". Citind o asemenea cronică, ți se face poftă să citești cartea. (A.B.)

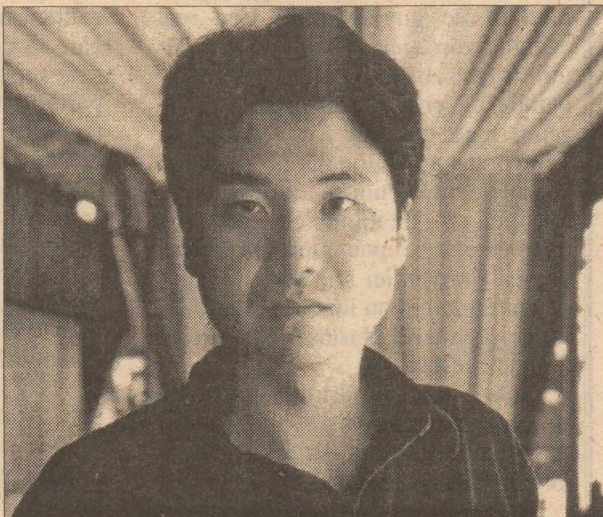
Un tânăr scriitor foarte apreciat

● La doar 25 de ani, Juan Manuel de Prada se bucură de o bună reputație în mediile culturale spaniole: încă de la volumul de debut, intitulat *Timpul*, urmat de recenta culegere de nuvele *Liniștea patinatorului*, a fost situat de critică într-o descendență celebră, ce pornește de la Quevedo, trece prin Ramón Gómez de la Serna și ajunge la contemporanii Camilo José Cela și Paco Umbral. Acest început ce promite o frumoasă carieră literară relevă o imaginație bogată și o originalitate, servită de o inventivitate verbală și o prospectivitate capabile să relanseze o temă bătută - literatura ca pasiune și ca motor al stilului. În toate cele 12 nuvele din *Liniștea patinatorului*, J.M. de Prada vede lumea din unghiul literaturii sau al miturilor clasice actualizate, eroii lui fiind de predilectie scriitori sau pseudo-scriitori extravaganti. Cea mai bună nuvelă din volum, *Gálvez*, e consacrată unui scriitor-asesin ce și-a sfârșit zilele în fața plutonului de execuție, după ce a fost un luptător republican redutabil în Madridul războiului civil "De-a lungul acestei narațiuni scriitoare și spectaculoase, apar în pagini și alți scriitori, între care Jardiel Poncela, Foxá, Borges și Gonzáles-Ruano. Scrisă cu mîna de maestru, fie că e vorba de ritm sau de structură, povestirea se desfășoară într-un stil ce concentrează marile calități ale autorului: imaginar considerabil, frază puternică, metaforă inovatoare, fără a cădea niciodată în exces" - scrie "El País". Și adaugă: "Prada e excepțional de înzestrat, face dovada unei solide culturi și are din belșug entuziasm - o calitate pe care Juan Ramón Jiménez o considera indispensabilă artistului".

Genialul Richter

● Secolul XX a cunoscut mulți pianiști valoroși, dar nici unul - sînt de acord specialiștii - nu a atins geniul lui Sviatoslav Richter (1915-1997). Recentă carte a lui Bruno Monsiegeon, *Sviatoslav Richter: Notebook and Conversations*, apărută în Anglia, luminează, prin numeroase anecdote, talentul uriaș al pianistului rus, ale cărui concerte și înregistrări rămîn pentru melomani o experiență unică. Volumul arată pînă la ce punct artistul era o ființă paradoxală: de exemplu, deși de o rigoare extremă în muncă, avea o roare de organizare și îi lua mereu prin surprindere pe cei care îi programau viața - scrie "New Statesman".

Chang-rae Lee

● Chang-rae Lee (în imagine) s-a născut în Coreea, a crescut în SUA și a lucrat pe Wall Street, înainte de a schimba analiza financiară cu aceea a sentimentelor omenesci, domeniu în care e un cîștigător. Presa americană a salutat romanul lui, *Întunecatele focuri ale trecutului*, ca pe un eveniment editorial. Naratorul, doctorul Hata, născut și el în Coreea, are 70 de ani și e o figură marcantă în Bedley Run, orașul șic și prosper din statul New York, în care, pînă la pensie, a fost proprietarul unui magazin de instrumente medicale. Povestirea se petrece în trei epoci: cea a războiului, cînd Hata era ofițer al armatei japoneze, i-a marcat viața. El s-a îndrăgostit atunci de o tină coreeană, adusă cu sila în tabără, împreună cu alte fete, "pentru a reconforta soldații", dar pove-

tea lui de dragoste se termină cu o tragedie. După ani, rămas celibatar, doctorul Hata adoptă o fetiță coreeană, care la adolescență cade pradă drogurilor și destrăbălării, apoi fuge definitiv de acasă. Cea de a treia perioadă e cea a bătrîneții și singurătății cînd, după ce dragostea și paternitatea i-au fost refuzate, a învățat să trăiască doar din nostalgii și remuscări. Chang-rae Lee realizează un adevărat tur de forță, transformînd încet acest personaj, la început destul de antipatic, într-o ființă vulnerabilă, indușoasă și atașantă. Critica americană l-a comparat pe doctorul Hata cu naratorul din *Rămășițele zilei* de Ishiguro - doi anteroi încremeniți în convenții, ghidați de ceea ce va spune lumea și care și-au ratat viața din teama de suferință.

Genetica dezleagă mistere

● La Ed. Gallimard a apărut în septembrie o carte mai specială, intitulată *Le sacre de Louis XVII*, semnată de Amélie de Bourbon Parme. E pentru prima oară cînd o descendentă a Bourbonilor publică un volum despre moartea unuia din membrii familiei regale în timpul Revoluției franceze. Sînt povestite ultimele zile ale lui Ludovic al XVII-lea, un copil de 10 ani, închis într-o celulă sumbră din închisoarea Temple. El nu știe că părinții i-au fost ghilotinați, n-are dreptul să vadă pe nimeni în afara celor doi gardieni ai săi și e grav bolnav de tuberculoză. La 8 iunie 1795, moare și e înmormîntat într-o groapă comună din cimitirul parizian Sainte Marguerite. Timp de două secole, au existat controverse în legătură cu moartea lui Ludovic al XVII-lea și abia în aprilie 2000 enigma a fost dezlegată. Se spune că, în timpul autopsiei, doctorul închisorii ar fi furat inima copilului regal și că aceasta s-ar fi păstrat în biserică Saint-Denis. Anul trecut, s-au prelevat fragmente din inima păstrată în biserică și AND-ul a fost comparat cu eșantioane prelevate de la Ana de România și de la André de Bourbon Parme (mătușa și unchiul autoarei volumului), constatîndu-se înrudirea. *Le sacre de Louis XVII* nu e nici o lucrare istorică, nici o anchetă științifică, ci o raportare foarte personală a unei femei moderne la una din îndepărtate ei rude, un dialog peste secole și moarte între două ființe de același singe.

Cel de-al treilea Flaubert

ÎN 1988, "Magazine Littéraire" îi consacra un număr special lui Gustave Flaubert. Se contura atunci, între autorul genial al marilor opere și epistolierul scriitor din *Correspondență*, figura unui "al treilea Flaubert": cel al cantității colosale de manuscrise inedite, ciorne și caiete de notițe, neprețuite pentru a înțelege geneza operei, legătura dintre om și textele sale. Începînd de atunci și pînă azi, doar o parte din cele 30.000 de pagini de "manuscrise de lucru" a fost studiată, dar descoperirile au fost considerabile, slujind interpretarea critică și stabilirea textelor, ceea ce a dus la inițierea unei noi ediții critice de *Opere complete* în Pléiade... (Edițiile precedente - una în două volume, realizată de Thibaudet și Dumesnil acum 50 de ani, și una în cinci volume, din 1962, realizată de Jean Bruneau - sînt incomplete și cu un aparat critic sumar). La 19 septembrie a fost lansat primul volum al noii ediții (ingrijite de Claudine Gothot-Mersch și Guy Sagnes, la Gallimard, în celebra colecție), care cuprinde *Opere de tinerețe*, de la lucrări școlare la primele texte literare,

între care *Memoriile unui nebun și Noiembrie*. După 13 ani, "Magazine Littéraire" din septembrie își consacra din nou "dosarul" lui Flaubert, în lumina noilor descoperiri, constatînd că în orizontul literar și intelectual de azi autorul *Dicționarului de idei primite de-a gata* apare întinerit, pe gustul noilor generații (în vara aceasta, de pildă, France-Culture s-a transformat timp de 10 zile în Radio-Flaubert, transmițînd peste 30 de emisiuni dedicate în întregime vieții, textelor, modului de a lucra și gîndirii sale - toate cu o cotă de audi-ență ridicată). În imagine - Flaubert la 19 ani, portret de Delaunay.

Licență poetică

● În Germania se va găsi în curînd în magazine hîrtie igienică pe care sînt tipărite poezii de Heinrich Heine. Fabricantul - care își va prezenta produsul și la Tîrgul de carte de la Frankfurt - intenționează să-și diversifice oferta și cu alți "clasiți pe rulouri". El e convins că inițiativa sa va spori interesul pentru poezie fiindcă, după cum arată unele sondaje, germanul mediu își petrece zilnic la toaletă între 12 și 15 minute. Scopul scuză mijloacele.

Waouh și ousp!

● În noua ediție din *Petit Robert* au apărut alte 85 de cuvinte cursive noi, din care un sfert sînt englezești. Între acestea, *waouh* - interjecție care exprimă admirația și *ousp*, un fel de *ah!*. Printre alte noutăți înregistrate de dicționar: *aquazole* - un carburant compus dintr-o emulsie stabilizată de apă și gaz, *chiral* ("se spune despre un obiect care nu se suprapune peste imaginea sa într-o oglindă plană"), dar și *foufoune* - substantiv feminin de origine necunoscută care desemnează familiar și regional fesele în Canada și care, prin extensie, începînd din 1983, a ajuns să numească și sexul feminin. Bineînțeles, de la ultima ediție au apărut și alte feminizări ale unor substantive masculine precum *adjudandă* care ar fi un fel de *sous-officiere* (dar *une amirale* rămîne în continuare doar soția amiralului).

Premiul Viareggio

● Prestigiosul premiu literar italian (care și-a luat numele unui oraș balnear frecventat odinioară de Montale, Malaparte și mulți alți scriitori) a revenit, la a 72-a ediție, lui Massimo Ammaniti care, la 35 de ani, e cel mai tînăr laureat din istoria premiului Viareggio. După succesul de critică și de public, romanul lui Ammaniti *Nu mi-e frică* (Ed. Einaudi), care s-a vîndut deja în 80.000 de exemplare, a intrunit și voturile juriului renumit pentru exigența sa. Povestea tandră și atroce a unui puști nefericit, *Nu mi-e frică* va fi în curînd ecranizat de regizorul Gabriele Salvatores. Fost "cannibale" (grupare a tinerilor scriitori italieni care se doreau liberi din toate punctele de vedere și cu orice pret), Massimo Ammaniti trece începînd de la mijlocul anilor '90 din succes în succes: romanele sale negre (patru pînă acum) au fost traduse în mai multe limbi, după primele două - *Ultimul revelion* și *Branhii* facîndu-se și filme. Din păcate, crede tînărul romancier, filmele au ieșit foarte proaste, ceea ce nu-l împiedică să speră că cel de al treilea roman al său, *Și te iau cu mine*, încredințat regizorului sîrb Goran Paskaljević, precum și premiul *Nu mi-e frică* vor avea parte de ecranizări mai bune.

Computerul egalitar

● Un sondaj făcut în Canada pe un eșantion de 700 de femei - cadre medii și superioare - arată că majoritatea estimează că sugestiile și ideile lor în legătură cu munca în care sînt implicate trezesc mai mult interes dacă sînt trimise șefilor prin e-mail, decît dacă le-ar exprima cu voce tare. În felul acesta nici nu riscă să fie întrerupte și reușesc să-și impună punctul de vedere. Poșta electronică e un instrument de comunicare mai "egalitar" - concludem "The Globe and Mail" din Toronto.

Testamentul fiului risipitor

● Mult timp ignorată de germaniști, opera scriitorului evreu austriac Soma Morgenstern n-a fost redescoperită în Germania decît în 1994, deși colegii săi de generație - Joseph Roth, Stefan Zweig și Robert Musil primiseră trilogia lui, *Sclipiri în abis*, cu un entuziasm invers proporțional cu reticenta editorilor de a o publica. Sfîrșitul secolului XX i-a făcut însă dreptate lui Soma Morgenstern, nu doar în spațiul germanofon. Prozele despre acea zonă a Europei de Est în care polonezi, eyrei, austrieci și ucrainieni coabitau, cu diferențele lor specifice, au căpătat un plus de semnificație, devenind un rechizitoriu împotriva fanatismelor religioase - de unde interesul editurilor occidentale pentru acest autor. Recent, a apărut în Franța, la Ed. Liana Levi, volumul *Testamentul fiului rătăcitor*, comentat de critică în lumina recentelor conflicte interetnice.

Revista revuistelor

Marin Mincu are o problemă

Problema lui Marin Mincu este că nu citește cu atenție textele pe care le comentează, grăbindu-se cu opinii polemice doar de amorul polemicii. În *COTIDIANUL* din 22-23 septembrie, M.M. se răfuiește, în cunoscutul său stil categoric și arrogant, cu o replică dată de N. Manolescu lui Al. George. Mincu nu bagă de seamă că nu e vorba, nici în articolul lui Al.G., nici în replica lui N.M., despre reevaluarea morală a unor scriitori din trecut. Discuția, declanșată de Al.G. și reluată de N.M., privea exclusiv aspectul profesional, necesitatea adică a aprecierii corecte și integrale a meritelor unor critici literari, compromiși în anii '50 ca lideri de opinie comuniști, dar deveniți ulterior susținători ai literaturii adevărate. Nicaieri N.M. n-a cerut ca ei să fie "absolviți total" de păcate. Din contra, N.M. a cerut să fie luate în considerare atit erorile, cit și meritele, pentru o mai justă situare a contribuției lor la literatura română, sugerându-i lui Al.G. ca literatura s-a putut învăța și de la niște oameni pe care zorii comunismului i-au găsit de partea rea a lucrurilor, dar care au avut taria să schimbe tabăra mai târziu. Cit despre intransigența morală, pe care Mincu o aduce în discuție. Cronicarul e de părere că autorul *Accentelor* din *Cotidianul* nu e chiar persoana potrivită s-o proclame. *A bon entendeur, salut!*

Un poet uitat

Săptămînalul *DRUM* de la Roșiori de Vede ne readuce în memorie (în numărul din 17-23 august, care ne par-

Pentru cititorii din străinătate

Puteti face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pi peră, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

vine cu întîrziere) numele unui poet uitat: Ion Pena (1911-1944). Volumul său de debut (*Furcile caudine*) a apărut la Roșiori, în 1939, în editura grupării literare *Drum*. G. Calinescu l-a menționat doi ani mai târziu în *Istorie...* la bibliografie. Volumul conținea epigrame și era ilustrat de Al. Popescu-Tair. Colaborator la principalele gazete din vremea războiului, Ion Pena avea gata alte două cărți - de data aceasta de poezie propriu-zisă - dintre care unul intitulat *Simple nimicuri* a fost de curînd regăsit în manuscris de un nepot al său. Celălalt, *Iarmaroc*, s-a pierdut. Cronicarul l-a răsfoit pe cel dintîi și depune mărturie că Ion Pena era cu adevărat poet, mișcîndu-se între Arghezi cel serios și Arghezi cel ludic. La 25 august s-au împlinit 90 de ani de la nașterea lui Ion Pena, mort de foarte tînar, la nici treizeci și trei de ani.

Scapă CVTudor și de această dată?

Citat de toată presa cotidiană, președintele Iliescu a anunțat la Timișoara că nu mai are ce discuta cu CVTudor. Intr-o remarcabilă punere la punct Ion Iliescu a adăugat că CVTudor ar trebui să nu mai vrea să aibă de-a face cu el, dacă e convins de adevărul acuzațiilor pe care i le-a adus, acuzații pe care vi le-am prezentat în precedentul număr al revistei. Iliescu a mai spus că în condițiile în care CVTudor a adus atîngere intereselor țării prin afirmațiile sale el trebuie să răspundă în fața justiției. E prima oară cînd președintele Iliescu declară "la rece" așa ceva despre CVTudor, fără a recurge la purtători de cuvînt și fără a-i acorda obișnuitele "circumstanțe atenuante" care faceau Justiția să ciulească urechile și să se mulțumească să ia jumătăți de măsură împotriva personajului. Cu toate astea, există analiști care nu cred că măsurile împotriva lui CVTudor vor fi duse pînă la capăt. În *CURENTUL*, Stelian Tanase e convins că și de această dată șeful preemiștilor va ieși basma curată, deoarece PSD-ul va avea nevoie ca și la următoarele alegeri să-l folosească drept sperietoare extremistă. E posibil ca previziunile lui Stelian Tanase să se adevărească. Dar Cronicarul își pune întrebarea dacă cei care se ocupă de strategii la Cotroceni și Palatul Victoria nu au ajuns cumva la concluzia că un CVTudor ieșit cu bine și din acest uriaș scandal nu ar căpăta o credibilitate de învingător în ochii opiniei publice. Cu atît mai mult cu cît acesta a făcut un joc foarte bine calculat după ce l-a atacat pe Ion Iliescu. A declarat că renunță la imunitate, dacă se aduc probe împotriva acuzațiilor sale, iar atunci cînd a văzut că situația devine primejdioasă în ceea ce îl privește, n-a ezitat să declare că el, de fapt, nu l-a acuzat de nimic pe Ion Iliescu, dar fără a recunoaște că a min-

Bibi Lidicea

LA MICROSCOP

Credibilitatea Puterii și presa

CAM toate posturile de televiziune au cîrmit-o după alegeri către partidul de guvernămînt. Cea mai cîștigată din această schimbare a puterii a fost *Antena 1* care, prin comparație cu prestația ei preelectorală, acum pare un post t.v. echidistant. Televiziunea Națională își schimbă accentele după cum se schimbă puterea, incît nu-i de mirare că aceiași oameni care se ocupau intens de mediatizarea Convenției și a fostei coaliții de guvernămînt au luat în brațe PSD-ul, pe premierul Năstase și pe președintele Iliescu.

Tele 7 abc, un post de televiziune care nu prea mai există, pare să-și fi regăsit ambițiile angajîndu-l ca director pe Florin Calinescu.

În sfîrșit, *ProTV*, care l-a pierdut pe Florin Calinescu, l-a achiziționat ca moderator și șef de emisiune pe Adrian Păunescu. Poetul-senator și-a mai încercat forțele și la alte posturi de televiziune care s-au păgubit de serviciile lui: *Antena 1* și *Tele 7 abc* - motivul pare a fi fost același, bardul nu aducea audiență. Dar cel puțin, atunci cînd a apărut, pe rînd la posturile de televiziune citate, Adrian Păunescu putea miza pe o audiență pe care o avea oricum fiecare dintre aceste posturi, dar pe care Păunescu n-a reușit s-o mobilizeze, necum s-o și amplifice cu emisiunile sale. Acum Păunescu se adresează unui post de televiziune ai cărui privitori fideli sînt incompatibili cu Adrian Păunescu. Dar poate că *ProTV*-ul vrea să-și schimbe audiența. Sau poate că acest post de televiziune are unele interese pe care și le vrea apărute de Adrian Păunescu în calitatea lui de senator și îi oferă în schimb o emisiune.

Nu-mi permit să fac procese de intenție conducerii *ProTV*, dar acest post e primul care dă o emisiune de dezbatere politică pe mîna unui politician de partid. Dacă acel politician ar fi fost un membru al PSD netrecut și prin alte partide și, mai ales, n-ar fi fost un supporter al ceaușismului de factura lui Adrian Păunescu, mai că aș fi zis că *ProTV* a dat lovi-

tura. Ideea că un post comercial de televiziune dă microfonul unui reprezentant al partidului de guvernămînt care să discute cu diverși invitați despre problemele pe care le are în fața partidului de guvernămînt ar fi fost interesantă. Dar Adrian Păunescu mai are de apărut un partid de guvernămînt, în afara de cel al cărui senator este. Nu e semnificativ că fostul animator al Cîntării României a lui Ceaușescu a început publicarea unui săptămînal care se cheamă *Flacăra* și în care își găsesc loc tînjitori ai ceaușismului? Emisiunea lui Păunescu de la *ProTV* e, de fapt, o emisiune despre Adrian Păunescu, noul salvator individual al patriei. Ea e o emisiune de tip rezidual - ceea ce Păunescu n-a îndrăznit pe vremea Cîntării României și nici la *Flacăra* al cărei redactor șef a fost mulți ani, pe vremea lui Ceaușescu, Păunescu vrea să facă acum, oftînd după beneficiile ceaușismului.

Di Păunescu poate fi admirabil pentru cei care nu pot sau nu vor să înțeleagă că problemele României nu mai coincid cu temele și cu obsesiile acestuia. Dar cînd un om care reprezintă puterea în Senatul României, se întoarce la temele ceaușismului, comparîndu-le, nesăbuit, cu temele democrației și ale actualei puteri, mă tem că publicul nu numai că nu pricepe nimic, dar efectul imediat ar putea fi acela că, discutînd demagogic despre problemele acute de azi ale oamenilor obișnuiți, Adrian Păunescu se străduiește fără să știe (?) pentru sporirea voturilor PRM, partidul care își bate joc demagogic de speranțele alegătorilor, pendulînd între nostalgii după ceușism și promisiuni justițiare de factura fascistă.

ProTV-ul, care a pariat, pînă la un moment al existenței sale, pe ideea de occidentalizare și democratizare a României, își dă singur în cap, ca și cum tot acest proiect ar fi fost un simplu program de tip "Te uiți și cîștigi", nu un sens de existență al acestui post de televiziune.

Cristian Teodorescu

tit. Aceste așa-zise subtilități ale lui CVTudor par a miza pe o relație de complicitate cu Puterea și pe o strategie a Puterii, în care lui i se permite să spună orice, cît timp partidul condus de el votează alături de PSD, atunci cînd e nevoie. E limpede însă că CVTudor a adoptat o strategie personală a cărei țintă e Palatul Cotroceni. O strategie care ar trebui să-i dea de gîndit și premierului Năstase în calitate de viitor candidat la președinție. Probabil că nici în cele mai irealizabile vise ale sale președintele Iliescu nu și-ar fi închipuit că cele două aripi de azi ale PNȚCD vor ajunge să i se plîngă una de alta, cerîndu-i să le arbitreze disputa. Iată însă că s-a întîmplat și asta - meciul penetisto-penetist a ajuns săptămîna trecută și în curtea Cotrocenilor, cu Ion Iliescu pe post de arbitru în ring. Asta după ce premierul Năstase a refuzat să se amestece în această dispută, rezervîndu-și rolul de observator. În urma congresului organizat de PNȚCD-Ciorbea, premierul a concedat că disputa dintre cele două fracțiuni ale

partidului pare să fi fost cîștigată de ciorbiști. E prima oară în foarte agitata istorie politică post-decembristă cînd un partid sfîșiat de lupte lăuntrice ajunge să-și rezolve disputele recurgînd la arbitrajul Puterii, pe care PNȚCD-ul o contestă. Acest război nesăbuit a fost reflectat de toată presa cotidiană în termeni lipsiți de echivoc. Dornic să reîntre în atenția presei, Ion Coja n-a găsit alt mijloc decît să protesteze la Departamentul de Stat american împotriva faptului că noul ambasador al Statelor Unite în România e homosexual. Protestul lui Ion Coja a pus în mișcare reacția Ministerului Afacerilor Externe care s-a delimitat de acest protest, dat l-a și pus la locul lui pe autorul său, printr-o replică dură. Înainte de asta, ziarele care au dat publicității protestul lui Ion Coja au avut grijă să amintească faptul că autorul său vorbește în numele unor organizații politice ca și inexistente în peisajul politic autohton.

Cronicar

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69.
Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9, 30-13.
Abonamente în 2001: 3 luni - 104.000 lei; 6 luni - 208.000 lei;
1 an - 416.000 lei. ISSN 1220-6318

Imprimat la
NAȚIONAL ROM

24 pag - 8.000 lei
La redacție: 6.000 lei